FRIEDRICH NIETZSCHE

EPÄJUMALTEN HÄMÄRÄ

Miten vasaralla filosofoidaan

Nietzschen kiihkeimmän luomiskauden huipentuma

"Mikä ei minua tapa, se vahvistaa minua."

UNIO MYSTICA

ISBN 952-9586-35-3

Epäjumalten hämärä

Friedrich Nietzsche

Epäjumalten hämärä

eli
Miten vasaralla filosofoidaan

Suomentanut
Markku Saarinen

Unio
Mystica

*Tämä suomennos omistetaan kunnioittavasti
Friedrich Nietzschen vapaalle hengelle.*
M.S.

Saksankielinen alkuteos:
Götzen–Dämmerung

Taitto:
Juha Pitkänen

Kustantaja:
Unio Mystica
PL 186
00121 Helsinki
Liike: Iso Roobertinkatu 1
Puh: (90) 680 1657

ISBN 952–9586–35–3

Painopaikka:
Karisto Oy
Hämeenlinna, 1995

Sisällys

Esipuhe 7
Aforismeja ja nuolia 9
Sokrateen ongelma 15
Miten »tosi maailma» viimein muuttui taruksi 29
Moraali luonnonvastaisuutena 31
Neljä suurta erehdystä 38
Ihmiskunnan »parantajat» 48
Mitä saksalaisilta puuttuu 53
Aikaansa sopeutumattoman vaelluksia 61
Mistä minun on kiittäminen antiikin kansoja 110
Vasara puhuu 118
Epäjumalten hämärä (teoksesta Ecce Homo) 119
Jälkilauseen motto 122
Jälkilause 123
Selityksiä 134

Esipuhe

Ei ole lainkaan vähäpätöinen taito säilyttää hyväntuulisuutensa synkeän ja suunnattoman vastuullisen asian parissa: ja mikä silti olisi iloisuutta tarpeellisempaa? Mikään sellainen ei onnistu, mihin ei liity hivenen verran riehakkuutta. Vasta voiman ylenpalttisuus on todiste voimasta. – *Kaikkien arvojen uudelleenarviointi,* niin musta ja valtaisa kysymysmerkki, että se luo varjoja esittäjänsä ylle, – tällainen kohtalokas tehtävä pakottaa juoksemaan yhtenään auringonpaisteeseen ravistamaan harteilta raskaaksi, aivan liian raskaaksi käyneen vakavuuden. Siihen ovat kaikki keinot oikeita, kaikki »sattumat» onnensattumia. Ennen muuta *sota.* Sota on aina ollut kaikkien liian sisäisiksi, liian syvällisiksi käyneiden henkien suurta viisautta; jopa haavoittuminenkin parantaa. Eräs sananparsi, jonka alkuperän jätän paljastamatta uteliaille oppineille, on jo kauan ollut tunnuslauseeni:

Increscunt animi, virescit volnere virtus.

Toisenlainen toipuminen, jota joskus vielä hartaammin haluan, on *epäjumalien kuulostelu...* Maailmassa on enemmän epäjumalia kuin totuuksia: se on minun paha silmäni, jonka kohdistan tähän maailmaan, niin myös »paha *korvani*»... Se, että tässä kohden saa esittää kysymyksiä *vasaralla* ja kuulla vastaukseksi tuon kuuluisan onton äänen, joka kielii pullistuneista sisuskaluista – mikä riemu sille, jolla on korvat vielä korvienkin takana, – minulle, vanhalle psykologille ja rotanpyydystäjälle,

jolle juuri sen, mikä haluaisi pysyä vaiti, *on pakko käydä äänekkääksi...*

Tämäkin kirjoitelma – jo nimi sen ilmoittaa – on ennen kaikkea viihdettä, auringonläiskä, syrjähyppy psykologin joutilaisuudessa. Ehkä myös uusi sota? Ja kuulostellaanko nyt uusia epäjumalia?... Tämä pikku kirjoitus on *suuri sodanjulistus;* tällä kertaa oman aikakautemme epäjumalat saavat jäädä rauhaan, ja sen sijaan *ikuisiin* epäjumaliin kajotaan vasaralla kuin ääniraudalla ikään, – ei ole ylipäätään vanhempia, vakuuttuneempia, pullistuneempia epäjumalia... Eikä ontompia... Siitä huolimatta niihin *uskotaan hartaimmin;* eikä kuuluisimmassa tapauksessa edes käytetä sanaa epäjumala...

Torinossa 30. syyskuuta 1888, päivänä, jolloin *Kaikkien arvojen uudelleenarvioinnin* ensimmäinen kirja valmistui.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Aforismeja ja nuolia

1 Joutilaisuus on kaiken psykologian alku ja juuri. Mitä? Olisiko psykologia – paha?

2 Meistä rohkeimmallakin on vain harvoin rohkeutta siihen, mitä hän oikeastaan *tietää*...

3 Yksin elämiseen tarvitaan eläin tai jumala – sanoo Aristoteles. Kolmas tapaus puuttuu: pitää olla molempia – *filosofi*...

4 »Kaikki totuudet ovat yksinkertaisia.» – Eikö siinä ole jo kaksinkertainen valhe?

5 On paljon, mitä en kerta kaikkiaan halua tietää. – Viisaus piirtää tiedollekin rajat.

6 Hurjaluontoisuus parantaa ihmisen parhaiten hänen luonnottomuudestaan, hänen henkisyydestään...

7 Mitä? Onko ihminen vain jumalan erehdys? Vai jumala vain ihmisen erehdys? –

8 *Elämän sotakorkeakoulusta.* – Mikä ei minua tapa, se vahvistaa minua.

9 Auta itse itseäsi: sitten sinua auttavat kaikki. Lähimmäisenrakkauden periaate.

10 Miksei ihminen heittäydy tekojaan kohtaan raukkamaiseksi? Miksei hän jätä niitä jälkeenpäin pulaan? – Omantunnontuskat ovat säädyttömiä.

11 Voiko *aasi* olla traaginen? – Että joku sortuu taakkaan, jota ei voi sen paremmin kantaa kuin heittää selästäänkään? ... Filosofin tapaus.

12 Jos meillä on elämän *miksi*, on meistä siedettävä miltei mikä tahansa *miten*. – Ihminen *ei* pyri onneen; niin tekee vain englantilainen.

13 Mies loi naisen – mutta mistä?
Jumalansa, – »ihanteensa» – kylkiluusta...

14 Mitä? Etsitkö sinä? Tahtoisitko kymmenkertaistaa, satakertaistaa itsesi? Etsitkö kannattajia?
– Etsi *nollia!* –

15 Ennen aikojaan syntyneet ihmiset – kuten minä – saavat osakseen vähemmän ymmärrystä kuin ajankohtaiset, mutta heitä *kuullaan* paremmin. Tarkemmin: meitä ei milloinkaan ymmärretä – ja *siitä* johtuu arvovaltamme...

16 *Naisten kesken.* – »Totuusko?
Voi, ettekö tunne totuutta? Sehän on hyökkäys meidän kaikkia *pudeur'ejamme* kohtaan!» –

17 Jos minä taiteilijaa rakastan, niin sellaista, jonka tarpeet ovat vaatimattomia: hän tahtoo oikeastaan vain kahta, leipäänsä ja taidettaan, – *panem et Circen...*

18 Joka ei osaa panostaa tahtoaan asioihin, sijoittaa niihin ainakin *mielekkyyden:* hän siis uskoo, että niissä on tahto jo valmiina (»uskon» periaate).

19 Mitä? Olette valinneet hyveen ja röyhistetyn rinnan ja samalla kadehditte niiden nauttimia etuja, jotka elävät vaarattomasti?
– Mutta hyveen myötähän ihminen luopuu »eduista»... (viestiksi erään antisemiitin ovelle).

20 Täydellinen nainen suhtautuu kirjallisuuteen kuin pikku syntiin: kokeeksi, ohimennen ja vilkuillen ympärilleen nähdäkseen, huomaako kukaan ja *jotta* joku huomaisi...

21 Pitää antautua vain sellaisiin tilanteisiin, joissa ei voi turvautua näennäisiin hyveisiin, vaan joissa nuorallatanssijan tavoin joko romahtaa tai seisoo – tai livistää...

22 »Pahoilla ihmisillä ei ole lauluja.»
– Miten sitten venäläisillä on lauluja?

23 »Saksalainen henkevyys»: jo kahdeksantoista vuoden ajan *contradictio in adjecto.*

24 Jos ihminen etsii ilmiöiden alkua, hänestä tulee rapu. Historioitsija näkee takaperin; lopulta hän *uskookin* takaperin.

25 Tyytyväisyys varjelee jopa vilustumiselta.
Onko kuunaan sellainen nainen kylmettynyt,
joka on tiennyt olevansa hyvinpuettu?
– Oletan, että hänellä oli vaatteita tuskin nimeksi.

26 Suhtaudun epäluuloisesti kaikkiin systemaatikkoihin ja vältän heitä. Pyrkimys systeemiin on rehellisyyden puutetta.

27 Naista pidetään syvänä – miksi?
Koska hänen pohjaansa ei koskaan tavoiteta.
Nainen ei ole edes lattea.

28 Jos naisella on miehisiä hyveitä,
on syytä juosta karkuun;
ja jos hänellä ei miehisiä hyveitä ole,
lähtee hän itse livohkaan.

29 »Kuinka paljon omallatunnolla olikaan ennen vanhaan purtavaa! Kuinka hyvät hampaat sillä olikaan! Entä tänään? Mitä siltä puuttuu?»
– Hammaslääkärin kysymys.

30 Ihminen syyllistyy harvoin pelkkään harkitsemattomaan tekoon. Hätäillessään ensi kerran hän tekee aina liikaa. Juuri siksi hän hätiköi toisenkin kerran – ja silloin hän tekeekin liian vähän...

31 Tallattu mato käpertyy kiemuralle. Sellaista on sen viisaus. Siten se vähentää mahdollisuutta joutua uudelleen tallatuksi.
Moraalin kielellä sanottuna: *nöyryys*. –

32 On valheeseen ja harhautukseen kohdistuvaa vihaa, joka johtuu herkästä kunniantunnosta;
on samankaltaista vihaa, jonka syynä on raukkamaisuus, mikäli jumalan käsky on *kieltänyt* valheen.
Liian raukkamainen valehtelemaan...

33 Kuinka vähän tarvitaankaan onneen? Säkkipillin sointi. – Ilman musiikkia elämä olisi erehdys. Saksalaisten mielestä jumalakin lauleskelee.

34 *On ne peut penser et écrire qu'assis.* (G. Flaubert). – Sainpas sinut, nihilisti! Istumalihasten kestävyys on synti pyhää henkeä vastaan. Vain *kävellen hankituilla* ajatuksilla on arvoa.

35 On tapauksia, jolloin me psykologit olemme kuin levottomia hevosia: näemme omien varjojemme tanssivan edessämme. Psykologin on katsottava poispäin *itsestään* nähdäkseen yleensä ollenkaan.

36 *Vahingoitammeko* me immoralistit hyvettä? – Yhtä vähän kuin anarkistit ruhtinaita. Vasta kun heitä on ammuttu, he istuvat jälleen lujasti valtaistuimellaan. Opetus: *moraalia on ammuttava.*

37 Juoksetko *edellä?* – Teetkö sen paimenena? Vai poikkeuksena? Kolmas mahdollisuus olisi karkuri... *Ensimmäinen* omantunnon kysymys.

38 Oletko aito? Vai pelkkä näyttelijä? Edustaja? Vaiko itse edustettu? Viimein olet enää näyttelijän jäljitelmä... *Toinen* omantunnon kysymys.

39 *Pettynyt puhuu.* – Minä etsin suuria ihmisiä, mutta löysin vain heidän ihanteensa *apinat.*

40 Oletko sivustakatsoja? Vai ryhdytkö töihin? – Vai katsotko toisaalle ja kuljet ohi? ... *Kolmas* omantunnon kysymys.

41 Tahdotko kulkea seurana? Vai ohitse? Vai yksiksesi? … Pitää tietää, *mitä* tahtoo ja *että* tahtoo.
– *Neljäs* omantunnon kysymys.

42 He olivat minulle askelmia, nousin heidän ylitseen, – sen tähden minun piti ohittaa heidät. Mutta heidän mielestään minä halusin asettua lepäämään heidän päälleen…

43 Välikö sillä, osoitetaanko *minun* olevan oikeassa? Minähän *olen* liiankin oikeassa.
– Ja joka tänään parhaiten nauraa, se myös viimeksi nauraa.

44 Onneni kaava: kyllä, ei, suora viiva, *päämaali…*

Sokrateen ongelma

1

Viisaimmat ovat kautta aikojen langettaneet elämälle saman tuomion: *se ei kelpaa mihinkään*... Aina ja kaikkialla heidän suustaan on kuultu sama laulu – täynnä epäilystä, synkeyttä, väsymystä elämään, elämänvastaisuutta. Itse Sokrates lausui kuollessaan: »Elämä – se on pitkä sairaus: olen vapahtaja Asklepiokselle kukon velkaa». Sokrateskin oli saanut tarpeekseen. – Mitä se *osoittaa? Mihin* se viittaa? – Muinoin olisi sanottu (– voi, sanottiinkin, varsin kovaäänisesti ja ennen muita meidän pessimistimme!): »Tässä kaikessa on joka tapauksessa pakko olla jotakin totta. *Consensus sapientium* vahvistaa totuuden.» – Vieläkö nyt puhumme näin? *Saammeko?* »Tässä kaikessa on joka tapauksessa oltava jotakin *sairasta*» – *me* vastaamme: näitä kaikkien aikojen viisaimpia pitäisi ensin tutkia tarkemmin! Ovatko he ehkä kaikki tyynni olleet horjuvia? Myöhäisiä? Epävarmoja? Dekadentteja? Ilmestyykö kenties viisaus maan päälle korppina, jota hienoinen haaskan haju kiihottaa?...

2

Itselleni tämä epäkunnioittava ajatus, että suuret viisaat ovat *rappiotyyppejä*, paljastui ensi kerran nimenomaan tilanteessa, jossa moista käsitystä oppineiden ja oppi-

mattomien ennakkoasenne ankarimmin vastustaa: oivalsin Sokrateen ja Platonin olevan rappion oireita, Kreikan hajoamisen välineitä, valekreikkalaisia, kreikkalaisvastaisia (Tragedian synty 1872). Tuo *consensus sapientium* – käsitin sen yhä paremmin – todistaa vähiten heidän olleen oikeassa siinä missä olivat yhtä mieltä: sitävastoin se osoittaa, että he itse, nämä viisaimmat, olivat jotenkin *fysiologisesti* yhdenkaltaisia voidakseen suhtautua samalla tavoin kielteisesti elämään, – jotta heidän *täytyi* siten suhtautua. Elämään kohdistuvat arvostelmat, arvoarvostelmat, puolesta tai vastaan, eivät voi viime kädessä olla tosia; niillä on arvoa vain oireina, vain oireina ne tulevat kysymykseen, – sinänsä moiset kannanotot ovat tyhmyyksiä. On kerta kaikkiaan ojennettava sormensa ja koetettava käsin koskettaa tätä ällistyttävää finessiä, *ettei elämän arvoa voi arvioida.* Elävä ei voi sitä tehdä, koska hän on jäävi, jopa kiistan aihe eikä tuomari; eikä kuollut, sattuneesta syystä. – Jos filosofi siis näkee ongelman elämän arvossa, se on suorastaan muistutus häntä vastaan, kysymysmerkki hänen viisauttaan kohtaan, viisauden puutetta. – Mitä? Eivätkä kaikki nämä suuret viisaat – olisi olleet vain dekadentteja, vaan he eivät olisi olleet edes viisaita? – Mutta palaan Sokrateen ongelmaan.

3

Syntyperältään Sokrates kuului alhaisimpaan kansaan: Sokrates oli rahvasta. Tiedetään, nähdään vielä omin silmin, miten ruma hän oli. Mutta rumuus, joka jo itsessään on huomautuksen aihe, on kreikkalaisten parissa miltei hylkäystuomio. Oliko Sokrates ylipäätään kreikkalainen? Rumuus kielii varsin usein risteytyksestä, risteytyksen *ehkäisemästä* kehityksestä. Muissa tapauksissa se todistaa

rappeutuvasta kehityksestä. Ne rikostutkijat, jotka ovat samalla antropologeja, tietävät kertoa, että tyypillinen rikollinen on ruma: *monstrum in fronte, monstrum in animo.* Mutta rikollinen on dekadentti. Oliko Sokrates tyypillinen rikollinen? Ainakaan sen kanssa ei olisi ristiriidassa tuo kuuluisa fysiognomin arvio, joka kuulosti Sokrateen ystävistä niin vastenmieliseltä. Ulkomaalainen, joka osasi tulkita kasvoja, sanoi Ateenan läpi kulkiessaan Sokrateelle vasten naamaa, että tämä *oli* hirviö, – että häneen kätkeytyivät kaikki ilkeät paheet ja himot. Ja Sokrates vastasi vain: »Hyvä herra, te tunnette minut!» –

4

Sokrateen dekadenssiin ei viittaa vain hänen vaistojensa tunnustettu autius ja anarkia: samaan suuntaan osoittaa myös hänelle ominainen ylenpalttinen logiikka ja okainen *häijyys.* Liioin ei sovi unohtaa niitä kuuloharhoja, jotka tulkittiin uskonnollisesti ja saivat nimen »Sokrateen daimonion». Hänessä kaikki on liioiteltua, *buffoa,* karikatyyriä, kaikki on samalla salattua, taka-ajatusta, maanalaista. – Yritän ymmärtää, mistä kummallisuudesta on lähtöisin tuo sokraattinen samastus: järki = hyve = onni; tuo yhtälöistä vääristynein, jota erityisesti vanhempien helleenien kaikki vaistot vastustivat.

5

Sokrateen myötä kreikkalaisten maku muuttuu dialektiseen suuntaan: mitä silloin oikeastaan tapahtuu? Ennen kaikkea siinä voitetaan *ylevämpi* maku; rahvas pääsee

dialektiikan avulla niskan päälle. Ennen Sokratesta dialektiset maneerit torjuttiin paremmissa piireissä: niitä pidettiin huonona käytöksenä, ne nöyryyttivät. Niistä varoitettiin nuorisoa. Herätti myös epäluuloa, jos joku esitti sillä tavoin syitään. Kunniallisten ihmisten tavoin eivät kunnialliset asiatkaan esittele perustelujaan aivan avoimesti. On säädytöntä läiskäistä kaikki korttinsa pöytään. Sellainen ei ole suuriarvoista, mikä pitää todistaa. Kaikkialla missä arvovalta kuuluu vielä hyviin tapoihin, missä ei »perustella» vaan käsketään, dialektikko on eräänlainen pelle: hänelle nauretaan eikä häntä oteta vakavasti. – Sokrates oli pelle, joka *pakotti* suhtautumaan itseensä vakavasti: mitä silloin oikeastaan tapahtui? –

6

Dialektiikka valitaan vain muiden keinojen puutteessa. Tiedetään, että se herättää epäluuloa ja että se vakuuttaa huonosti. Mitään ei ole helpompi pyyhkäistä pois kuin dialektikon aikaansaamaa vaikutusta: sen osoittaa kaikkien sellaisten yhteisöjen kokemus, joissa harrastetaan puhumista. Se voi olla vain *hätävara* niiden käsissä, joilla ei ole enää muita aseita. Jollei ihminen joudu *tappelemaan* oikeuksistaan, dialektiikasta ei ole hyötyä. Tästä syystä juutalaiset olivat dialektikoita; samoin oli Reineke Fuchs: Mitä? Oliko Sokrateskin? –

7

– Ilmaiseeko Sokrateen ironia kapinaa? Rahvaan kaunaisuutta? Nauttiiko hän sorrettuna omasta hurjuudestaan

saadessaan iskeä syllogismin puukolla? *Kostaako* hän yleville, joita hän kiehtoo? – Dialektikolla on hallussaan armoton työväline; sillä voi esittää tyrannia; voittaja nöyryyttää voitetun. Dialektikko sälyttää vastustajalleen todistustaakan siitä, ettei tämä ole idiootti: hän raivostuttaa ja tekee samalla avuttomaksi. Dialektikko tyhjentää vastustajansa älyn voimattomaksi. – Mitä? Onko dialektiikka Sokrateelle vain eräs koston muoto?

8

Olen selittänyt, miten Sokrates osasi olla vastenmielinen: sitä tärkeämpää on selittää se, *että* hän kiehtoi ihmisiä. – Yksi syy on, että hän keksi uudenlaisen *agon'in* ja hänestä tuli sen alan ensimmäinen miekkailumestari Ateenan yläluokalle. Hän ihastutti, koska hän vetosi helleenien agonaaliin tarpeeseen, – hän kehitti muunnelman nuorten miesten ja nuorukaisten painista. Sokrates oli myös suuri *erootikko.*

9

Mutta Sokrates aavisti enemmänkin. Hän näki ylevien ateenalaistensa *taakse;* hän käsitti, ettei *hänen* tapauksensa, hänen eriskummallinen tapauksensa ollut enää poikkeus. Samanlaatuinen degeneraatio kypsyi salaa kaikkialla: vanha Ateena kulki kohti loppuaan. – Ja Sokrates ymmärsi, että hän oli koko maailmalle *tarpeellinen,* – hän ja hänen keinonsa, kuurinsa, omalaatuinen itsesäilytyksensä... Kaikkialla vallitsi vaistojen anarkia; kaikkialla oltiin ylettömyyden partaalla; *monstrum in animo*

oli yleinen vaara. »Vietit pyrkivät tyranneiksi; pitää keksiä *vastatyranni*, joka on vahvempi»... Kun tuo fysiognoomikko oli paljastanut, mikä Sokrates oli, kaikkien ilkeiden himojen luola, lausui suuri ironikko vielä yhden sanasen, joka antaakin avaimen hänen ymmärtämiseensä. Hän sanoi: »Pitää paikkansa, mutta minusta on tullut niiden kaikkien herra.» *Miten* Sokrateesta tuli *oma* herransa? – Hänen tapauksensa oli pohjimmaltaan vain ääritapaus, vain silmiinpistävin niistä, joista tuolloin alkoi kehkeytyä yleinen onnettomuus: ettei kukaan enää hallinnut itseään, että vaistot kääntyivät toisiaan *vastaan*. Tällaisena äärimmäisyytenä hän kiehtoi – hänen kauhistuttava rumuutensa kieli siitä kaikille: itsestään selvää on, että hän ihastutti vielä väkevämmin, koska oli olevinaan vastaus, ratkaisu, näennäinen *parannuskeino* tälle samaiselle sairaudelle. –

10

Jos on välttämätöntä tehdä *järjestä* tyranni, kuten Sokrates teki, on olemassa melkoinen vaara, että jokin muu ryhtyy tyranniksi. Siihen aikaan järkevyyttä pidettiin *pelastajana;* Sokrates sen paremmin kuin hänen »sairaansakaan» eivät olleet vapaasti järkeviä, – se tapahtui *de rigueur*, se oli heidän *viimeinen* keinonsa. Fanaattisuus, jolla koko kreikkalainen ajattelu heittäytyy järkevyyden varaan, kertoo hätätilasta: vaara oli suuri, valinnan varaa ei ollut: piti joko tuhoutua tai olla – *mielettömän järkevä*... Kreikkalaisten filosofien moralismi Platonista lähtien on patologisperäistä; samoin heidän dialektiikan arvostuksensa. Järki = hyve = onni merkitsee vain: Sokratesta on jäljiteltävä ja torjuttava synkeitä viettejä pysyvällä, kirkkaalla päivänvalolla – järjen päivänvalolla. On

oltava älykäs, selkeä, kirkas hintaan mihin hyvänsä: jos vain annat myöten vaistoille, tiedostamattomalle, vievät ne *syöveriin...*

11

Olen selittänyt, mikä Sokrateessa kiehtoi: hän oli muka lääkäri, vapahtaja. Onko vielä tarpeen osoittaa, millainen erehdys häneltä oli uskoa »järkevyyteen hintaan mihin hyvänsä»? – Filosofit ja moralistit syyllistyvät itsepetokseen kuvitellessaan vapautuvansa dekadenssista julistamalla sodan sitä vastaan. Vapautuminen ei ole heidän vallassaan: heidän valitsemansa välikappaleet, pelastuskeinot ovat vain ilmausta samaisesta dekadenssista – he *muuttavat* sen ilmenemistapaa, mutta eivät poista sitä itseään. Sokrates oli väärinkäsitys; koko *parannusmoraali, myös kristillinen, on ollut väärinkäsitystä...* Mitä räikein päivänvalo, järkevyys hintaan mihin hyvänsä, eläminen kirkkaana, kylmänä, varovaisesti, tietoisesti, vailla vaistoja, kaikkia vaistoja vastustaen on ollut vain sairaus, toinen sairaus – eikä missään tapauksessa paluu »hyveeseen», »terveyteen», onneen... Se, että *täytyy* taistella vaistoja vastaan – se on dekadenssin kaava: niin kauan kuin elämällä on *nouseva suunta,* onni on yhtä kuin vaisto. –

12

–Ymmärsikö hän sitä edes itse, tuo itsensäpettäjistä ovelin? Sanoiko hän sen itselleen viimeiseksi, kuolemanrohkeutensa *viisaudessa?...* Sokrates *tahtoi* kuolla: – ei Ateena, *hän* itse ojensi itselleen myrkkypikarin, hän pakotti

Ateenan myrkkypikariin... »Ei Sokrates ole lääkäri, hän sanoi hiljaa itsekseen: tässä vain kuolema on lääkäri... Sokrates itse on vain ollut kauan sairaana...»

»Järki» filosofiassa

1

Kysyttekö, millaisia omituisuuksia filosofeilla on?... Esimerkiksi heidän puuttuva historiallisuuden tajunsa, heidän vihansa, kun vain ajatellaankin kehkeytymistä, heidän egyptiläisyytensä. He luulevat *kunnioittavansa* ilmiötä poistaessaan siltä historiallisuuden, *sub specie aeterni,* – kun he muovaavat siitä muumion. Kaikki asiat, joita filosofit ovat vuosituhansien mittaan käsitelleet, ovat olleet käsitemuumioita; mitään todellista ei ole heidän käsistään elävänä päässyt. He tappavat, he täyttävät ruumiita, nämä herrat käsite-epäjumalanpalvelijat, kun palvovat, – palvoessaan he käyvät kaikelle hengenvaarallisiksi. Kuolema, muutos, vanhuus, samoin kuin synnytys ja kasvu ovat heille vastaväitteen, jopa hylkäämisen aiheita. Mikä on, ei *kehkeydy,* ja mikä kehkeytyy, sitä ei *ole*... Silti he kaikki uskovat epätoivoon asti olevaiseen. Mutta kun he eivät tavoita sitä, he etsivät syitä, miksi se evätään heiltä. »Siihen täytyy liittyä harhaa, petosta, että me emme havaitse olevaista: missä se petturi piileskelee?» – »Saimme sen kiinni», he huudahtavat ikionnellisina, »se on aistimus! Nämä aistit, *jotka muuten ovatkin niin epämoraalisia,* salaavat meiltä *todellisen* maailman. Opetus: irtautukaamme aistien petoksesta, kehkeytymisestä, historiasta, valheesta, – historia on silkkaa uskoa aisteihin, uskoa valheeseen. Opetus: sanokaamme ei kaikelle, mikä uskoo aisteihin, koko muulle ihmiskunnalle: se on kaikki tyynni ›kansaa›. Olkaamme filosofeja, muumioita, esittäkäämme monotono-teismiä

haudankaivajan mimiikalla! – Ja pois ennen kaikkea *ruumis,* tämä surkea aistien *idée fixe!* joka on täynnä kaikkia mahdollisia loogisia virheitä, kumottu, jopa mahdoton, vaikka onkin niin röyhkeä, että teeskentelee todellista!»...

2

Suuresti kunnioittaen asetan erilleen *Herakleitoksen* nimen. Kun muu filosofiväki hylkäsi aistien todistuksen, koska ne osoittivat moninaisuutta ja muutosta, hän puolestaan torjui niiden todistuksen, koska ne esittivät oliot ikään kuin niillä olisi jatkuvuus ja ykseys. Herakleitoskin oli aisteille epäoikeudenmukainen. Ne eivät valehtele siten kuin elealaiset uskovat, eivätkä kuten hän uskoi, – ne eivät valehtele ensinkään. Vasta se, miten me *tulkitsemme* niiden antaman todistuksen, synnyttää valheen, esimerkiksi valheen ykseydestä, valheen aineellisuudesta, substanssista, jatkuvuudesta... »Järki» on syy siihen, että me vääristämme aistien todistuksen. Sikäli kuin aistit osoittavat kehkeytymistä, tuhoutumista, muuttumista, ne eivät valehtele... Mutta siinä mielessä Herakleitos on ikuisesti oikeassa, että oleminen on tyhjä fiktio. »Näennäinen» maailma on ainoa: »tosi» maailma on vain *valehdeltu* sen oheen...

3

– Ja miten hienoja havaintovälineitä meidän aistimme ovatkaan! Esimerkiksi nenä, josta vielä yksikään filosofi ei ole puhunut kunnioittavasti ja kiitollisena, on välistä

jopa herkin instrumentti, mikä käytettävissämme on: se pystyy toteamaan vähäisimpiäkin liike-eroja, joita edes spektroskooppi ei havaitse. Nykyään meillä on tarkalleen niin paljon tiedettä kuin olemme päättäneet luottaa aistien todistukseen, – siinä mitassa kuin niitä vielä olemme oppineet terävöittämään, aseistamaan ja ajattelemaan loppuun asti. Kaikki muu on keskosta eikä vielä tiedettä: toisin sanoen metafysiikkaa, teologiaa, psykologiaa, tietoteoriaa. *Tai* muodollista tiedettä, merkkioppia: kuten logiikka ja sovellettu logiikka, matematiikka. Niissä ei esiinny laisinkaan todellisuutta, ei edes ongelmana; yhtä vähän kysymyksenä, mitä arvoa yleensä on sellaisella merkkisopimuksella kuin logiikka. –

4

Filosofien *toinen* omalaatuisuus ei ole vaarattomampi; se juontaa juurensa siitä, että viimeinen ja ensimmäinen sekoitetaan keskenään. He asettavat sen, mikä kuuluu loppuun – paha kyllä, sillä sen ei kuuluisi lainkaan olla! – »korkeimmat käsitteet», siis yleisimmät, tyhjimmät käsitteet, haihtuvan todellisuuden viimeisen savukiehkuran, alkuun *alkuna.* Tämä on jälleen ilmausta heidän tavastaan kunnioittaa: korkeampi ei *saa* kasvaa alemmasta, ei ole ylipäänsä *saanut* kasvaa... Opetus: kaiken ensiarvoisen pitää olla *causa sui.* Jokin muu alkuperä on vastaväite ja arvon epäilemistä. Kaikki korkeimmat arvot ovat ensiarvoisia, kaikki korkeimmat käsitteet, olevainen, ehdoton totuus, hyvä, tosi, täydellinen – tuo kaikki ei ole voinut kehkeytyä, vaan sen on siten oltava *causa sui.* Tuo kaikki ei liioin voi olla keskenään eriarvoista, ei keskenään ristiriitaista... Siitä he saavat typerryttävän käsitteensä »jumala»... Viimeinen, ohuin, tyhjin asetetaan

ensimmäiseksi, syyksi itsessään, *ens realissimum'iksi*... Voi että ihmiskunnan on pitänyt suhtautua vakavasti sairaiden seitinkutojien aivovammoihin! – Ja kalliin hinnan se on siitä saanut maksaa!...

5

– Sijoittakaamme viimein tätä taustaa vastaan se erilainen tapa, jolla *me* (– sanon kohteliaasti me...) miellämme erehdyksen ja näennäisyyden ongelman. Ennen vanhaan muutosta, vaihtumista, kehkeytymistä ylipäätään pidettiin todisteena näennäisyydestä, osoituksena siitä, että on oltava jotakin, mikä johtaa meitä harhaan. Nykyään näemme päinvastoin olevamme tietyssä mielessä sotkeutuneita erehdykseen, *pakotettuja* erehdykseen, tarkalleen siinä määrin kuin järki-ennakkoluulo vaatii meitä olettamaan ykseyden, samuuden, jatkuvuuden, substanssin, syyn, esineellisyyden, olemisen; niin varmoja kuin lienemmekin tarkan laskelmoinnin nojalla, että kyseessä *on* erehdys. Tilannetta voidaan verrata auringon liikkeisiin: niiden kohdalla erehdys on saanut pysyvästi valtaansa silmämme, tässä taasen *kielemme*. Syntyperänsä nojalla kieli kuuluu psykologian alkeellisimpaan aikakauteen: kun perehdymme kielimetafysiikan eli selvemmin sanottuna *järjen* perusedellytyksiin, törmäämme karkeaan fetisismiin. Se näkee kaikkialla tekijöitä ja tekemistä; se uskoo tahdon olevan ylipäänsä syy; se uskoo »minään», minään olemisena, minään aineellisena ja *heijastaa* uskon minä-aineeseen kaikkiin olevaisiin – vasta siten se *luo* käsitteen »olevainen»... Kaiken syyksi kuvitellaan oleminen, *sullotaan* se kaiken alle; »minä»-käsitteen johdannaisena seuraa käsite »oleminen»... Alussa on se suuri, kohtalokas erehdys,

että tahto on jotakin mikä *vaikuttaa,* – että tahto on *kyky*... Nykyään tiedämme, että se on pelkkä sana... Paljon myöhemmin, tuhannesti valistuneemmassa maailmassa varmuus, subjektiivinen *varmuus* järkikategorioiden hallinnasta pulpahti yllättäen filosofien tajuntaan: he päättelivät, etteivät ne voineet olla lähtöisin kokemuksesta, – olihan koko kokemus niiden kanssa ristiriidassa. *Mistä ne sitten ovat peräisin?* – Ja Intiassa kuten Kreikassakin syyllistyttiin samaan virheeseen: »Me olemme varmasti jo kerran asustaneet jossakin korkeammassa maailmassa (– eikä siis *paljon alemmassa:* mikä olisi ollut totuus!), olemme varmasti jumalallisia, *sillä* meillä on hallussamme järki!»... Millään ei tosiaankaan ole tähän asti ollut yksinkertaisempaa vakuuttamiskykyä kuin olemiseen liittyvällä erheellä, sellaisena kuin sen esimerkiksi elealaiset muotoilivat: sitähän puoltaa joka ikinen sana, joka ikinen lausumamme virke! – Elealaisten vastustajatkin sortuivat vielä heidän olemis-käsitteensä viettelykseen: muiden muassa Demokritos, kun hän keksi *atominsa*... Kielen »järki»! Oi mikä vanha, petollinen naisihminen! Pelkäänpä, ettemme pääse eroon jumalasta, koska uskomme yhä kielioppiin...

6

Minulle ollaan kiitollisia, kun tiivistän näin oleellisen, näin uuden oivalluksen neljään väittämään: siten helpotan ymmärtämistä ja pakotan ristiriitaisuuden esiin.

Ensimmäinen väittämä. Syyt, joiden nojalla »tätä» maailmaa väitetään näennäiseksi, todistavatkin sen todellisuuden, – *muunlainen* todellisuus on täysin mahdoton todistettava.

Toinen väittämä. Tuntomerkit, jotka on annettu *ole-*

vaisten »tosiolevaisuudelle», ovat olemattomuuden, *tyhjyyden* tuntomerkkejä, – »tosi maailma» on rakennettu oikean maailman kanssa vallitsevan ristiriidan varaan: tosiaankin näennäinen maailma, sikäli kuin se on vain *moraalis-optinen* harha.

Kolmas väittämä. Ei ole järkeä satuilla »muusta» maailmasta kuin tästä, edellyttäen että meissä ei vallitse elämän kieltämisen, kutistamisen ja moittimisen vaisto: viimemainitussa tapauksessa me *kostamme* elämälle unenomaisella näyllä »toisesta», »paremmasta» elämästä.

Neljäs väittämä. Jos maailma jaetaan »todelliseen» ja »näennäiseen», joko kristinuskon tapaan tai Kantin tapaan (oikeastaan vain *piilo*kristityn tapaan –) se vihjaa vain dekadenssista, – on *rappeutuvan* elämän oire... Tätä väittämää ei kumoa se, että taiteilija arvostaa näennäisyyttä enemmän kuin todellisuutta. Sillä »näennäisyys» merkitsee tässä samaista todellisuutta, jota on vain valikoitu, vahvistettu ja korjailtu... Traaginen taiteilija *ei* ole pessimisti, – hänhän on juuri sanonut *kyllä* kaikelle kyseenalaiselle ja pelottavallekin, hän on *dionyysinen*...

Miten »tosi maailma» viimein muuttui taruksi

Erään erehdyksen historia

1. Tosi maailma, jonka viisas, hurskas ja hyveellinen tavoittaa, – hän elää siinä, *hän on yhtä sen kanssa.* (Vanhin idean muoto, suhteellisen älykäs, yksinkertainen, vakuuttava. Muunnelma lauseesta »minä, Platon, *olen* totuus».)

2. Tosi maailma, jota juuri nyt ei voida tavoittaa, mutta joka on luvattu viisaalle, hurskaalle ja hyveelliselle (»katuvaiselle syntiselle»).
(Idea etenee: se käy hienommaksi, viekoittelevammaksi, käsittämättömämmäksi, – *siitä tulee nainen,* siitä tulee kristillinen...)

3. Tosi maailma, saavuttamaton, jota ei voida todistaa eikä luvata, mutta joka jo ajateltuna on lohtu, velvoite, imperatiivi.
(Pohjimmaltaan vanha aurinko, mutta usvan ja epäilyksen läpi nähtynä; idea on käynyt vaikeammin tavoitettavaksi, kalvakkaaksi, pohjoiseksi, königsbergiläiseksi.)

4. Tosi maailma – saavuttamatonko? Joka tapauksessa sitä ei ole saavutettu. Näin ollen se on myös *tuntematon.* Niinpä se ei ole myöskään lohdullinen, vapah-

tava eikä velvoittava: miksi jokin tuntematon voisi meitä velvoittaa?...
(Harmaa aamu. Järjen ensi haukotus. Positivismin kukonkiekaisu.)

5. »Tosi» maailma – idea, joka ei enää kelpaa mihinkään, ei enää edes velvoita, – hyödytön kapistus, turhaksi käynyt idea, *siispä* torjuttu idea: heittäkäämme se pois!
(Kirkas päivä; aamiainen; *bon sens'in* ja iloisuuden paluu; Platonin häpeänpuna; kaikkien vapaiden henkien pirullinen häly.)

6. Olemme syrjäyttäneet toden maailman: mikä maailma on jäänyt jäljelle? Ehkä näennäinen?... Ei sittenkään! *Toden maailman mukana olemme hävittäneet näennäisenkin!*
(Keskipäivä; lyhyimmän varjon hetki; pisimmän erehdyksen loppu; ihmiskunnan kohokohta; *INCIPIT ZARATHUSTRA.)*

Moraali luonnonvastaisuutena

1

Kaikilla kiihkeillä tunteilla on aika, jolloin ne ovat ainoastaan kohtalokkaita, jolloin ne vetävät uhrinsa syvyyteen tyhmyyden painolla, – ja myöhäisempi, paljon myöhäisempi, jolloin ne avioituvat hengen kanssa, »henkistyvät». Ennen tällaisia tunteita vastaan jopa sodittiin niihin sisältyvän tyhmyyden vuoksi: niiden tuhoamiseksi solmittiin salaliittoja, – kaikki vanhat moraalihirviöt ovat yksimielisiä siitä, että *»il faut tuer les passions»*. Tämän periaatteen kuuluisin kaava löytyy uudesta testamentista, niin sanotusta vuorisaarnasta, jossa sivumennen sanottuna asioita ei suinkaan tarkastella *korkeuksista* käsin. Siellä kehotetaan esimerkiksi seksuaalisuuteen vihjaten: »Jos sinun silmäs pahentaa sinun, niin puhkaise se ulos»: onneksi yksikään kristitty ei toimi tämän ohjeen mukaan. Se että kiihko ja vietit *tuhotaan* vain, jotta vältyttäisiin niiden typeryydeltä ja typeryyden epämiellyttäviltä seuraamuksilta, näyttää meistä nykyään vain akuutilta tyhmyyden muodolta. Emme enää ihaile sellaisia hammaslääkäreitä, jotka kiskovat hampaat pois, jotta niitä ei enää särkisi... Toisaalta on varsin helppo myöntää, että sillä maaperällä, josta kristinusko versoi esiin, »kiihkon *henkistymistä*» ei laisinkaan voitu käsittää. Kuten tunnettua, alkukirkkohan taisteli »älyllisiä» *vastaan* »hengellisesti vaivaisten» hyväksi: miten siltä saisi odottaa älykästä sotaa kiihkoa vastaan? – Kirkko vastustaa kiihkoa kaikenlaisin leikkauksin: sen praktiikka, sen »hoito» on *kastraatio*. Se ei koskaan kysy: »Miten vietin

voi henkistää, kaunistaa, jumalaistaa?» – kirkon kurin painopiste on kautta aikojen ollut kitkemisellä (joka kohdistuu aistillisuuteen, ylpeyteen, vallanhimoon, ahneuteen, kostonhimoon). – Mutta jos kiihkeiden tunteiden juurien kimppuun hyökätään, hyökätään samalla elämän juurien kimppuun: kirkon praktiikka on *elämälle vihamielistä*...

2

Saman keinon: leikkaamisen, *kitkemisen* valitsevat vaistomaisesti vietin kanssa kamppaillessaan ne, jotka ovat liian heikkotahtoisia, liian rappeutuneita, pystyäkseen sitä hillitsemään: ne luonteet, jotka tarvitsevat vertauskuvallisesti (ja kirjaimellisesti) *la Trappea*, jonkinlaista lopullista vihollisuuden julistusta, *rotkoa* itsensä ja kiihkeän tunteen väliin. Radikaalit keinot ovat tarpeen vain degeneroituneille; heikkotahtoisuus eli tarkemmin sanoen kyvyttömyys olla *reagoimatta* ärsykkeeseen on itsessään vain toinen degeneraation muoto. Radikaali vihamielisyys, verivihollisuus aistillisuutta kohtaan on aina arveluttava oire: se oikeuttaa olettamuksiin tällaisen äärihenkilön yleistilasta. – Tuo vihollisuus, viha nousee muuten huipulleen vasta kun sellaisilla luonteilla ei itsellään ole enää kylliksi lujuutta radikaalihoitoon, luopumiseen »paholaisestaan». Tarkasteltakoon koko pappien ja filosofien historiaa, taiteilijat mukaanlukien: myrkyllisimmät lausumat aisteja vastaan *eivät* ole lähtöisin askeettien suusta, vaan mahdottomien askeettien, sellaisten, joiden olisi kuulunut olla askeetteja...

3

Aistillisuuden henkistyminen on nimeltään *rakkaus:* se on suuri voitto kristinuskosta. Toinen riemuvoitto on se, että me henkistämme *vihollisuuden.* Se tapahtuu niin, että ymmärrämme syvällisesti, miten arvokasta on, että meillä on vihollisia: lyhyesti sanoen, että tehdään ja päätellään päinvastoin kuin ennen tehtiin ja pääteltiin. Kirkko on kautta aikojen halunnut vihollistensa tuhoutumista: me taasen, me immoralistit ja antikristityt koemme edulliseksi, että kirkko säilyy... Politiikan alallakin vihollisuus on nyttemmin käynyt henkisemmäksi – paljon viisaammaksi, harkitsevammaksi, *säästävämmäksi.* Miltei jokainen puolue ymmärtää olevan eduksi säilymiselleen, ettei vastapuolue kokonaan uuvu; sama pätee suurpolitiikkaan. Varsinkin uusi luomus, kuten uusi Reich, tarvitsee kipeämmin vihollisia kuin ystäviä: vastakkainasettelu saa sen tuntemaan itsensä tarpeelliseksi, *tekee* sen tarpeelliseksi... Samaan tapaan suhtaudumme »sisäiseen viholliseen»: tässäkin olemme henkistäneet vihollisuuden, tässäkin olemme käsittäneet sen *arvon. Hedelmällisyyden* hintana on runsas ristiriitaisuus; *nuorena* säilyy vain, jos sielu ei ojentaudu pitkäkseen ja kaipaa rauhaa... Mikään ei ole käynyt meille vieraammaksi kuin tuo muinoinen toive »sielunrauhasta», *kristillinen* toive; mikään ei herätä meissä vähemmän kateutta kuin moraalilehmä ja hyvän omantunnon lihava onni. Ihminen hylkää *suuren* elämän, jos hän hylkää sodan... Useissa tapauksissa »sielunrauha» on tosin vain väärinkäsitys, – jotakin *muuta,* joka vain ei keksi itselleen kunniallisempaa nimeä. Muitta mutkitta ja asenteitta pari tapausta. »Sielunrauha» voi olla esimerkiksi rikkaan animaalisuuden pehmeää säteilyä moraalin (tai uskonnon) alueelle. Tai väsymyksen alkua, ensi varjo, jonka ilta, mikä

tahansa ilta langettaa. Tai merkki siitä, että ilma on kosteaa ja etelätuulet lähestyvät. Tai tiedostamatonta kiitollisuutta onnistuneesta ruoansulatuksesta (jota joskus sanotaan myös »ihmisrakkaudeksi»). Tai toipilaan hiljentymistä, jolle kaikki maut ovat uusia ja joka odottaa... Tai tila, joka seuraa vallitsevan halumme täydellistä tyydytystä, harvinaisesta kylläisyydestä johtuva hyvänolontunne. Tai tahtomme, halujemme, paheidemme vanhuudenheikkoutta. Tai laiskuutta, jota turhamaisuus on houkutellut pystyttämään moraalisen julkisivun. Tai varmuuden ilmaantuminen, jopa pelottavan varmuuden, epävarmuudesta johtuneen pitkällisen jännityksen ja piinan jälkeen. Tai kypsyyden ja mestarillisuuden osoitus tekemisen, luomisen, vaikutuksen ja tahtomisen tuoksinassa, rauhallinen hengitys, *saavutettu* »tahdonvapaus»... *epäjumalten hämärä:* mene ja tiedä, kenties sekin on vain eräänlainen »sielunrauha»...

4

– Muotoilen periaatteesta kaavan. Kaikkinainen moraalin naturalismi, siis jokainen *terve* moraali, on elämänvaiston hallitsema, – jokin elämän käsky toteutuu määrätyllä »pitää»- ja »ei pidä» -kaanonilla, ja siten syrjäytetään jonkinlainen este ja vihamielisyys elämän tieltä. *Luonnonvastainen* moraali, siis miltei kaikki moraali, jota tähän asti on opetettu, kunnioitettu ja saarnattu, kääntyy taasen nimenomaan elämänvaistoja *vastaan,* – siinä nämä vaistot *tuomitaan,* välistä salaa, välistä äänekkäästi ja röyhkeästi. Sanoessaan »jumala näkee sydämeen» se sanoo ei elämän alimmille ja ylimmille haluille ja asettaa jumalan *elämän viholliseksi...* Pyhimys, johon jumala on

mielistynyt, on ihanteellinen kuohilas... Elämä päättyy siihen, missä »jumalan valtakunta» alkaa...

5

Jos olemme ymmärtäneet, millaista rienausta tällainen elämänvastainen kapina on – jonka kristillinen moraali on julistanut miltei pyhäksi – olemme onneksi käsittäneet samalla jotain muutakin: sellaisen kapinan hyödyttömyyden, harhaisuuden, mielettömyyden, *valheellisuuden.* Jos elävä olento tuomitsee elämän, on se lopultakin vain tietynlaisen elämän oire: siinä ei lainkaan kysytä, onko se oikeutettua vai ei. Meidän pitäisi voida asettua elämän *ulkopuolelle* ja toisaalta tuntea se niin hyvin kuin joku, monet, kaikki ovat sen kokeneet, saadaksemme yleensä kajota elämän *arvon* ongelmaan: näiden syiden nojalla tajuamme riittävän hyvin, että tämä ongelma on meille luoksepääsemätön. Puhuessamme arvoista puhumme elämän inspiraation, taittuneen valon alaisina: elämä itse pakottaa meitä punnitsemaan arvoja; elämä itse arvottaa meidän kauttamme, *kun* me määritämme arvoja... Siitä seuraa, että myös se *moraalin luonnonvastaisuus,* joka ymmärtää jumalan elämän vastakkaiskäsitteeksi ja tuomioksi, onkin vain elämän arvoarvostelma – *minkä* elämän? *minkälaatuisen* elämän? – Mutta johan minä vastasin: alaspäin painuvan, heikentyneen, väsyneen, tuomitun elämän. Moraali sellaisena kuin se on tähän asti ymmärretty – kuten sen viimeksi vielä Schopenhauer muotoili »elämäntahdon kieltämiseksi» – on itse *dekadenssivaisto,* joka esiintyy imperatiivina: se komentaa: »*Tuhoudu!*» – se on tuomittujen langettama tuomio...

6

Miettikäämme lopuksi, miten naiivia on ylipäätään sanoa: »ihmisen *pitää* olla tietynlainen!» Todellisuus näyttää meille elähdyttävän tyyppien rikkauden, tuhlailevan muotojen leikin ja muuntelun ylenpalttisuuden: ja joku säälittävä nurkassa nyhjöttävä moralisti sanoo siihen: »Ei! Ihmisen pitää olla *toisenlainen!*»... Hän tietää peräti, *millainen* hänen kuuluisi olla, tuo surkimus; hän maalaa itsensä seinälle ja julistaa: *»Ecce homo!»*... Mutta silloinkin, kun moralisti kääntyy vain yksilön puoleen ja sanoo hänelle: *»Sinun* pitää olla sellainen ja sellainen!» hän heittäytyy jatkuvasti naurunalaiseksi. Ihmisyksilö on läpikotaisin osa ennaltamäärättyä elonkehää, yksi laki lisää, vielä yksi välttämättömyys kaikelle, mikä tulee ja on oleva. Jos hänelle sanotaan »muutu», on se sama kuin vaadittaisiin, että kaikki muuttuisi, ja vieläpä taannehtivasti... Ja on todellakin ollut johdonmukaisia moralisteja, he ovat tahtoneet ihmisen olevan toisenlainen, nimittäin hyveellinen, he ovat halunneet hänestä oman kuvansa, nimittäin jörön hurskastelijan: siksi he ovat *kieltäneet* maailman! Ei lainkaan vähäistä hulluutta! Ei lainkaan vähäpätöistä vaatimattomuutta!... Sikäli kuin moraali tuomitsee absoluutisti eikä siis suhteessa elämään, se on spesifinen erehdys, jota ei pidä laisinkaan sääliä, *degeneroituneiden idiosynkrasia,* joka on saanut aikaan sanomattomasti vahinkoa!... Me muut, me immoralistit taas olemme avanneet sydämemme apposelleen kaikkinaiselle ymmärtämiselle, käsittämiselle, *hyväksymiselle.* Me emme helposti kiellä, meille on kunnia-asia olla *myönteisiä.* Yhä paremmin olemme oivaltaneet sen ekonomian, joka vielä tarvitsee ja osaa hyödyntää kaikkea sitä, minkä papin pyhä tyhmyys, papin *sairas* järki hylkää, tuon elämänlain taloudellisuuden,

joka löytää etunsa jopa hurskastelijan, papin, vastenmielisestä lajista, – minkä edun? – Mutta me itse, me immoralistit olemme vastaus tähän...

Neljä suurta erehdystä

1

Erehdys, joka sekoittaa toisiinsa syyn ja vaikutuksen. – Ei ole vaarallisempaa erehdystä kuin se, että *sekoitetaan syy ja seuraus:* nimitän sitä järjen varsinaiseksi tärviöksi. Siitä huolimatta tämä erhe kuuluu ihmiskunnan vanhimpiin ja tuoreimpiin tapoihin: olemme jopa pyhittäneet sen, sillä on sellaisia nimiä kuin »uskonto» ja »moraali». *Jokainen* uskonnon ja moraalin muotoilema väittämä sisältää tuon erehdyksen; papit ja moraaliset lainsäätäjät ovat saaneet aikaan järjen turmeltumisen. – Tarjoan esimerkin. Kaikki tuntevat kuuluisan Cornaron kirjan, jossa hän suosittaa niukkaa ruokavaliotaan reseptiksi pitkälle ja onnelliselle – ja myös hyveelliselle – elämälle. Harvoja kirjoja luetaan niin paljon, yhäkin sitä painetaan Englannissa joka vuosi tuhansia kappaleita. Ei epäilystäkään, ettei yksikään kirja (tietysti raamattua lukuunottamatta) ole saanut aikaan niin paljon pahaa, *lyhentänyt* niin paljon elämää kuin tämä hyvää tarkoittava kuriositeetti. Selitys: syyn ja vaikutuksen sekoittaminen. Kelpo italialainen näki dieetissään pitkän ikänsä *syyn:* kun todellisuudessa pitkän iän edellytys, epätavallisen hidas aineenvaihdunta, niukka kulutus, oli hänen karun ruokavalionsa syy. Hänen vallassaan ei ollut syödä vähän *tai* runsaasti, hänen niukkuutensa *ei* ollut »vapaata tahtoa»: hän sairastui, jos söi enemmän. Mutta ellet ole karppi, sinulle ei ole vain terveellistä vaan välttämätöntä syödä *tukevasti.* Nykyajan oppinut, jolla on nopea hermoenergian kulutus, tuhoutuisi ilman muuta Cornaron ruokavaliolla. *Crede experto.* –

2

Yleisin kaava, joka on kaikkien uskontojen ja moraalien pohjana, kuuluu: »Tee niin ja niin, älä tee näin ja näin – silloin tulet onnelliseksi! Tai muuten...» Jokainen moraali, jokainen uskonto *on* tämä imperatiivi, – sanon sitä järjen suureksi perisynniksi, *kuolemattomaksi järjettömyydeksi.* Minun suussani kaikki kaavat muuttuvat vastakohdikseen – *ensimmäinen* esimerkki minun »kaikkien arvojen uudelleenarvioinnistani»: onnistuneen, »onnellisen» ihmisen *täytyy* toimia tietyllä tavalla, ja hän kaihtaa vaistomaisesti muunlaisia tekoja; hän tuo konkreettisen olemuksensa ja toimintatapansa mukaan niihin suhteisiin, joita hänellä on ihmisiin ja olevaiseen ylipäätään. Kaavan muodossa: hänen hyveensä on hänen onnensa *vaikutusta...* Pitkä ikä, runsas jälkeläisten määrä *ei* ole hyveen palkka, vaan hyve itse on tuota aineenvaihdunnan hidastumista, jonka seurauksena on muun muassa myös pitkä ikä ja monilapsisuus, lyhyesti sanottuna cornarismi. – Kirkko ja moraali julistavat: »Sukupolvi, kansa ajautuu perikatoon paheen ja ylellisyyden vuoksi». Minun *ennallistettu* järkeni lausuu: kun kansa tuhoutuu, degeneroituu fyysisesti, niin siitä *seuraa* pahe ja ylellisyys (eli tarve saada yhä voimakkaampia ja tiheämpiä ärsykkeitä, jotka jokainen veltostunut luonne tuntee). Tämä nuori mies käy ennen aikojaan kalpeaksi ja kuihtuneeksi. Hänen ystävänsä sanovat: siihen on syynä se ja se sairaus. Minä sanon: *se,* että hän sairastui, *se,* että hän ei vastustanut sairautta, oli jo seurausta köyhtyneestä elämästä, perinnöllisestä veltostumisesta. Sanomalehden lukija sanoo: tämä puolue sortuu tuon virheen vuoksi. Minun *korkeampi* politiikkani vastaa: puolue, joka syyllistyy sellaiseen virheeseen, on kypsä sortumaan – sillä ei ole enää vaistojen varmuutta. Kaikkinaiset vir-

heet ovat seurausta vaistojen rappiosta, tahdon hajoamisesta: se on miltei määritelmä sanalle *huono*. Kaikki *hyvä* on vaistoa – ja sen vuoksi helppoa, välttämätöntä, vapaata. Vaivalloisuus on epäilyttävää, *jumala* eroaa sankarista jo tyyppinsä puolesta (minun kielelläni: *keveät* jalat ovat jumalaisuuden ensimmäinen ominaisuus).

3

Väärän syysuhteisuuden erehdys. – Kautta aikojen on uskottu tiedetyn, mikä on syy: mutta mistä olemme saaneet tietomme, tarkemmin sanoen uskon, että juuri tämän asian tiedämme? Kuuluisien »sisäisten tosiasioiden» alueelta, joista yksikään ei ole tähän mennessä osoittautunut todeksi. Olemme uskoneet olevamme jopa tahtomisen syy: kuvittelimme ainakin saavamme syysuhteisuuden *kiinni itse teosta*. Samaten emme epäilleet sitä, että kaikki teon edeltäjät, sen syyt, olivat löydettävissä tajunnasta ja löytyisivät sieltä uudelleen etsittäessä – »motiiveina»: muutenhan emme olisi *niihin* vapaita emmekä *niistä* vastuussa. Kenpä olisi viimein kiistänyt, että ajatuksella on syynsä? että minä aiheuttaa ajatuksen?... Näistä kolmesta »sisäisestä tosiasiasta», jotka näyttivät todistavan syysuhteisuuden, ensimmäinen ja vakuuttavin koskee *tahtoa syynä:* käsitys tajunnasta (»hengestä») syynä ja vielä myöhemmin minästä (»subjektista») syynä ovat vain jälkikäteen syntyneitä, kun tahto oli osoittanut syysuhteisuuden annetuksi, *empiiriseksi*... Sittemmin olemme ymmärtäneet asian paremmin. Nykyään emme usko sanaakaan tuosta kaikesta. »Sisäinen maailma» on täynnä harhakuvia ja virvatulia: tahto on yksi niistä. Tahto ei enää liikuta mitään eikä siis enää selitäkään mitään – se esiin-

tyy vain ilmiöiden ohella tai voi puuttuakin. Niin sanottu »motiivi»: siinä toinen erehdys. Pelkkä tajunnan pintailmiö, teon kylkiäinen, joka ennemmin peittää jonkin teon *antecedentiat* kuin esittää ne. Entäpä sitten minä! Siitä on tullut satu, fiktio, sanaleikki: se on kokonaan lakannut ajattelemasta, tuntemasta ja tahtomasta!... Mitä siitä seuraa? Ei ole lainkaan henkisiä syitä! Kaikki niiden otaksutut empiiriset perusteet ovat lentäneet hornan tuuttiin! *Se* siitä seuraa! – Ja olimme harjoittaneet noilla »empiirisillä perusteilla» kohteliasta väärinkäyttöä, olimme niiden nojalla *luoneet* maailman syymaailmaksi, tahtomaailmaksi, henkimaailmaksi. Tässä vaikutti maailman vanhin ja pisin psykologia, muuta se ei ole tehnytkään: sille kaikki tapahtuminen oli tekemistä, kaikki tekeminen tahdon seurausta, maailma kävi sille tekijöiden moninaisuudeksi, ja tekijä (»subjekti») asettui kaiken tapahtumisen pohjalle. Ihminen heijasti ulkopuolelleen kolme »sisäistä tosiasiaansa», sen mihin lujimmin uskoi, tahdon, hengen, minän, – hän johti olemis-käsitteen vasta minä-käsitteestä, hän mielsi »oliot» olevaisiksi oman kuvansa mukaan, oman käsityksensä nojalla, joka väittää minää syyksi. Eipä ihme, että hän löysi olevaisista aina vain sitä, mitä *itse oli niihin pannut*. – Olevainen itse, sanottakoon se vielä kerran, olevais-käsite on vain sen uskon refleksi, joka pitää minää syynä... Ja vieläpä teidän atominne, hyvät herrat mekanistit ja fyysikot, kuinka paljon erhettä, kuinka paljon alkeellista psykologiaa on vielä jäänyt teidän atomiinne! – Puhumattakaan »oliosta itsessään», metafyysikoiden *horrendum pudendum'ista!* Siinä on sekoitettu syyksi luultu henki todellisuuden kanssa! Ja korotettu todellisuuden mitaksi! Ja nimetty *jumalaksi!* –

4

Kuvitteellisten syiden erehdys. – Lähtekäämme liikkeelle unesta: tiettyyn aistimukseen, vaikkapa etäisen tykinlaukauksen aiheuttamaan, liitetään jälkeenpäin syy (usein kokonainen pienoisromaani, jossa juuri unennäkijä on pääosassa). Sillä välin aistimus jatkuu, eräänlaisena resonanssina: se odottaa samalla, kunnes syyntarve sallii sen astua etualalle, – eikä enää sattumana, vaan »merkityksenä». Tykinlaukaus astuu kuvaan *syysuhteisella* tavalla, niin että aika kääntyy näennäisesti toisinpäin. Myöhempi osuus, motivointi, koetaan ensimmäiseksi, usein sadoin yksityiskohdin varustettuna, jotka kiitävät ohi ikään kuin salamassa, ja laukaus *seuraa* myöhemmin... Mitä on tapahtunut? Tietyn olotilan *aiheuttamat* mielteet ymmärretään virheellisesti sen syiksi. – Itse asiassa teemme samoin valveillakin. Useimmat arkituntemuksemme – kaikkinainen estäminen, paine, jännite, purkautuminen elinten toiminnoissa ja reaktioissa, erityisesti *nervus sympathicus'issa* – herättävät meidän syysuhteen tarpeemme: tahdomme *syyn* sille, että tunnemme *näin*, – että voimme huonosti tai hyvin. Pelkkä asiaintilan toteaminen, *että* tunnemme niin tai näin, ei milloinkaan meille riitä: kelpuutamme tosiasian – tulemme siitä *tietoisiksi* – vasta kun olemme antaneet sille jonkinlaisen motivaation. – Muisti, joka tällaisessa tapauksessa ryhtyy tietämättämme toimimaan, tuo esiin aiempia samankaltaisia tiloja ja niihin kiinnikasvaneita kausaalitulkintoja – *ei* niiden todellista syysuhteisuutta. Tosin se usko, että mielteet, niihin liittyvät tajunnan tapahtumat ovat olleet syitä, kytkeytyy mukaan muistikuvaan. Näin syntyy *totunnaisuus* määrättyyn syytulkintaan, joka tosiasiassa estää syiden *tutkimisen* ja jopa sulkee sen kokonaan pois.

5

Äskeisen psykologinen selitys. – Se, että voi johdattaa jonkin tuntemattoman johonkin tuttuun, helpottaa, rauhoittaa, tyydyttää ja suo sitä paitsi vallantunteen. Tuntematon tuo muassaan vaaran, rauhattomuuden, murheen, – alkeellisin vaisto pyrkii *poistamaan* nämä piinalliset olotilat. Ensimmäinen lauselma: jokin selitys on parempi kuin ei mikään. Koska pohjimmaltaan kyseessä on vain halu päästä eroon painostavista mielteistä, ei irtipääsyn keinojen suhteen olla turhan tarkkoja: ensimmäinen mielle, joka selittää tuntemattoman tutuksi, tuntuu niin hyvältä, että »sitä pidetään totena». Todistus *mielihyvästä* (»voimasta») totuuden kriteerinä. – Syyn tarpeen synnyttää ja herättää siis pelontunne. Jos suinkin mahdollista, selityksen »miksi?» ei pidä niinkään esittää syytä itsensä vuoksi kuin *määrätynlainen syy* – rauhoittava, vapauttava, helpottava syy. Tämän tarpeen ensimmäinen seuraus on, että syyksi mainitaan jokin *tunnettu,* ennen koettu, muistiin kirjautunut seikka. Uutta, ennenkokematonta, vierasta ei syyksi kelpuuteta. – Siispä ei etsitä vain jonkinlaisia selityksiä syiksi, vaan *valikoituja ja suosittuja* selityksiä, niitä, jotka nopeimmin ja useimmiten hälventävät tunteen oudosta, uudesta, ennen kokemattomasta, – *tavallisimpia* selityksiä. Seuraus: yksi syynmääritys käy yhä vallitsevammaksi, tiivistyy systeemiksi ja astuu vihdoin esiin *hallitsevana,* eli yksinkertaisesti sulkee pois *muut* syyt ja selitykset. – Pankinjohtaja ajattelee heti »afääriä», kristitty »syntiä», neitonen mielitiettyään.

6

Koko moraalin ja uskonnon alue kuuluu tämän kuvitteellisten syiden käsitteen alaisuuteen. – Epämiellyttävien yleistunteiden »selitys». Niitä aiheuttavat olennot, jotka ovat meille vihamielisiä (pahat henget: tunnetuin tapaus – hysteerikkojen väärinymmärtäminen noidiksi). Niitä aiheuttavat teot, joita ei voi hyväksyä (»synnintunto», »syntisyys» fysiologisen epämukavuuden perusteena – ihminen löytää aina syitä olla itseensä tyytymätön.) Ne mielletään rangaistuksiksi, hyvitykseksi jostakin, mitä emme olisi saaneet tehdä, mitä emme olisi saaneet *olla* (tämän Schopenhauer yleisti häikäilemättä yhdeksi väittämäksi, jossa moraali näyttäytyy sellaisena mitä onkin, todellisena elämän myrkynsekoittajana ja solvaajana: »Jokainen suuri tuska, niin ruumiillinen kuin henkinenkin, ilmaisee sen, mitä me ansaitsemme: sillä se ei pääsisi meihin käsiksi, ellemme sitä ansaitsisi». (Maailma tahtona ja mielteenä II, 666 [Julius Frauenstädtin painos, suom. huom.]). Ne mielletään harkitsemattomien, epäonnistuneiden tekojen seurauksiksi (– affekteja, aisteja pidetään syynä, »velkana»; fysiologiset hätätilat tulkitaan *muiden* hätätilojen avulla »ansaituiksi»). – *Mieluisien* yleistunteiden »selitys». Niitä aiheuttaa luottamus jumalaan. Niitä aiheuttaa tietoisuus hyvistä töistä (niin sanottu »hyvä omatunto», fysiologinen tila, joka muistuttaa niin suuresti hyvää ruoansulatusta, että toisinaan sekoitetaan siihen). Niitä aiheuttaa hankkeiden onnistuminen (– naiivi virhepäätelmä: jonkin hankkeen onnellinen lopputulos ei tuota luulosairaalle tai pascalille laisinkaan miellyttävää yleistunnetta). Niitä aiheuttavat usko, rakkaus, toivo – kristilliset hyveet. – Todellisuudessa kaikki nämä otaksutut selitykset ovat *seuraustiloja* ja ikään kuin ilon- tai suruntunteiden käännöksiä väärälle murteelle:

ihminen kykenee toivomaan, *koska* fysiologinen perustunne on jälleen luja ja rikas; hän luottaa jumalaan, koska runsauden ja voiman tunne suo rauhan. – Moraali ja uskonto kuuluvat kokonaan *erehdyksen psykologian* piiriin: jokaisessa yksittäistapauksessa sekoitetaan syy ja vaikutus; tai todellisuus sekoitetaan todeksi *uskotun* asian vaikutukseen; tai jotakin tajunnan tilaa luullaan samaisen tilan aiheuttajaksi.

7

Vapaan tahdon erehdys. – Nykyään emme enää suvaitse käsitettä »vapaa tahto»: tiedämme liiankin hyvin, mitä se on – teologien pahamaineisin temppu, jonka tarkoituksena on saattaa ihmiskunta »vastuuseen» heidän tarkoittamassaan merkityksessä, toisin sanoen tehdä ihmiset *heistä riippuvaisiksi*... Esitän tässä vain vastuullistamisen psykologian. – Kaikkialla, missä vastuuta haetaan, on hakijana yleensä *rankaisemisen ja tuomitsemisen* vaisto. Kehkeytymiseltä on riistetty sen viattomuus, kun tietynlaatuinen oleminen johdetaan tahdosta, tarkoituksista, vastuullisista teoista: tahtoteorian alkuperäinen tarkoitus on pääosin rankaiseminen, eli siis se, että *tahdotaan löytää syyllisiä.* Koko vanhan psykologian, tahtopsykologian lähtökohta on, että sen laatijat, papit, halusivat luoda vanhan yhteisön huipulla itselleen *oikeuden* langettaa rangaistuksia – tai tahtoivat antaa jumalalle samaisen oikeuden... Ihmisiä pidettiin »vapaina», jotta heitä voitaisiin tuomita, rangaista – jotta heistä voisi tulla *syyllisiä:* siksi jokainen teko piti kuvitella tahdotuksi, jokaisen teon alkuperäksi piti kuvitella tajunta (– jolloin *perinpohjaisin* rahanväärennös *in psychologicis* tehtiin psykologian periaatteeksi...) Nykyään, kun olemme kulke-

neet *päinvastaiseen* suuntaan, jolloin etenkin me immoralistit pyrimme kaikin voimin poistamaan maailmasta syyllisyys- ja rangaistuskäsitteen ja puhdistamaan niistä psykologian, historian, luonnon, yhteiskunnalliset instituutiot ja sanktiot, ei meidän silmissämme ole radikaalimpia vastustajia kuin teologit, jotka yhä vain tartuttavat kehkeytymisen viattomuuteen ruton »siveellisen maailmanjärjestyksen» käsitteellä käyttäen »rangaistusta» ja »syyllisyyttä». Kristinusko on pyövelin metafysiikkaa...

8

Mikä yksin voi olla meidän oppimme? – Ettei kukaan *anna* ihmiselle hänen ominaisuuksiaan, ei jumala eikä yhteiskunta, eivät hänen vanhempansa eivätkä esi-isänsä eikä hän *itse* (– Kant on opettanut viimeksi torjuttua mieletöntä käsitystä nimellä »intelligiibeli vapaus», kenties sitä opetti jo Platon). *Kukaan* ei ole vastuussa siitä, että yleensä on olemassa, että on tietynlainen, että elää näissä oloissa ja tässä ympäristössä. Hänen olemukseensa sisältyvää kohtaloa ei voi irrottaa kaiken sen kohtalokkuudesta, mikä on ollut ja on oleva. Hän *ei* ole seurausta mistään tarkoituksesta, tahdosta, päämäärästä, hänessä *ei* yritetä saavuttaa »ihmisihannetta» tai »onnen ihannetta» tai »moraalin ihannetta», – on mieletöntä, jos tahdotaan *sälyttää* hänen olemuksensa jonkin tarkoituksen niskoille. *Me* olemme keksineet käsitteen »tarkoitus»: todellisuudessa tarkoitusta ei ole olemassakaan... Me olemme välttämättömiä, me olemme kappale kohtaloa, me kuulumme kokonaisuuteen, me *olemme* kokonaisuudessa, – ei ole mitään, mikä voisi olemustamme tuomita, mitata, verrata, arvostella, koska se olisi sama kuin tuomittaisiin, mitattaisiin, verrattaisiin ja arvosteltaisiin kokonai-

suutta... *Mutta kokonaisuuden ulkopuolella ei ole mitään!* – Se, ettei ketään enää nimetä vastuulliseksi, ettei olemisen laatua saa johdattaa johonkin *causa primaan,* ettei maailma ole ykseys sensoriumina eikä »henkenä», *se vasta on suuri vapautus,* – vasta siten ennallistetaan kehkeytymisen *viattomuus...* Tähän asti käsite »jumala» on ollut raskain *moite* olemassaoloa kohtaan... Me kiellämme jumalan, jumalassa me kiellämme vastuullisuuden: vain *siten* me vapautamme maailman. –

Ihmiskunnan »parantajat»

1

Tiedetään, mitä minä vaadin filosofeilta: asettumista hyvän ja pahan *tuolle puolen,* – ja niin, että moraalisen tuomion illuusio jää heidän *alapuolelleen.* Nämä vaatimukset lähtevät oivalluksesta, jonka minä olen ensimmäisen kerran muotoillut: *että moraalisia tosiasioita ei ole lainkaan olemassa.* Moraalisella arvostelmalla on kristillisen kanssa yhteistä se, että se uskoo olemattomiin realiteetteihin. Moraali on vain tiettyjen ilmiöiden tulkintaa, täsmällisemmin sanottuna *virhetulkintaa.* Moraalinen arvostelma, kuten kristillinenkin, kuuluu sellaiselle tietämättömyyden asteelle, josta puuttuu vielä jopa käsite reaalinen, ero todellisen ja kuvitteellisen välillä: niin että tällaisella asteella »totuus» tarkoittaa vain sellaisia asioita, joita nykyään nimitämme »kuvitelmiksi». Näin ollen moraalista arvostelmaa ei pidä käsittää sananmukaisesti: sellaisenaan se sisältää aina vain mielettömyyttä. Mutta *semiotiikkana* sen arvo säilyy arvaamattoman suurena: ainakin asioista perillä olevalle se paljastaa arvokkaimmat tosiseikat kulttuureista ja sisäisistä ilmiöistä, jotka eivät *ole tienneet* riittävästi »ymmärtääkseen» itseään. Moraali on vain merkkipuhetta, vain oireoppia: jotta siitä hyötyisi jotakin, on jo ennalta tiedettävä, *mistä* siinä on kysymys.

2

Ensimmäinen esimerkki pikaiseksi johdannoksi. Kautta aikojen on ihmisiä haluttu »parantaa»: moraali tarkoitti ennen muuta tätä. Mutta samaan sanaan kätkeytyy täysin toisenlainen tendenssi. Sekä ihmis-eläimen *kesyttämistä* että tietynlajisen ihmisen *jalostamista* on sanottu »parantamiseksi»: vasta nämä eläinopilliset termit ilmaisevat realiteetteja, – tosin sellaisia, joista tyypillinen »parantaja», pappi, ei tiedä rahtuakaan – ei *tahdokaan* tietää... Jos eläimen kesyttämistä sanotaan sen »parantamiseksi», se kuulostaa meidän korvissamme miltei pilkanteolta. Joka tietää, mitä eläintarhoissa tapahtuu, ei usko alkuunkaan, että eläin »paranee» siellä. Sitä heikennetään, sen vahingollisuutta vähennetään, siitä tehdään masentavalla pelkoaffektilla, tuskalla, haavoittamisella, nälällä *sairaalloinen* eläin. – Aivan samoin on laita kesytetyn ihmisen, jonka pappi on »parantanut». Varhaiskeskiajalla, jolloin kirkko todellakin oli ennen kaikkea eläintarha, kaikkialla metsästettiin »vaalean petoeläimen» kauneimpia yksilöitä, – esimerkiksi yleviä germaaneja »parannettiin». Mutta miltä sitten myöhemmin näytti tällainen »parannettu», luostariin houkuteltu germaani? Ihmisen irvikuvalta, epäsikiöltä: hänestä oli tullut »syntinen», hän kyyhötti häkissä, hänet oli vangittu pelkkien kauhistuttavien käsitteiden taakse... Siinä hän nyt kökötti, sairaana, murheellisena, itseään inhoten: täynnä vihaa elämänpyrkimyksiä kohtaan, täynnä epäluuloja kaikkea sitä kohtaan, mikä oli vielä voimakasta ja onnellista. Lyhyesti sanoen: »kristittynä»... Fysiologisesti ilmaisten: pedon kanssa taisteltaessa sairastuttaminen on ainoa mahdollinen keino sen heikentämiseksi. Tämän kirkko ymmärsi: se *tärveli* ihmisen, se heikensi hänet, – mutta se väitti »parantaneensa» hänet...

3

Tarkastelkaamme toista niin sanotun moraalin tapausta, joka koskee tietyn rodun ja lajin *jalostamista.* Suurenmoisimman esimerkin tarjoaa intialainen moraali, joka »Manun lain» muodossa sanktioitiin uskonnoksi. Täällä on ollut tehtävänä jalostaa yhtaikaa peräti neljä rotua: pappi, soturi, kauppias ja maanviljelijä sekä viimein palvelijarotu, sudrat. Emme selvästikään ole enää eläintenkesyttäjien parissa: edellytyksenä on sata kertaa lempeämpi ja järkevämpi ihmislaji, jotta tällainen jalostus olisi yleensä kuviteltavissa. Päästämme helpotuksen huokauksen astuessamme kristillisestä sairashuoneen ja tyrmän ilmasta tähän terveempään, korkeampaan, *laajempaan* maailmaan. Kuinka surkea onkaan »uusi testamentti» verrattuna Manuun, miten pahalta se haiseekaan! – Mutta tämänkin organisaation oli pakko olla *pelottava,* – ei kuitenkaan taisteltaessa petoa vastaan, vaan torjuttaessa *sen* vastakäsitettä, jalostamatonta ihmistä, sekasotkuihmistä, tshandalaa. Eikä taaskaan ollut muuta keinoa tehdä häntä vaarattomaksi ja heikoksi kuin *sairastuttamalla* hänet, – tämä oli taistelua »suurta joukkoa» vastaan. Ehkäpä mikään ei ole meidän tunteillemme vastenmielisempää kuin *nämä* intialaisen moraalin varotoimenpiteet. Esimerkiksi kolmas julistus (Avadana-Sastra I), joka koskee »epäpuhtaita kasviksia», määrää, että ainut tshandalalle luvallinen ravinto on kynsilaukka ja sipuli, koska pyhät kirjoitukset kieltävät luovuttamasta heille viljaa tai siementäviä hedelmiä tahi *vettä* ja tulta. Sama julistus määrää, että heidän tarvitsemaansa vettä ei saa ammentaa virroista eikä lähteistä eikä lammikoista, vaan ainoastaan rämeiden partaalta ja kuopista, jotka ovat jääneet eläinten sorkanpainalluksista. Niin ikään heitä kielletään pesemästä pyykkiään ja *itseään,* koska heille

armosta myönnetty vesi on tarkoitettu vain janon sammuttamiseen. Viimein kielletään sudranaisia avustamasta tshandalanaisia synnytyksessä, eivätkä *viimemainitutkaan saa avustaa toisiaan*... – Tällainen terveyspolitiikka tuotti onnistuneita tuloksia: tappavia kulkutauteja, kammottavia sukupuolisairauksia ja lisäksi vielä »puukon lain», joka määräsi poikalapsille ympärileikkauksen, tytöille pienten häpyhuulten poiston. – Manu itse sanoo: »Tshandalat ovat huoruuden, sukurutsan ja rikoksen hedelmiä (– joka on *välttämätön* seuraus jalostuskäsitteestä). Vaatteina heillä olkoon vain kuolleilta ruumiilta riistettyjä lumppuja, astioina rikkonaisia ruukkuja, koruina vanhoja raudanpaloja, jumalanpalveluksena pahoja henkiä; rauhattomina on heidän vaellettava paikasta toiseen. Heidän ei ole lupa kirjoittaa vasemmalta oikealle eikä käyttää kirjoittamiseen oikeaa kättä: oikean käden käyttö ja vasemmalta oikealle kirjoittaminen on varattu vain *hyveellisille*, ihmisille, jotka ovat oikeaa *rotua*.» –

4

Nämä määräykset ovat sangen opettavaisia: niissä meillä on kerrankin *arjalainen* ihmisyys täysin puhtaana, täysin alkuperäisenä, – opimme, että »puhtaan veren» käsite on kaikkea muuta kuin harmiton. Toisaalta käy selväksi, *missä* kansassa viha, tshandala-viha tätä »ihmisyyttä» vastaan on ikuistunut, jossa siitä on tullut uskonto, *genius*... Tältä näkökannalta evankeliumit ovat ensiarvoinen asiakirja, vieläkin suuremmalla syyllä Heenokin kirja. – Kristinusko, joka on lähtöisin juutalaisesta juuresta ja ymmärrettävä vain tämän maaperän kasvina, edustaa *vastaliikettä* kaikkinaiselle jalostuksen, rodun, etuoikeuden moraalille: – se on *arjalaisvastainen* uskonto *par ex-*

cellence: kristinoppi on kaikkien arjalaisten arvojen nurinkääntämistä, tshandala-arvojen voitto, köyhien evankeliumi, jota saarnataan alhaisille, kaikkien sorrettujen, kurjien, epäonnistuneiden, huonosti luontuneiden yhteinen kapina »rotua» vastaan, – kuolematon tshandalaviha *rakkauden uskontona...*

5

Jalostuksen moraali ja *kesytyksen* moraali ovat molemmat täysin samanarvoisia, mitä tulee keinoihin, joilla ne ajavat tahtonsa läpi: voimme määrittää ylimmäksi väittämäksemme, että moraalin *laatimiseksi* on tietoisesti tahdottava sen vastakohtaa. Tämä on suuri, *kauhistuttava* ongelma, jota olen pisimpään tutkinut: ihmiskunnan »parantajien» psykologia. Pieni ja pohjimmiltaan vähäpätöinen seikka, niin sanottu *pia fraus,* antoi minulle ensimmäisen avaimen tähän ongelmaan: hurskas petos, kaikkien ihmiskuntaa »parantaneiden» filosofien ja pappien perintökalu. Ei Manu, ei Platon, ei liioin Kungfutse eivätkä juutalaiset ja kristilliset opettajat ole koskaan kyseenalaistaneet *oikeuttaan* valehdella. On *muitakin oikeuksia,* joita he eivät liioin ole epäilleet... Kaavana ilmaisten voisi sanoa: *kaikki* keinot, joiden tarkoituksena on ollut tehdä ihmiskunnasta moraalinen, ovat pohjimmaltaan olleet *epämoraalisia.* –

Mitä saksalaisilta puuttuu

1

Saksalaisten parissa ei pelkkä henkevyys enää riitä: se pitää vielä ottaa haltuunsa ja olla kyllin *julkea* henkevyyteen...

Ehkäpä tunnen saksalaiset, ehkäpä saan jopa lausua heille pari totuutta. Uusi Saksa edustaa suurta periytyneen ja hankitun kuntoisuuden määrää, niin että sillä on varaa jonkin aikaa jopa tuhlailla kertynyttä voimavarastoa. Sen myötä *ei* valtaan ole päässyt korkea kulttuuri ja vielä vähemmän hienostunut maku, ylevä aistien »kauneus»; vaan *miehekkäämmät* hyveet kuin millään muulla Euroopan maalla. Paljon hyväntuulisuutta ja omanarvontuntoa, runsaasti varmuutta kanssakäymisessä, velvoitteiden vastavuoroisuudessa, paljon työteliäisyyttä ja kestävyyttä – ja perinnöllinen kohtuullisuus, joka kaipaa pikemminkin kannustusta kuin jarrua. Lisään, että täällä yhä totellaan niin, ettei totteleminen nöyryytä... Eikä kukaan halveksi vastustajaansa...

Kuten huomataan, tahdon olla oikeudenmukainen saksalaisia kohtaan: tässä suhteessa en haluaisi olla itselleni epärehellinen, – siispä minun on esitettävä heille myös muistutukseni. Valtaan pääsystä saa maksaa kalliisti: valta *tyhmistää*... Saksalaisia – sanottiin aikoinaan ajattelijoiden kansaksi: ajattelevatko he enää yleensä lainkaan? Henkevyys pitkästyttää nykyään saksalaisia, politiikka nielee kaiken vakavuuden todella henkisiin asioihin nähden – »Deutschland, Deutschland über alles», pelkäänpä, että siihen loppui saksalainen filosofia... »Onko

olemassa saksalaisia filosofeja? Onko saksalaisia runoilijoita? Onko *hyviä* saksalaisia kirjoja?» – Näin minulta kysellään ulkomailla. Minä punastun; mutta rohkeudella, joka on minulle ominainen myös epätoivoisissa tilanteissa, vastaan: »On, *Bismarck!*» – Saisinko ensinkään myöntää, mitä kirjoja nykyään luetaan?... Kirottu keskinkertaisuuden vaisto! –

2

– Kukapa ei olisi jo synkeästi pohdiskellut, mitä saksalainen henki *voisi* olla? Mutta tämä kansa on tyhmistänyt itseään tahallaan, jo melkein tuhannen vuoden ajan: missään muualla ei ole kahta suurta eurooppalaista huumetta, viinaa ja kristinuskoa, käytetty paheellisemmin. Äskettäin niihin liittyi vielä kolmas, joka yksistään voi panna pisteen kaikelle hengen hienolle ja pelottomalle notkeudelle, musiikki, meidän ummetusta poteva, ummettava saksalainen musiikkimme. – Kuinka paljon äreää raskasmielisyyttä, velttoutta, kosteutta, aamutakkia, kuinka paljon *olutta* onkaan saksalaisessa älymystössä! Miten on oikeastaan mahdollista, että nuoret miehet, jotka omistavat elämänsä mitä henkisimmille päämäärille, eivät tunne itsessään ensimmäistä henkisyyden vaistoa, *hengen itsesäilytysvaistoa* – vaan ryystävät kaljaa?... Oppineen nuorison alkoholismi ei ehkä vielä ole kysymysmerkki heidän oppineisuuteensa nähden – suurikin tiedemies voi olla vailla henkevyyttä –, mutta muissa suhteissa se on pysyvä ongelma. Sitä löytyy vähän kaikkialta, tuota hienoista degeneroitumista, jota olut saa aikaan henkisyydessä. Eräässä melkeinpä kuuluisassa tapauksessa olen osoittanut sormella tällaista rappeutumista – kuinka meidän ensimmäinen saksalainen vapaa-

ajattelijamme, *viisas* David Strauss, rappeutui kapakka-evankeliumin ja »uuden uskon» kirjoittajaksi... Ei hän suotta rustannut runoa »suloisen ruskeaverikön» kunniaksi – uskollisuutta kuolemaan asti...

3

– Puhuin saksalaisesta henkisyydestä: että se käy karkeammaksi, että se latistuu. Riittääkö tämä? – Pohjimmaltaan jokin aivan muu hirvittää minua: miten saksalainen vakavuus, saksalainen syvyys, saksalainen *kiihkeys* henkisissä asioissa painuu maan rakoon. Paatos on muuttunut, ei yksistään älyllisyys. – Tuolloin tällöin joudun tekemisiin saksalaisten yliopistojen kanssa: millainen ilma vallitseekaan niiden tiedemiesten parissa, miten autio, omahyväinen ja haalea henkisyys! Olisi paha väärinkäsitys tarjota saksalaista tiedettä tässä kohden vastaväitteeksi – ja sitä paitsi osoitus siitä, ettei minua ole luettu sanankaan vertaa. Seitsemääntoista vuoteen en ole väsynyt paljastamaan nykyisten tiedehankkeidemme *henkeä vahingoittavaa* vaikutusta. Kova helootin osa, johon tieteiden valtaisa laajuus on nykyään tuominnut jokaisen yksilön, on tärkein syy siihen, etteivät eheämmät, rikkaammat, *syvemmin* suuntautuneet luonteet enää saa heille soveltuvaa opetusta ja *opettajia*. Kulttuurimme ei *pahemmin* kärsi muusta kuin liian runsaasta määrästä vaateliaita tyhjäntoimittajia ja ihmisen pirstaleita; meidän yliopistomme ovat vastoin tahtoaankin oikeita kasvihuoneita, joissa vallitsee tällainen henkisen vaiston kuihtuminen. Ja sen käsittää jo koko Eurooppa – suurpolitiikka ei petä ketään... Aina suuremmalla syyllä Saksaa voi sanoa Euroopan *alamaaksi*. – Yhä etsin sellaista saksalaista, jonka kanssa voisin olla *omalla* taval-

lani vakava, – ja sitäkin hartaammin sellaista, jonka parissa saisin iloita! – *Epäjumalten hämärä:* ah, kenpä käsittäisi nykyään, *miten vakavasti* filosofi tässä rentoutuu! – Meissä iloisuus on käsittämättömintä...

4

Suorittakaamme pikainen yhteenveto: on ensinnäkin päivänselvää, että saksalainen kulttuuri rappeutuu, ja siihen on myös riittäviä perusteita. Viime kädessä kukaan ei voi luovuttaa enempää kuin omistaa: – näin on laita yksilöiden, samoin kansojen. Jos joku antautuu vallalle, suurpolitiikalle, talouselämälle, maailmankaupalle, parlamentarismille, sotilasasioille, – jos hän luovuttaa omistamansa määrän ymmärrystä, vakavuutta, tahtoa, itsensävoittamista *tälle* suunnalle, jää toinen puoli vajaaksi. Kulttuuri ja valtio – tässä kohden ei saa pettää itseään – ovat toisilleen vastakkaisia ilmiöitä: »kulttuurivaltio» on vain moderni ajatus. Toinen elää toisesta, toinen menestyy toisen kustannuksella. Kaikki kulttuurin suuret kaudet ovat poliittisen alennustilan aikoja: se mikä on suurta kulttuurisesti, on ollut epäpoliittista, jopa *politiikan vastaista...* Goethen sydän avautui Napoleon-ilmiölle, – se sulkeutui »vapaussodille»... Samana hetkenä jolloin Saksa astuu esiin suurvaltana, Ranskan merkitys *kulttuurivaltana* kasvaa. Jo tänään on runsaasti uutta antaumusta, uutta hengen *paloa* siirtynyt Pariisiin; esimerkiksi pessimismin kysymystä, Wagnerin kysymystä, miltei kaikkia psykologisia ja taiteellisia kysymyksiä punnitaan siellä verrattomasti hienommin ja perusteellisemmin kuin Saksassa, – tällaiseen vakavuuteen saksalaiset ovat peräti *kyvyttömiä.* – Euroopan kulttuurihistoriassa »Reichin» synty merkitsee ennen kaikkea yhtä seikkaa:

painopisteen siirtymistä. Kaikkialla se jo tiedetään: pääasian suhteen – ja sitä kulttuuri on – saksalaisia ei enää voi ottaa huomioon. Kysytään: eikö teillä ole esittää edes yhtä Euroopalle merkittävää henkeä? sellaista kuin olivat teidän Goethenne, Hegelinne, Heinrich Heinenne, Schopenhauerinne? – Ihmettelystä ei tahdo tulla loppua, kun käy ilmi, ettei enää ole yhtään ainoaa saksalaista filosofia. –

5

Koko Saksan korkeampi opetuslaitos on menettänyt *pääasian:* niin päämäärän kuin *keinotkin* sen saavuttamiseksi. Koulutus, *sivistys* on itsessään päämäärä – *eikä* »Reich» –, tähän tarkoitukseen tarvitaan kasvattajia – eikä lyseonlehtoreita eikä yliopiston tiedemiehiä – se on unohdettu... Sellaiset kasvattajat ovat tarpeen, joita *itseään on kasvatettu,* ylhäisiä, yleviä henkiä, jotka todistavat taustansa joka hetki puheellaan ja vaikenemisellaan, *makeiksi* kypsyneitä kulttuureja, – *ei* niitä oppineita retkuja, joita lyseot ja yliopistot nykyään tarjoilevat nuorisolle »korkeampina imettäjinä». Poikkeusten poikkeuksia lukuunottamatta kasvattajat, koulutuksen *ensimmäinen* edellytys, *puuttuvat:* ja siitä johtuu saksalaisen kulttuurin alamäki. – Eräs noista kaikkein harvinaisimmista poikkeuksista on kunnioitettava ystäväni Jacob Burckhardt Baselissa: häntä Basel saa ensinnä kiittää johtavasta asemastaan humanistisissa tieteissä. – Saksan »korkeampien oppilaitosten» todellinen saavutus on brutaali opetus, jonka tarkoituksena on mahdollisimman lyhyessä ajassa tehdä runsaasta joukosta nuoria miehiä valtion virkoihin hyödyllisiä, *hyödynnettäviä.* »Korkeampi koulutus» ja *runsas joukko* – siinä on jo valmiiksi sisäinen ristiriita.

Kaikkinainen korkeampi koulutus kuuluu vain poikkeuksille: pitää olla etuoikeutettu saadakseen oikeuden niin korkeaan privilegioon. Korkeat ja kauniit asiat eivät koskaan voi olla yhteisomaisuutta: *pulchrum est paucorum hominum.* – Mikä on *syynä* Saksan kulttuurin rappioon? – Se, ettei »korkeampi koulutus» ole enää *etuoikeus* – »yleisen», *rahvaanomaiseksi* muodostuneen sivistyksen demokraattisuus... Ei pidä unohtaa, että sotilaille myönnetyt erivapaudet pakottavat korkeakoulut muodollisesti *liialliseen opiskelijamäärään,* siis niiden tuhoon. – Nykyisessä Saksassa ei kenenkään vallassa ole antaa lapsilleen ylhäistä kasvatusta: meidän »korkea»-koulumme on kaikki tyynni järjestetty mitä viheliäisimmän keskinkertaisuuden mukaan, niin opettajat, opetussuunnitelmat kuin koulutuspäämäärätkin. Ja kaikkialla vallitsee säädytön kiire, ikään kuin jotakin olisi laiminlyöty, kun 23-vuotias nuori mies ei vielä ole »valmis», ei vielä tiedä vastausta »pääkysymykseen»: minkä ammatin valitset? Korkeamman laatuinen ihminen, luvalla sanoen, ei rakasta »kutsumuksia» juuri sen tähden, että hän osaa itse kutsua itseään... [sanaleikki: Beruf / sich berufen...] Hänellä on aikaa, hän varaa itselleen aikaa, hän ei ajattelekaan »valmistumista», – kolmikymmenvuotiaana ihminen on, korkeakulttuurin tarkoittamassa merkityksessä, vasta-alkaja, lapsi. – Meidän täpötäydet lyseomme, meidän ylikuormitetut, typerrytetyt lyseonlehtorimme ovat skandaali: siihen, että tällaista asiaintilaa puolustellaan, kuten äskettäin Heidelbergin professorit ovat tehneet, on kukaties *selityksiä,* – mutta kunnon perusteita ei alkuunkaan.

6

– Jotta en poikkeaisi tavastani, joka on *myöntävä* ja vain pakon edessä riitainen ja kriittinen, esitän heti ne kolme tehtävää, joihin tarvitaan kasvattajia. On opittava *näkemään*, on opittava *ajattelemaan*, on opittava *puhumaan ja kirjoittamaan:* kaikkien kolmen päämäärä on ylhäinen kulttuuri. – Oppia *näkemään* – totuttaa silmä rauhallisuuteen, kärsivällisyyteen, antamaan ilmiöiden saapua luokseen; lykätä arvostelmaa, oppia kiertelemään ja tunnustelemaan yksittäistapausta kaikilta puolilta. Tämä on *ensimmäistä* valmennusta henkisyyteen: ettei heti reagoida ärsykkeeseen, vaan otetaan käyttöön hillitsevät, eristävät vaistot. *Näkemään* oppiminen kuten minä sen ymmärrän on miltei samaa, jota epäfilosofinen puhetapa kutsuu lujatahtoisuudeksi: siinä on oleellista juuri se, ettei »tahdota», että *pystytään* lykkäämään ratkaisua. Kaikkinainen hengettömyys, rahvaanomaisuus johtuu kyvyttömyydestä vastustaa ärsykettä: – on *pakko* reagoida, noudatetaan jokaista päähänpistoa. Monessa tapauksessa tällainen pakko on jo sairaalloisuutta, rappiota, veltostumisen oire, – miltei kaikki mitä epäfilosofisen karkeasti sanotaan »paheeksi» on vain tätä fysiologista kyvyttömyyttä olla reagoimatta. – Eräs sovellutus siitä, että on oppinut näkemään: *oppiessamme* käymme ylipäätään hitaiksi, epäluuloisiksi ja vastahakoisiksi. Lähestymme kaikenlaista vierasta ja *uutta* lähinnä tylyn rauhallisesti, – vedämme kätemme sen tieltä pois. Se, että pitää ovet selkosen selällään, heittäytyy rähmälleen jokaisen pikkuseikan eteen, on myötäänsä valmiina hyppäämään, syöksymään mukaan yhteen jos toiseenkin, lyhyesti sanoen nykyaikainen »objektiivisuus» on huonoa makua, se on *epäylhäistä par excellence.* –

7

Oppia *ajattelemaan:* meidän kouluissamme ei ole enää siitä mitään käsitystä. Jopa yliopistoissa, vieläpä varsinaisten filosofiantutkijoiden parissa logiikka alkaa kuolla sukupuuttoon teoriana, käytäntönä, *käsityönä.* Luettakoon saksalaisia kirjoja: ei enää etäisintäkään muistoa siitä, että ajatteluun tarvitaan tekniikka, opetussuunnitelma, tahto mestaruuteen, – että ajattelu pitää oppia samoin kuin tanssiminenkin *pitää* oppia, eräänä tanssimisen lajina… Kuka saksalainen vielä tuntee kokemuksesta tuon hienoisen väristyksen, joka virtaa kaikkiin lihaksiin henkisyyden *keveistä jaloista!* – Jäykkä tökeröys henkisissä riennoissa, *kömpelö* käsi tarttumaan – tämä on siinä määrin saksalaista, että ulkomailla sitä yleensäkin luullaan saksalaisten olemukseksi. Saksalaisella ei ole sormia vivahde-eroja tuntemaan… Se, että saksalaiset ovat yleensä sietäneet filosofejaan, ennen kaikkea tuota epämuodostuneinta käsiteraajarikkoa joka kuunaan on elänyt, *suurta* Kantia, antaa varsin hyvän käsityksen saksalaisesta suopeudesta. – Kaikenmuotoista *tanssimista* ei nimittäin voi erottaa *ylhäisestä kasvatuksesta,* että osaa tanssia jaloillaan, käsitteillä, sanoilla: pitääkö minun vielä sanoa, että pitää osata tanssia myös *kynällä,* – että pitää oppia *kirjoittamaan?* – Mutta tässä kohden minusta tulisi saksalaisille lukijoille jo täydellinen arvoitus…

Aikaansa sopeutumattoman vaelluksia

1

Minun mahdottomani. – *Seneca:* eli hyveen härkätaistelija. – *Rousseau:* eli takaisin luontoon *in impuris naturalibus. Schiller:* eli Säckingenin moraalitorvensoittaja. – *Dante:* eli hyeena, joka *runoilee* haudoissa. – *Kant:* eli *cant* intelligiibelinä luonteena. – *Victor Hugo:* eli majakka järjettömyyden meren rannalla. – *Liszt:* eli sorminäppäryyden koulu – naisten parissa. *George Sand:* eli *lactea ubertas,* nykykielellä: »kaunistyylinen» lypsylehmä. – *Michelet:* eli into, joka riisuutuu paitahihasilleen. *Carlyle:* eli pessimismi kurkkuun pulpahtaneena päivällisenä. – *John Stuart Mill:* eli loukkaava selkeys. – *Goncourt-veljekset:* eli kaksi Aiasta taistelemassa Homerosta vastaan. Taustamusiikista vastaa Offenbach. *Zola:* eli »haisemisen ilo». –

2

Renan. – Teologia, eli järjen tärveltyminen »perisynnistä» (kristinusko). Todistuksena Renan, joka aina uskaltautuessaan lausumaan yleisluontoisemman myönnön tai kiellon retkahtaa sivuasiaan piinallisen säännöllisesti. Hän haluaisi esimerkiksi yhdistää *la science'n* ja *la noblesse'n:* mutta *la science* kuuluu demokratiaan, sehän on kouriintuntuvaa. Hän haluaa varsin kunnianhimoisesti

edustaa hengen aristokratismia: mutta samalla hän on polvillaan sen vastakkaisopin eli *évangile des humbles'in* edessä, eikä vain polvillaan... Mitä auttaa kaikkinainen vapaa-ajattelu, modernisuus, iva ja käenpiian notkeus, kun ihminen on sisikuntaansa myöten jäänyt kristityksi, katolilaiseksi ja vieläpä papiksi! Renanin koko kekseliäisyys, aivan kuin jesuiitalla ja rippi-isällä, piilee viettelytaidossa; hänen henkisyydestään ei puutu leveää papin myhäilyä, – kuten kaikki papit, hän käy vaaralliseksi vasta kun hän rakastaa. Kukaan ei pysty palvelemaan jumalaa hengenvaarallisemmalla tavalla... Tämä Renanin henki, *herpaannuttava* henki, on vielä yksi kohtalo lisää sairaalle, tahdoltaan sairaalle Ranska-paralle. –

3

Sainte-Beuve. – Ei miehestä jälkeäkään; täynnä pikkumaista kaunaisuutta kaikkia miehekkäitä henkiä kohtaan. Häälyy sinne tänne arkana, uteliaana, ikävystyneenä, kuulostellen, – pohjimmaltaan naisihminen, jolla on naisen kostonhimo ja naisen aistillisuus. Psykologina *médisance'n* nero, omaa loppumattomasti keinoja siihen; kukaan ei taitavammin osaa sekoittaa ylistykseen myrkkyä. Alimmilta vaistoiltaan plebeijimäinen, sukua Rousseaun kaunalle: *niin ollen* romantikko, – sillä kaiken romantismin alla möyryää ja himoitsee Rousseaun kostonvaisto. Kumouksellinen, mutta siedettävästi pelon hillitsemä. Vailla vapautta kaiken voimakkaan edessä (yleisen mielipiteen, akatemian, hovin, jopa Port-Royalin). Katkeroitunut kaikkia suuria ihmisiä ja asioita kohtaan, kaikkia, jotka uskovat itseensä. Riittävästi runoilija ja puolittainen nainen tunteakseen suuruuden vielä vallaksi; alituiseen kiemuralla kuin sananlaskun mato, koska tuntee

koko ajan itsensä tallatuksi. Arvostelijana vailla mittapuuta, kohtuutta ja selkärankaa, hänellä on moninaisia lörpöttävä kosmopoliittisen libertiinin kieli, mutta häneltä puuttuu rohkeus edes tunnustaa samainen *libertinage.* Historioitsijana vailla filosofiaa, vailla filosofisen katseen *valtaa,* – siksi hän kieltäytyy tuomarin osasta kaikissa pääasioissa ja käyttää naamiona »objektiivisuutta». Toisin hän suhtautuu ilmiöihin, joiden korkein aste on hienostunut, kokenut maku: silloin hän todella uskaltaa olla itsensä, iloita itsestään, – silloin hän on *mestari.* – Eräissä suhteissa Baudelairen esimuoto. –

4

Imitatio Christi kuuluu niihin kirjoihin, joita en voi pitää kädessäni tuntematta fyysistä vastenmielisyyttä: siitä haiskahtaa iäti-naisellisen parfyymi, jota varten pitää olla ranskalainen – tai wagnerilainen... Tämä pyhimys puhuu rakkaudesta tavalla, joka herättää jopa pariisittarien uteliaisuuden. – Minulle kerrotaan, että tuo *viisain* jesuiitta, A. Comte, joka halusi johdattaa ranskalaisensa Roomaan tieteen *kiertotietä,* olisi saanut innoituksensa tästä kirjasta. Sen minä uskon: »sydämen uskonto»...

5

G. Eliot. – Olette päässeet eroon kristillisestä jumalasta ja uskotte, että teidän on sitäkin tiukemmin pidettävä kiinni kristillisestä moraalista: tämä on *englantilaista* johdonmukaisuutta, emme tahdo syyttää siitä moraalitätejä à la Eliot. Aina kun Englannissa on hiukan vapau-

duttu teologiasta, kunnia pitää palauttaa kauhistuttavalla moraalisella fanaattisuudella. Sellainen katumusuhri siellä pitää suorittaa. – Toisin on laita meidän muiden. Kun ihminen luopuu kristillisestä uskosta, hän luopuu samalla *oikeudestaan* kristilliseen moraaliin. Tämä ei ole ilman muuta itsestään selvää: tätä seikkaa on englantilaisten lättäpäiden uhallakin jatkuvasti valotettava. Kristinoppi on systeemi, läpikotaisin mietitty ja *kokonainen* näkemys asioista ja ilmiöistä. Jos siitä murretaan irti pääkäsite, usko jumalaan, hajotetaan samalla kokonaisuus: käsiin ei jää enää mitään välttämätöntä. Kristinusko edellyttää, ettei ihminen tiedä, ei *voikaan* tietää, mikä on hänelle hyvästä, mikä pahasta: hän uskoo jumalaan, joka yksin sen tietää. Kristillinen moraali on käsky; sen alkuperä on transkendentti; se on tuolla puolen kaiken arvostelun, kaiken arvostelun oikeuden; sillä on hallussaan totuus vain, mikäli jumala on totuus, – se seisoo ja kaatuu jumalauskon myötä. – Jos englantilaiset tosiaan uskovat tietävänsä itse, »intuitiivisesti», mikä on hyvää ja pahaa, jos he siis olettavat, etteivät enää tarvitse kristinuskoa moraalin takeeksi, niin tämä on itsessään vain *seurausta* kristillisen arvoarvostelman vallasta sekä ilmaisee tuon vallan *voimaa ja syvyyttä:* niin että englantilaisen moraalin alkuperä on unohtunut, niin että sen olemassaolon oikeutuksen vahva riippuvuus ei enää tunnu. Englantilaiselle moraali ei vielä ole ongelma...

6

George Sand. – Luin ensimmäiset *Lettres d'un voyageur:* kuten kaikki mikä on lähtöisin Rousseausta, falskeja, teennäisiä, pullistelevia, liioiteltuja. En siedä tätä kirjavaa tapettityyliä; enkä rahvaanomaista pyrkimystä suo-

peisiin tunteisiin. Pahinta tosin on naisen keimailu miehen ominaisuuksilla, huonosti kasvatettujen poikien tavoilla. – Kuinka kylmä tämän sietämättömän taiteilijattaren on täytynytkään näine hyvineen olla! Hän veti itsensä kuin kellon – ja kirjoitti... Kylmästi kuin Hugo, kuin Balzac, kuin kaikki romantikot runoillessaan! Ja kuinka itsetyytyväisenä hän silloin on mahtanutkaan loikoilla, tämä hedelmällinen kirjoituslehmä, jossa oli jotakin saksalaista sanan huonossa merkityksessä, kuten itsessään Rousseaussa, hänen mestarissaan, ja joka kuitenkin oli mahdollinen vain ranskalaisen maun rappeutuessa! – Mutta Renan ihailee häntä...

7

Moraalia psykologeille. – Kioskikirjallisuuden psykologiaa ei pidä harjoittaa! Koskaan ei saa tarkkailla tarkkailun itsensä vuoksi! Siitä syntyy väärä optiikka, karsastus, jotakin pakonomaista ja liioiteltua. Kokeminen kokemisen *haluna* ei käy laatuun. Kokiessa ei *saa* vilkuilla takaisin itseensä päin, silloin joka katseesta syntyy »paha silmä». Synnynnäinen psykologi varoo vaistomaisesti näkemästä näkemisen vuoksi; sama koskee synnynnäistä maalaria. Hän ei koskaan työskentele »luonnon mukaan», – hän jättää vaistonsa, *camera obscuransa* tehtäväksi suodattaa ja ilmaista »asiaintila», »luonto», »kokemus»... Hänen tietoisuuteensa pääsee vasta *yleinen,* päätelmä, lopputulos: hän ei tunne tuota mielivaltaista abstrahointia yksittäistapauksesta. – Mitä on seurauksena, jos menetellään toisin? Jos joku vaikka harjoittaa suurten ja pienten pariisilaisten romaanikirjailijoiden tapaan kioskikirjojen psykologiaa? *Se* ikään kuin vakoilee todellisuutta ja tuo iltaisin kotiin kourallisen kuriositeetteja... Mutta

katsokaapa, mitä siitä lopulta seuraa – koko joukko läiskiä, parhaassa tapauksessa mosaiikki, ainakin jotain yhteen ympättyä, rauhatonta, räikeänväristä. Tässä suhteessa pahimpaan ovat yltäneet Goncourtit; he eivät sepitä kolmeakaan lausetta, jotka eivät kerta kaikkiaan koskisi silmään, *psykologin* silmään. – Taiteellisesti arvioituna luonto ei ole mikään malli. Se liioittelee, se vääristää, se jättää aukkoja. Luonto on *sattuma.* Tutkielma »luonnon mukaan» on minusta huono merkki: siitä käy ilmi alistuneisuus, heikkous, fatalismi, – ei ole *eheän* taiteilijan arvon mukaista heittäytyä rähmälleen *petits faits'ien* eteen. Se että näkee, *mikä* on – se kuuluu toisenlaatuisille hengille, *epätaiteellisille,* tosiasiallisille. Ihmisen on tiedettävä, *kuka* hän on...

8

Taiteilijan psykologiasta. – Jotta olisi taidetta, jotta olisi jonkinlaista esteettistä toimintaa ja katsantoa, siihen on eräs fysiologinen edellytys välttämätön: *huumaantuminen.* Huumauksen on ensin kohotettava koko koneiston kiihtyväisyyttä: ennen ei taiteeseen päästä. Siihen pystyvät kaikki hyvinkin erilaiset huumauksen muodot: ennen kaikkea seksuaalisen kiihotuksen huuma, tämä huumaantumisen vanhin ja alkuperäisin laji. Samaten huumaus, joka seuraa kaikkia suuria haluja, kaikkia suuria affekteja: juhlan, kilpailun, bravuurisuorituksen, voiton, kaiken äärimmäisen liikkeen huuma; julmuuden huuma; tuhoamisen huuma; eräiden meteorologisten syiden aiheuttama huumaus, esimerkiksi keväthuuma; tai huumeista johtuva tila; viimein tahdonhuuma, liian runsaaksi kertyneen ja paisuneen tahdon huuma. – Huumauksen oleellinen piirre on tunne voiman kohoamisesta

ja runsaudesta. Tämän tunteen vallassa ihminen antautuu ilmiöille, hän *pakottaa* ne ottamaan, hän tekee niille väkivaltaa, – tätä menettelyä sanotaan *idealisoimiseksi.* Tässä kohden on syytä sanoutua irti eräästä asenteesta: idealisointi *ei* tarkoita, kuten yleisesti luullaan, vähäisten seikkojen, pikkuasioiden poistamista ja vähentämistä. Sitävastoin ratkaisevaa on pääpiirteiden *korostaminen,* niin että muut silloin katoavat.

9

Tässä tilassa ihminen rikastuttaa kaikkea omasta runsaudestaan: minkä hän näkee, minkä tahtoo, sen hän näkee paisuneena, pakottavana, väkevänä, voimantäyteisenä. Tässä tilassa oleva ihminen muuntaa olioita, kunnes ne kuvastavat hänen valtaansa, – kunnes ne ovat hänen täydellisyytensä kuvajaisia. Tämä täydellistämispakko on – taidetta. Kaikki sellainenkin, mitä hän ei ole, antaa hänelle aiheen nauttia omasta olemuksestaan; taiteessa ihminen nauttii itsestään täydellisyytenä. – Voitaisiin kuvitella vastakkainen tila, nimenomainen vaiston taiteenvastaisuus, – olemisen taito, joka tekee kaikesta köyhää, ohentunutta, keuhkotautista. Ja historia on todella täynnä tällaisia antitaiteilijoita, elämän nälkiintyneitä: joiden on pakko tarttua olioihin, ahmia, *laihduttaa* niitä. Näin on esimerkiksi laita aidon kristityn, vaikkapa Pascalin: kristittyä, joka olisi samalla taiteilija, *ei ole olemassakaan...* Ei nyt heittäydytä lapsellisiksi ja tarjoilla minulle vastaväitteeksi Raffaelloa tai jotakin 1800-luvun homeopaattikristittyä: Raffaello oli myönteinen, Raffaello *toimi* myönteisesti, siispä Raffaello ei ollut kristitty...

10

Mitä tarkoittavat vastakkaiskäsitteet *dionyysinen* ja *apolloninen,* jotka minä olen luonut estetiikkaan, kun molemmat ymmärretään huumauksen lajeiksi? – Apolloninen huume kiihottaa ennen kaikkea silmää, joka saa siitä näkövoimaa. Maalari, kuvanveistäjä, eepikko ovat näkijöitä *par excellence.* Dionyysisessa tilassa sitävastoin koko tunnemekanismi on kiihottunut ja väkevöitynyt, niin että se purkaa kerralla kaikki ilmaisuvaransa ja pakottaa esiin yhtaikaa esittämisen, jäljittelyn, jalostumisen, muuntautumisen kyvyn sekä kaikenlaatuisen mimiikan ja näyttelijäntaidon. Oleellista on metamorfoosin helppous, kyvyttömyys olla *reagoimatta* (– kuten eräillä hysteerikoilla, jotka vähäisimmästäkin vihjauksesta heittäytyvät rooliin kuin rooliin). Dionyysisen ihmisen on mahdoton olla tarttumatta pienimpäänkään viittaukseen, häneltä ei jää havaitsematta yksikään kiihkeän tunteen merkki, hänellä on mitä korkeatasoisin ymmärryksen ja arvaamisen vaisto, samoin kuin erittäin korkealaatuinen ilmaisutaito. Hän sukeltaa jokaiseen nahkaan, jokaiseen tunteeseen: hän muuntautuu jatkuvasti. – Musiikki sellaisena kuin sen nykyään ymmärrämme on myös tunteiden yhteiskiihotusta ja -purkausta, mutta silti vain rippeitä paljon täydellisemmästä tunteiden ilmaisumaailmasta, pelkkä dionyysisen histrionismin *jäänne.* Jotta musiikki olisi mahdollista omana taiteenalanaan, on joukko aisteja, ennen kaikkea lihasaisti hiljennetty (ainakin suhteellisesti: sillä tietyssä määrin kaikkinainen rytmi puhuttelee yhä meidän lihaksiamme): niin että ihminen ei enää heti jäljittele ja esitä kaikkea tuntemaansa ruumiillisesti. Siitä huolimatta *se* on varsinainen dionyysinen vakiotila, joka tapauksessa alkutila; musiikki on sen hitaasti saavutettu erikoistu-

minen liki samanluonteisten kykyjen kustannuksella.

11

Näyttelijä, miimikko, tanssitaiteilija, muusikko, lyyrikko ovat pohjimmaltaan sukua vaistojensa puolesta ja itsessään yhtä, mutta ovat vähitellen erikoistuneet ja erkaantuneet toisistaan – aina vastakohtaisuuteen asti. Lyyrikko säilyi pisimpään muusikon yhteydessä ja näyttelijä taas tanssijan kanssa. – *Arkkitehti* ei edusta dionyysistä eikä apollonista olotilaa: tässä pyrkii taiteeksi suuri tahdon akti, tahto joka siirtää vuoria, suuren tahdon huuma. Mahtavimmat ihmiset ovat aina inspiroineet arkkitehteja; arkkitehti on aina ollut vallan alainen. Rakennuksesta pitää näkyä ylpeys, voitto painovoimasta, vallantahto; arkkitehtuuri on eräänlaista vallan kaunopuheisuutta muotokielellä, joka joskus suostuttelee jopa viekoitellen, joskus vain käskee. Korkein vallan ja varmuuden tunne saa ilmauksensa siinä, millä on *suurta tyyliä.* Valta, joka ei enää tarvitse todisteita; joka halveksii miellyttämistä; joka ei tarjoa helppoja vastauksia; joka ei tunne ympärillään todistajia; joka elää tietämättömänä jopa herättämästään vastustuksesta; joka lepää *itsessään,* fatalistisena, lakina lakien joukossa: *se* puhuu itsestään suurena tyylinä. –

12

Luin *Thomas Carlylen* elämäkerran, tuon farssin vastoin tahtoa ja tietoa, tuon sankarillis-moraalisen tulkinnan ruoansulatusvaivoista. – Carlyle, vahvojen sanojen ja

asenteiden mies, kaunopuhuja *pakosta,* jota hätyyttää jatkuvasti kaipaus vahvaan uskoon *sekä* tunne kyvyttömyydestä siihen (– siinä suhteessa tyypillinen romantikko!). Pyrkimys lujaan uskoon *ei* ole todiste lujasta uskosta, pikemminkin päinvastoin. *Jos ihmisellä sellainen on,* hän saa suoda itselleen epäilyksen kauniin ylellisyyden: silloin ihminen on siihen kyllin varma, kyllin luja, kyllin sidottu. Carlyle kuurouttaa jotakin itsessään fortissimolla, jolla hän kunnioittaa lujauskoisia ihmisiä ja raivolla, jonka hän kohdistaa niihin, jotka eivät ole yhtä yksinkertaisia: hän *tarvitsee* hälyä. Jatkuva, kiihkeä *epärehellisyys* itseään kohtaan – se on hänen propriuminsa, sillä tavoin hän on ja pysyy mielenkiintoisena. – Englannissa häntä tosin ihaillaan hänen rehellisyytensä vuoksi... Juuri se on englantilaista; ottaen huomioon, että englantilaiset ovat täydellisen cantin kansaa, jopa päivänselvästi eikä vain ymmärrettävästi. Pohjimmaltaan Carlyle on englantilainen ateisti, joka ylpeilee sillä, *ettei* sitä ole.

13

Emerson. – Paljon valistuneempi, häälyvämpi, monipuolisempi, hienostuneempi kuin Carlyle, ennen kaikkea onnellisempi... Sellainen, joka käyttää vaistomaisesti ravinnokseen vain ambrosiaa, joka hylkää ilmiöistä kaiken huonosti sulavan. Carlyleen verrattuna hyvän maun edustaja. – Carlyle, joka piti hänestä suuresti, lausui silti hänestä: »Hän ei anna *meille* tarpeeksi purtavaa.» Tämä on oikeutetusti sanottu, mutta ei häpeäksi Emersonille. – Emersonilla on sitä hyväntahtoista ja henkevää iloisuutta, joka masentaa kaiken totisuuden; hän ei tiedä alkuunkaan, kuinka vanha hän jo on ja kuinka nuori hä-

nestä vielä tulee, – hän voisi sanoa itsestään Lope de Vegaa lainaten: *»Yo me sucedo a mi mismo.»* Hänen hengellään on aina syytä olla tyytyväinen ja jopa kiitollinen; ja toisinaan hän lähentelee sen herran hilpeää transkendenssia, joka palasi lemmittynsä kohtauspaikalta *tamquam re bene gesta. »Ut desint vires»*, hän sanoi kiitollisena, *»tamen est laudanda voluptas.»* –

14

Anti-Darwin. – Mitä tulee kuuluisaan »elämäntaisteluun», se näyttää minusta toistaiseksi enemmän väittämältä kuin tosiasialta. Sitä esiintyy, mutta poikkeuksena; elämän kokonaisaspekti ei ole hädän ja nälän tila, vaan rikkaus, uhkeus, jopa mieletön tuhlaavaisuus, – siellä, missä taistellaan, taistellaan *vallasta*... Malthusta ei pidä sekoittaa luontoon. – Jos tällaista kamppailua kuitenkin on – ja sitä todella esiintyy – , sen tulos on valitettavasti päinvastainen kuin Darwinin koulukunta toivoo, kuin ehkä *olisi lupa* toivoa: nimittäin voimakkaiden, etuoikeutettujen, onnellisten poikkeuksien tappio. Lajit eivät kehity kohti täydellisyyttä: heikoista tulee yhä uudelleen väkevien valtiaita, – sen saa aikaan heidän monilukuisuutensa ja myös *nokkeluutensa*... Darwin unohti hengen (– se on englantilaista!), *heikot ovat henkevämpiä*... Henkisyyden saamiseksi sitä on tarvittava, – se häviää, kun se ei enää ole tarpeen. Se jolla on voimaa, luopuu henkisyydestä (– »Ne heidän olkohon!» ajatellaan nykyisessä Saksassa – »vaan meidän iät' on valtakunta»...) Henkevyydellä tarkoitan, kuten näkyy, varovaisuutta, kärsivällisyyttä, oveluutta, harhautustaitoa, itsehillintää ja kaikkea, mikä on *mimicryä* (viimemainittuun kuuluu suuri osa niin sanottua hyvettä).

15

Psykologin kasuistiikkaa. – Tämä on ihmistuntija: miksi hän oikeastaan tutkii ihmisiä? Hän haluaa siepata pikku etuja heihin nähden, tai vaikka suuria, – hän on poliitikko!... Tuokin on ihmistuntija: ja väitätte, ettei hän tahdo sen avulla mitään itselleen, että hän on suuri »persoonaton». Katsokaa tarkemmin! Ehkä hän haluaa vieläkin *pahemman* edun: tuntea ylemmyyttä ihmisiin nähden, saada katsella heitä pitkin nenänvarttaan, pysyä heistä erillään. Tämä »persoonaton» on ihmisten *halveksija:* ja tuo edellinen on humaanimpi laji, sanokoon ulkonäkö mitä hyvänsä. Ainakin hän asettuu samanvertaiseksi, hän panee itsensä *likoon...*

16

Saksalaisten *psykologinen tahdikkuus* on käynyt minulle kyseenalaiseksi erinäisten tapausten nojalla, joiden luettelemista vaatimattomuuteni ei salli. Yhdessä tapauksessa minulla on kuitenkin erinomainen tilaisuus perustella väittämäni: minua harmittaa, että saksalaiset ovat erehtyneet *Kantista* ja hänen »takaovifilosofiastaan», kuten sitä nimitän, – hänen tyyppinsä *ei* edustanut älyllistä rehellisyyttä. – Toinen, mitä en siedä kuulla, on pahamaineinen »ja»-sana: saksalaiset sanovat »Goethe *ja* Schiller», – etteivät vielä sano »Schiller ja Goethe»... Eikö tätä Schilleriä vielä *tunneta?* – On niitä pahempiakin »ja» -sanoja; omin korvin, joskin vain yliopiston professoreiden parissa, olen kuullut lausuttavan »Schopenhauer *ja* Hartmann»...

17

Henkisimmät ihmiset, edellyttäen että ovat rohkeimpia, kokevat ehdottomasti myös tuskallisimmat tragediat: mutta juuri sen vuoksi he kunnioittavat elämää, että se tarjoaa heille ankarimman vihamielisyytensä.

18

»Älyllisestä omastatunnosta». – Mikään ei nykyään näytä minusta harvinaisemmalta kuin aito tekopyhyys. Epäilen suuresti, että tämä kasvi ei kestä meidän kulttuurimme leutoa ilmanalaa. Tekopyhyys kuuluu lujan uskon aikakauteen: vaikka oli *pakko* teeskennellä toisenlaista uskoa, ihminen ei silti luopunut omastaan. Nykyään siitä luovutaan; tai mikä vielä tavallisempaa, omaksutaan vielä toinen sen rinnalle, – *rehellisyys* säilyy joka tapauksessa. Epäilemättä meidän aikanamme huomattavasti useammat vakaumukset ovat mahdollisia kuin ennen: mahdollisia tarkoittaa samaa kuin sallittuja, samaa kuin *vaarattomia.* Siitä syntyy suvaitsevaisuus itseään kohtaan. – Itsensä suvaitseminen sallii useampia vakaumuksia: ne elävät sovussa – ne varovat nöyryyttämästä toisiaan, kuten kaikki tätä nykyä. Mikä nykyään nöyryyttää ihmistä? Se, että hän merkitsee jotakin. Se, että hän kulkee suoraa tietä. Se, että häntä ei voi tulkita viidellä eri tavalla. Se, että hän on aito... Suuresti pelkään, että nykyihminen on liian mukavuudenhaluinen eräisiin paheisiin: niin että ne suorastaan kuolevat sukupuuttoon. Kaikki paha, joka vaatii lujaa tahtoa – eikä mitään pahaa ehkä olekaan ilman tahdonlujuutta – rappeutuu meidän lauhkeassa ilmanalassamme hyveeksi... Ne harvat teko-

pyhät, joita olen tuntenut, ovat matkineet tekopyhyyttä: he olivat, kuten nykyään miltei joka kymmenes ihminen, näyttelijöitä. –

19

Kaunis ja ruma. – Mikään ei ole ehdollisempaa, tai sanokaamme *rajallisempaa* kuin kauneudentajumme. Joka haluaisi kuvitella sen irralleen ihmisen mieltymyksestä ihmiseen, menettäisi heti jalansijansa. »Sinänsä kaunis» on vain sana, ei edes käsite. Kauneudessa ihminen asettuu täydellisyyden mittapuuksi; erinäisissä tapauksissa hän palvoo itseään jumalana. Laji ei *voi* kerta kaikkiaan muulla tavoin sanoa itselleen ja vain itselleen *kyllä.* Sen *pohjimmainen* vaisto, itsesäilytys ja itsekorostus, paistaa läpi vielä näinkin subliimeista ilmiöistä. Ihminen luulee maailman itsensä olevan täynnä kauneutta – ja *unohtaa* olevansa itse kauneuden syy. Yksin hän on lahjoittanut sille kauneuden, voi, vain hyvin inhimillisen, liian inhimillisen kauneuden... Pohjimmaltaan ihminen kuvastelee itseään olevaisista, hän pitää kauniina kaikkea, mistä hänen kuvansa heijastuu: arvostelma »kaunis» on hänen *lajinsa turhamaisuutta...* Skeptikon korvaan voi nimittäin pikku epäilys supattaa kysymyksen: kaunistuuko maailma tosiaan siitä, että nimenomaan ihminen pitää sitä kauniina? Hän on *inhimillistänyt* sen: siinä kaikki. Mutta kerrassaan mikään ei takaa, että juuri ihminen on kauneuden malli. Ken tietää, miltä hän vaikuttaa korkeamman tuomarin silmissä? Kenties uskalletulta? Kenties jopa hupaisalta? kenties hieman mielivaltaiselta? ... »Oi jumalainen Dionysos, miksi vedät minua korvista?» kysyi kerran Ariadne erään kuuluisan dialogin aikana Naksos-saarella filosofiselta rakastajal-

taan. »Minusta korvasi ovat jollakin tavoin humoristiset, Ariadne: mikseivät ne ole vielä pitemmät?»

20

Mikään ei ole kaunista, vain ihminen on kaunis: tähän lapsellisuuteen perustuu kaikki estetiikka, se on sen *ensimmäinen* totuus. Lisätkäämme toinen heti perään: mikään ei ole rumaa paitsi *rappeutuva* ihminen, – siten on esteettisten arvostelmien alue rajattu. – Fysiologisesti voidaan pohdiskella, että kaikkinainen ruma heikentää ja synkentää ihmistä. Se muistuttaa häntä rappiosta, vaarasta, voimattomuudesta; hänen voimiaan hukkautuu siihen. Rumuuden vaikutusta voidaan mitata dynamometrillä. Milloin ihmistä yleensä sorretaan, hän vainuaa jotakin »rumaa» olevan lähettyvillä. Hänen vallantunteensa, vallantahtonsa, rohkeutensa, ylpeytensä – ne laskevat rumuuden myötä, kohoavat kauneuden siivittäminä... Kummassakin tapauksessa suoritamme *yhden ja saman päätelmän:* sen premissit ovat kertyneet vaistoihin pelottavan runsaina. Ruma ymmärretään vihjaukseksi ja oireeksi rappiosta: mikä etäisimminkin muistuttaa rappiosta, se saa meissä aikaan arvostelman »ruma». Kaikki osoitukset veltostumisesta, raskasmielisyydestä, vanhuudesta, väsymyksestä, kaikkinainen epävapaus kramppeina, lamautumisena, ennen kaikkea hajoamisen, mätänemisen haju, väri, muoto, vaikkapa sitten viimeisenä ohentumisena symboliksi – tuo kaikki herättää saman reaktion, arvoarvostelman »ruma». Siitä herää *viha:* mitä ihminen vihaa? Sehän on selvää: *tyypin luhistumista.* Silloin hänen vihansa kumpuaa lajin syvimmästä vaistosta; tässä vihassa on kauhua, varovaisuutta, syvyyttä, kaukokatseisuutta, – syvempää vihaa ei ole. Sen vuoksi taide on *syvää...*

21

Schopenhauer. – Schopenhauer, viimeinen jotakin merkitsevä saksalainen (– joka on *eurooppalainen* ilmiö kuten Goethe, Hegel, Heinrich Heine, *ei pelkästään* »kansallinen»), on psykologille ensiarvoinen tapaus: nimittäin häijyn nerokkaana yrityksenä, jonka tarkoituksena oli hyödyttää nihilististä elämän kokonaisarviointia tuomalla näyttämölle sen vastakkaisilmiöt eli »elämäntahdon» suuret itsensämyönnöt, elämän ylenpalttisimmat muodot. Hän tulkitsi vuoron perään *taiteen,* sankaruuden, nerouden, kauneuden, suuren säälin, tajunnan, totuudentahdon ja tragedian »tahdon kieltämiseksi» tai kieltämistarpeeksi – historian suurin psykologinen rahanväärennös kristinuskoa lukuun ottamatta. Lähemmin tarkastellen hän on siinä vain kristillisen tulkinnan perillinen: tosin siten, että hän pystyi *hyväksymään* kristinuskon *torjumat* asiat, ihmiskunnan suuret kulttuuriasiat kristillisessä eli siis nihilistisessä merkityksessä (– nimittäin tienä »vapahdukseen», sen esimuotoina, »vapahduksen» tarpeen kiihokkeina...)

22

Esitän yksittäistapauksen. Schopenhauer puhuu *kauneudesta* raskasmielisen hehkuvasti, – miksi oikeastaan? Koska hän näkee siinä *sillan,* jota pitkin ihminen pääsee eteenpäin tai janoaa päästä eteenpäin... Hänelle se on hetkellinen vapautus »tahdosta» – se houkuttelee ikuiseen vapautukseen... Erityisesti hän ylistää sitä vapauttajana »tahdon polttopisteestä», seksuaalisuudesta, – kauneudessa hän näkee suvunjatkamisvietin *kumottuna...*

Ihmeellinen pyhimys! Jokin on kanssasi eri mieltä, pelkäänpä että se on luonto. *Miksi* yleensä on kauneutta luonnon äänissä, väreissä, tuoksuissa, rytmisessä liikkeessä? Mikä *pakottaa kauneuden esiin?* – Onneksi muuan filosofikin on hänen kanssaan eri mieltä. Ei vähäisempi auktoriteetti kuin jumalainen Platon (– joksi Schopenhauer häntä itse kutsuu) kannattaa toisenlaista näkemystä: että kaikkinainen kauneus kiihottaa suvunjatkamiseen, – että juuri tämä on sen vaikutuksen proprium, aistillisimmasta henkisimpään...

23

Platon menee pitemmälle. Hän sanoo viattomuudella, johon tarvitaan kreikkalainen eikä »kristittyä», ettei platonista filosofiaa olisi olemassa, jollei Ateenassa olisi niin kauniita nuorukaisia: vasta heidän näkemisensä saa filosofin sielun eroottisen huuman valtaan eikä jätä häntä rauhaan, ennen kuin hän on istuttanut kaikkien korkeiden asioiden siemenen niin kauniiseen maaperään. Siinä toinen ihmeellinen pyhimys! – ei tahdo uskoa korviaan, vaikka uskoisikin Platonia. Ainakin huomataan, että Ateenassa filosofoitiin *toisin,* ennen kaikkea julkisesti. Mikään ei ole vähemmän kreikkalaista kuin se, että erakko kutoo käsitteiden seittiä, *amor intellectualis dei* Spinozan tapaan. Platonin mukainen filosofia olisi määriteltävä eroottiseksi kisailuksi, vanhan agonaalin voimailun ja sen *edellytysten* kehitykseksi ja sisäistymiseksi... Mitä viimein kasvoi esiin tästä Platonin filosofisesta erotiikasta? Uusi kreikkalaisen agonin taidemuoto, dialektiikka. – Muistutan vielä, Schopenhaueria *vastaan* ja Platonin kunniaksi, että myös koko *klassisen* Ranskan korkeampi kulttuuri ja kirjallisuus on versonut sukupuo-

lisen intressin maaperästä. Sieltä voi kaikkialta etsiä galanteriaa, aistillisuutta, sukupuolikisailua, »naista», – eikä koskaan joudu etsimään turhaan...

24

L'art pour l'art. – Kun taiteessa taistellaan päämäärähakuisuutta vastaan, siinä pyritään torjumaan taiteen *moralisoivaa* tendenssiä, sen alistamista moraalin valtaan. *L'art pour l'art* tarkoittaa: »Piru vieköön moraalin!» – Mutta tämä vihamielisyyskin kielii asenteellisuuden ylivallasta. Jos taiteesta on suljettu pois moraalin saarnaamisen ja ihmisten parantamisen tarkoitus, ei siitä vielä suinkaan seuraa, että taide olisi ylipäätään päämäärätöntä, vailla mieltä, lyhyesti sanoen *l'art pour l'art* – häntäänsä pureva mato. »Parempi, ettei tarkoitusta ole lainkaan kuin että se on moraalinen!» – näin puhuu puhdas kiihkeys. Psykologi taasen kysyy: mitä kaikkinainen taide *tekee?* Eikö se ylistä? Eikö se kaunistele? Eikö se valikoi? Eikö se korosta? Tämän kaiken myötä se *vahvistaa tai heikentää* eräitä arvostuksia... Onko tämä vain sivuasiaa? Sattumaa? Jotakin, johon taiteilijan vaistolla ei olisi lainkaan osuutta? Taikka: eikö tämä ole edellytys sille, että taiteilija *osaa...?* Liittyykö hänen pohjimmainen vaistonsa taiteeseen vai sittenkin taiteen merkitykseen, *elämään?* Elämän *toivottavuuteen?* – Taide on suuri elämän kiihoke: miten sen voisi käsittää tarkoituksettomaksi, päämäärättömäksi, taiteeksi taiteen vuoksi? – Yksi kysymys jää jäljelle: taide tuo esiin myös paljon rumia, kovia, kyseenalaisia elämän ilmiöitä, – eikö se siksi tympäänny elämään? – Ja on tosiaan ollut filosofeja, jotka ovat antaneet sille tämän merkityksen: »tahdosta irtautumisen» opetti Schopenhauer taiteen yleistarkoituk-

seksi, »virittymistä alistumiseen» hän kunnioitti tragedian suurena hyötynä. – Mutta tämä – kuten olen antanut ymmärtää – on pessimistin optiikkaa ja »pahaa silmää» – : täytyy vedota taiteilijoihin itseensä. *Mitä traaginen taiteilija ilmaisee itsestään?* Eikö hän osoitakin juuri pelottomuutta pelottavan ja arveluttavan edessä? – Tällainen tila on mitä toivottavin; ken sen tuntee, kunnioittaa sitä suuresti. Hän ilmaisee sen, hänen on *pakko* ilmaista se, edellyttäen että hän on taiteilija, ilmaisun nero. Tunteen urheus ja vapaus mahtavan vihollisen edessä, ankarien vaikeuksien tai kauhua herättävän ongelman kohdatessa – tämän *voitokkaan* tilan traaginen taiteilija valitsee, sitä hän ylistää. Tragedian kohdatessa sielumme sotainen puoli juhlii saturnaalioitaan; joka on tottunut kärsimykseen, joka etsii kärsimystä, *sankarillinen* ihminen ylistää tragediassa olemassaoloaan, – yksin hänelle traagikko ojentaa tämän suloisimman julmuuden juoman. –

25

Se, että sopeutuu ihmisiin, pitää sydämensä oven avoinna, on liberaalia, mutta se on ainoastaan liberaalia. On helppo tunnistaa sydämet, jotka kykenevät *ylhäiseen* vieraanvaraisuuteen, monista verhotuista ikkunoista ja suljetuista luukuista: he pitävät parhaat huoneensa tyhjillään. Miksi? – Koska he odottavat vieraita, joihin *ei* tarvitse sopeutua...

26

Emme enää arvosta kylliksi itseämme, kun ilmaisemme itsemme. Varsinaiset kokemuksemme eivät kerta kaikkiaan ole suulaita. Ne eivät pystyisi viestimään itsestään vaikka tahtoisivatkin. Niiltä näet puuttuu siihen sopiva sanavarasto. Olemme jo ohittaneet sen, mille meillä on sanoja. Kaikessa puheessa on hitunen halveksuntaa. Näyttää siltä, että kieli on keksitty vain keskivertoa, keskinkertaista, ilmaistavaa varten. Kielellä puhuja *vulgarisoi* itsensä. – Ote moraalista kuuromykille ja muille filosofeille.

27

»On ihmeen kaunis kuva tää!»... Kirjallinen nainen, tyydyttämätön, kiihtynyt, autio sydämeltään ja sisikunnaltaan, joka kuulostelee jatkuvasti tuskallisen uteliaasti imperatiivia, joka kuiskaa hänen olemuksensa syvyyksistä: *»Aut liberi aut libri»;* kirjallinen nainen, joka on kyllin sivistynyt ymmärtämään luonnon ääntä silloinkin kun se puhuu latinaa, ja toisaalta kyllin turhamainen ja hanhimainen puhuakseen itsekseen ranskaksi: *»Je me verrai, je me lirai, je m'extasierai et je dirai: possible, que j'aie eu tant d'esprit?»...*

28

»Persoonattomilla» on puheenvuoro. – »Mikään ei ole meistä helpompaa kuin olla viisaita, kärsivällisiä, mui-

den yläpuolella. Meistä tippuu pitkämielisyyden ja myötätuntoisuuden öljyä, olemme absurdin oikeamielisiä, annamme kaiken anteeksi. Juuri siksi meidän pitäisi suhtautua itseemme hieman ankarammin; juuri siksi meidän pitäisi aika ajoin koulia itsestämme esiin pikkuinen affektin pahe. Se voi tuntua meistä happamelta; ja ehkä nauramme keskenämme vaikutelmaa, jonka siten annamme. Mutta muukaan ei auta! Meille ei ole enää jäänyt muunlaista itsensävoittamista: tämä on *meidän* askeesiamme, *meidän* katumusharjoitustamme»... *Persoonalliseksi käyminen* – »persoonattomien» hyve...

29

Eräästä väitöstilaisuudesta. – »Mikä on kaikkien korkeampien koulutuslaitosten tehtävä?» – Tehdä ihmisestä kone. – »Mitä keinoa siihen käytetään?» – Hänen pitää oppia ikävystymään. – »Miten se saadaan aikaan?» – Käsitteellä velvollisuus. – »Kuka on siinä hänen esikuvansa?» – Filologi: hän opettaa *paahtamaan.* – »Kuka on täydellinen ihminen?» – Valtion virkamies. – »Mikä filosofia antaa korkeimman kaavan valtion virkamiehelle?» – Kantin filosofia: valtion virkamies oliona itsessään tuomitsemassa valtion virkamiestä ilmiönä. –

30

Oikeus tyhmyyteen. – Uupunut ja hitaasti hengittävä työmies, joka katsoo hyväntahtoisesti, antaa asioiden mennä menojaan: tämä tyypillinen hahmo, jonka nyt työn aikakautena *(ja* »Reichin»! –) tapaa kaikissa yhteiskuntaluokissa, vaatii nykyään omakseen jopa *taiteen,* mukaan-

lukien kirjan, ennen kaikkea sanomalehden, – kuinka paljon suuremmalla syyllä kauniin luonnon, Italian... Illan ihminen, jonka »huimat halut ovat uinahtaneet», kuten Faust sanoo, tarvitsee kesänviettopaikkaa, merikylpylää, jäätiköitä, Bayreuthia... Tällaisina aikakausina taiteella on oikeus *puhtaaseen hulluuteen,* – eräänlaisena lomana hengelle, älylle ja mielelle. Wagner ymmärsi sen. *Puhdas hulluus* parantaa...

31

Vielä eräs ruokavalion ongelma. – Keinot, joilla Julius Caesar puolustautui sairaalloisuutta ja päänsärkyä vastaan: loputtomia marsseja, mitä yksinkertaisimmat elämäntavat, alituinen oleskelu ulkoilmassa, jatkuvia ponnistuksia – siinä ovatkin suurin piirtein säilytys- ja suojatoimet äärimmäistä haavoittuvaisuutta vastaan sille hienolle ja korkeapaineella toimivalle koneelle, jota sanotaan neroksi. –

32

Immoralisti puhuu. – Filosofista mikään ei ole niin vastenmielinen kuin ihminen, joka *toivoo...* Jos hän näkee ihmisen vain puuhissaan, näkee tuon urheimman, ovelimman, kestävimmän eläimen eksyvän peräti labyrintin kaltaisiin hätätiloihin, kuinka ihailtavalta ihminen hänestä silloin näyttää! Hän on tähän jopa mieltynyt... Mutta filosofi halveksii toivovaa ihmistä, »toivottavaa» ihmistä myös – ja yleensä kaikkia toivottavuuksia, ihmisen kaikkia *ihanteita.* Jos filosofi voisi olla nihilisti, joh-

tuisi se siitä, että hän löytää pelkkää tyhjää ihmisten ihanteiden takaa. Tai ei edes tyhjää, – vaan vain arvotonta, absurdia, sairasta, raukkamaista, väsynyttä, kaikenlaista sakkaa hänen elämänsä *tyhjiin juodusta* pikarista... Jos ihminen kerran on realiteettina niin kunnioitettava, miksi hän ei ansaitse kunnioitusta, mikäli hän toivoo? Onko hänen jotenkin sovitettava se, että hän on realiteettina niin kuntoisa? Onko hänen tasapainotettava toimintansa, kaikkeen toimintaan liittyvä pään ja tahdon jännitys oikomalla jäseniään kuvitteelliseen ja absurdiin? – Ihmisen toivomuksien historia on tähän asti ollut hänen *partie honteusensa:* on varottava tulkitsemasta sitä liian pitkään. Se mikä ihmisen olemassaolon oikeuttaa, on hänen reaalisuutensa, – se oikeuttaa hänet ikuisesti. Kuinka paljon arvokkaampi on todellinen ihminen verrattuna johonkin pelkästään toivottuun, unelmoituun, törkeästi valheelliseen ihmiseen?... Ja vain ihanteellinen ihminen tympäisee filosofia.

33

Egoismin luontainen arvo. – Itsekkyys on samanarvoinen kuin itsekäs ihminen on fysiologisesti: se voi olla hyvin arvokasta, se voi olla arvotonta ja halveksittavaa. Jokaista ihmistä on arvioitava sen mukaan, edustaako hän elämän kohoavaa vai laskevaa linjaa. Kun se on ratkaistu, on meillä myös ohjeisto siitä, minkä arvoista hänen itsekkyytensä on. Jos hän edustaa nousevaa suuntaa, hänen arvonsa on todellakin huomattava, – ja elämän kokonaisuuden tähden, joka astuu hänen kanssaan askelen *eteenpäin,* saa hänen optimaalisten olosuhteidensa säilymiseen, luomiseen panostaa äärimmäisen suurtakin huolta. Yksilö, »individi», kuten kansa ja filosofi sanan ovat tä-

hän asti ymmärtäneet, on nimittäin erehdys: hän ei ole mitään itsessään, ei atomi, ei »rengas ketjussa», ei mitään yksinomaan entisajoilta perittyä, – hän on koko ihmiskunnan kehityskaari, hänet itsensä mukaanlukien... Jos hän edustaa laskevaa kehitystä, rappiota, kroonista lajistaan huonontumista, sairastumista (– sairaudet ovat yleensä jo rappion seurausilmiöitä, *eivät* sen syitä), hänellä on hyvin vähän arvoa, ja on ilman muuta selvää, että hänen on otettava mahdollisimman vähän *pois* hyvin luontuneilta. Hän on sentään heille vain loinen...

34

Kristitty ja anarkisti. – Kun anarkisti, yhteisön *huonontuvien* kerrosten äänitorvena vaatii kaunopuheisen närkästyneesti »oikeutta», »oikeudenmukaisuutta», »yhtäläisiä oikeuksia», on hän tällöin vain epäkulttuurinsa paineen alainen, joka ei pysty selittämään, *miksi* hän oikeastaan kärsii, – *minkä* suhteen hän on köyhä, nimittäin elämän... Hänessä vallitsee valtaisa syyn tarve: jonkun on oltava syypää hänen huonoon oloonsa... »Kaunopuheinen närkästys» tekee hänelle jo hyvää, kaikkien piruparkojen tyydytyksenä on pilkkaaminen, – se suo pienoisen vallanhuuman. Jo valitus, itsestään valittaminen voi antaa elämälle viehätyksen, jonka vuoksi sitä sietää: jokaisessa valituksessa on hienokseltaan annos *kostoa,* huonovointiset syyttävät kurjasta olostaan, joskus jopa kurjuudestaan toisenlaisia, ikään kuin nämä olisivat syyllistyneet epäoikeudenmukaisuuteen, kaapanneet itselleen *luvattoman* etuoikeuden. »Jos minä olen katurahvasta, on sinunkin oltava»: tämän logiikan nojalla tehdään vallankumouksia. – Missään tapauksessa valittelu ei kelpaa mihinkään: se on lähtöisin heikkoudesta. Suurta eroa

ei ole sillä, syytetäänkö kurjuudesta toisia vaiko *itseään* – ensinmainittua harrastaa sosialisti, viimemainittua esimerkiksi kristitty. Yhteistä ja samalla *arvotonta* siinä on, että jonkun pitää olla *syypää* kärsimykseen – lyhyesti sanoen, että kärsivä määrää itselleen lääkkeeksi koston hunajaa. Kostontarve mielihyvänä kohdistuu tilanteen mukaan milloin mihinkin: kärsivä löytää kaikkialta syitä tuulettaa pikkuista kostoaan, – jos hän on kristitty, kuten sanottu, hän löytää ne *itsestään*... Kristitty ja anarkisti, molemmat ovat dekadentteja. – Mutta silloinkin, kun kristitty tuomitsee, halventaa, likaa *»maailman»*, hän tekee sen saman vaiston nojalla, jolla sosialistinen työläinen tuomitsee, halventaa, likaa *yhteiskunnan:* »viimeinen tuomiokin» on suloista koston lohtua – vallankumousta, jota sosialistinen työläinenkin odottaa, vain jonkin verran pitemmälle lykättynä... Ja vieläpä »tuonpuoleinen» – mihin tarvitaan tuonpuoleista, jollei se ole keino tahrata tämänpuoleista?...

35

Dekadenssimoraalin arvostelua. – »Altruistinen» moraali, sellainen jonka vallitessa itsekkyys *riutuu* – , on kaikissa tapauksissa huono merkki. Tämä koskee yksilöitä ja nimenomaan kansoja. Parhaimmat puuttuvat, kun itsekkyys alkaa kadota. Se, että ihminen valitsee vaistomaisesti sen, mikä hänelle on vahingollista, että »epäitsekkäät» vaikuttimet *houkuttelevat* häntä, siinä miltei dekadenssin kaava. »Ei saa etsiä *omaa* etuaan» – se on vain moraalinen viikunanlehti jollekin aivan muulle, nimittäin fysiologiselle todellisuudelle: »En pysty enää *löytämään* etuani»... Vaistojen hajoaminen! – Ihmisen loppua tietää se, että hänestä tulee altruistinen. – Sen sijaan että lau-

suisi naiivisti: »*Minä* en ole enää minkään arvoinen», moraalivalhe sanoo dekadentin suussa: »Mikään ei ole minkään arvoista, *elämä* ei ole minkään arvoista»... Viime kädessä tällainen arvostelma on suuri vaara, se vaikuttaa tartuttavasti, – koko yhteiskunnan sairaalloisesta maaperästä versoo pian esiin trooppista käsitekasvillisuutta, joskus uskontona (kristinoppi), joskus filosofiana (schopenhauerilaisuus). Toisinaan tällainen mätänemisen synnyttämä myrkkypuukasvusto myrkyttää höyryllään kokonaisiksi vuosituhansiksi *elämän*...

36

Moraalia lääkäreille. – Sairas on yhteiskunnan loinen. Tietyssä tilassa elämän jatkaminen on säädytöntä. Se, että joku vegetoi vihanneksena raukkamaisen riippuvaisena lääkäreistä ja hoidoista sen jälkeen kun elämän mielekkyys, *oikeus* elämään on menetetty, ansaitsisi yhteiskunnalta osakseen syvän halveksunnan. Lääkäreiden taas kuuluisi olla tämän halveksunnan välittäjiä, – ei lääkemääräyksiä vaan joka päivä uusi annos *inhoa* heidän potilailleen... On luotava uudenlainen vastuullisuus, lääkärin vastuu, kaikkia niitä tapauksia varten, joissa elämän, *ylöspäin nousevan* elämän intressi vaatii häikäilemätöntä *rappeutuvan* elämän alasvetämistä ja syrjäyttämistä – esimerkiksi mitä tulee siittämisen oikeuteen, syntymisen oikeuteen, elämisen oikeuteen... Pitää kuolla ylväästi, milloin ei ole enää mahdollista elää ylväästi. Vapaasti valittu kuolema, kuolema oikeaan aikaan, selväjärkisenä ja onnellisena, lasten ja todistajien läsnäollessa: niin että todellinen hyvästely on vielä mahdollinen, kun erkaneva on *vielä läsnä*, jolloin todella suoritetaan arviointi siitä, mitä elämässä on saavutettu ja tah-

dottu, elämän *yhteenveto* – vastakohtana sille säälittävälle ja kammottavalle komedialle, jota kristinusko on harjoittanut kuolinhetkellä. Ei pidä koskaan unohtaa, että kristinusko on käyttänyt väärin kuolevan heikkoutta omantunnontuskien herättämiseen, että se on jopa arvioinut ihmistä ja hänen menneisyyttään kuoleman laadun perusteella! – Tässä on, huolimatta ennakkoasenteen koko raukkamaisuudesta, suoritettava ennen kaikkea oikea, siis fysiologinen arviointi niin sanotusta *luonnollisesta* kuolemasta: jota viime kädessä on »luonnotonkin» kuolema eli itsemurha. Ihminen ei koskaan sorru kehenkään muuhun kuin itseensä. Se vain on kuolema mitä halveksittavimpien olojen vallitessa, epävapaa kuolema, kuolema *väärään* aikaan, raukan kuolema. *Elämänrakkauden* tähden pitää tahtoa toisenlainen kuolema, vapaa, tietoinen, vailla sattumaa, vailla äkkiyllätystä... Viimein neuvo herroille pessimisteille ja muille dekadenteille. Vallassamme ei ole estää omaa syntymäämme: mutta voimme sovittaa tämän virheen – sillä toisinaan se on virhe. Kun ihminen *hävittää* itsensä, hän suorittaa mitä kunnianarvoisimman teon: sen nojalla hän miltei ansaitsisi elää... Yhteiskunta, mitä sanonkaan, *elämä* itse hyötyy siitä enemmän kuin mistään »elämisestä» luopumuksessa, anemiassa ja muissa hyveissä, – silloin ihminen on vapauttanut toiset näkemästä häntä, hän on vapauttanut elämän eräästä *moitteesta*... Pessimismi, *pur, vert, todistaa itsensä* vasta herrojen pessimistien itsensäkumoamisella; logiikassa pitää edetä askelen verran pitemmälle, ei pidä kieltää elämää vain »tahdolla ja mielteellä» kuten Schopenhauer – , *ensin on kiellettävä Schopenhauer*... Sivumennen sanoen pessimismi, niin tarttuvaa kuin onkin, ei kuitenkaan lisää jonkin aikakauden, sukupolven sairaalloisuutta kokonaisuudessaan: se on sen ilmaus. Siihen sairastutaan kuten koleraan sairastutaan: sitä varten pitää olla jo tarpeeksi

sairaalloinen. Pessimismi sinänsä ei synnytä yhtäkään *uutta* dekadenttia; muistutan tilastotiedoista, joiden mukaan koleravuosina kuolemantapausten kokonaismäärä ei poikkea muista vuosista.

36 b

[Myöhemmin löytynyt oikaisuvedos; syys-lokakuu 1888]

Myöskin ihmisrakkauden käsky. – On tapauksia, jolloin lapsi olisi rikos: kroonisesti sairailla ja kolmannen asteen neurasteenikoilla. Mitä tällöin on tehtävä? – Heitä voi aina yrittää kehottaa siveyteen vaikka soittamalla Parsifal-musiikkia: Parsifalilla itsellään, tuolla tyypillisellä idiootilla, oli liikaakin syitä olla monistamatta itseään. On vain harmillista, että yleisen veltostumisen tavallisimpiin seurauksiin kuuluu tietty kyvyttömyys »hillitä» itseään (– olla reagoimatta ärsykkeisiin, vähäisimpiinkin seksuaalisiin kiihokkeisiin). Olisi erehdys kuvitella esimerkiksi Leopardia siveäksi. Tässä suhteessa pappi ja moralisti ovat menettäneet pelin; järkevämpää on mennä apteekkiin. Viime kädessä yhteiskunnan on tässä suhteessa täytettävä *velvollisuus:* sille voidaan esittää hyvin vähän näin pakottavia ja perustavanlaatuisia vaatimuksia. Yhteiskunta on elämän suurvaltuutettu, ja sen on vastattava jokaisesta epäonnistuneesta elämästä *itselleen* elämälle, – sen on myös sovitettava epäonnistumiset: siispä sen on *pakko* estää ne. Useissa tapauksissa yhteiskunnan on estettävä suvunjatkaminen: tähän tarkoitukseen sen on pidettävä varalla, syntyperään, arvoasemaan ja henkevyyteen katsomatta, mitä ankarimpia pakkotoimia, vapaudenriisto ja toisinaan kastraatio. – Raamatun käsky: »Älä tapa!» on lapsellisuutta verrattuna siihen vakavuu-

teen, jolla elämä komentaa dekadentteja: »Älkää siittäkö!»... Elämä itse ei tunne mitään solidaarisuutta, ei »tasa-arvoa» organismin terveiden ja rappeutuneiden osien välillä: viimemainitut on *leikattava pois* – tai kokonaisuus tuhoutuu. – Dekadentteihin kohdistuva *sääli,* myös epäonnistuneille suotu *tasa-arvo* – se olisi syvintä epämoraalisuutta, se olisi peräti moraaliksi korotettua *luonnonvastaisuutta!*

36 c

(Nietzsche-Archiv WI1 / 25[343], alun perin keväältä 1884)

Kun alempiarvoinen ihminen mieltää *oman* hölmön olemassaolonsa, oman ääliömäisen onnensa *päämääräksi,* se jo ärsyttää tarkkailijaa; ja jos hän peräti sortaa ja imee kuiviin muita ihmisiä *oman* hyvinvointinsa edistämiseksi, on sellainen myrkkykärpänen lyötävä kuoliaaksi.

Ihmisen arvon tulee määrätä, mitä oikeuksia hän saa ottaa itselleen: »tasa-arvo» johtuu korkeampien luonteiden halveksimisesta ja on rikos heitä kohtaan.

Sen myötä, että ihminen ottaa huolekseen perheen, kansan jne. edistämisen, hänen merkityksensä lisääntyy, edellyttäen että hänen *voimansa* sallivat hänen ottaa sellaisia tehtäviä. Ihminen, jolla ei ole mitään muuta kuin eläimellisiä viettejä ruumiissaan, ei saa mennä naimisiin.

Oikeudet, joita ihminen ottaa itselleen, ovat suhteessa velvoitteisiin, joita hän itselleen asettaa, tehtäviin, joiden tasalle hän tuntee varttuneensa.

Useimmilla ihmisillä ei ole oikeutta olla olemassa, vaan he ovat onnettomuus korkeammille yksilöille; *epäonnistuneille* en etenkään suo oikeutta. On myös epäonnistuneita kansoja.

Hullu »humaanisuus»! Eläimiin verrattuna ihminen voi tuntea itsensä ihmiseksi »vertaistensa» parissa. Mutta ihmisiin verrattuna...

36 d

(Nietzsche-Archiv WI1 / 25 [344], alun perin keväältä 1884)

Valtiaiden ja vallitsevien säätyjen rappio on aiheuttanut historian suurimman onnettomuuden! Ilman Rooman keisareita ja Rooman yhteiskuntaa ei kristinuskon mielettömyys olisi päässyt valtaan.

Kun vähäarvoisemmat ihmiset alkavat epäillä, onko korkeampia ihmisiä olemassa, on vaara suuri! Ja viimein havaitaan, että vähäisillä, alistetuilla, hengeltään köyhillä ihmisilläkin on *hyveitä* ja että ihmiset ovat tasa-arvoisia *jumalan* edessä: maan päällä ei ole pahempaa hulluutta ollut! Lopulta näet korkeammat ihmiset mittasivat itseään orjien mittapuulla – havaitsivat olevansa »ylpeitä» jne. – havaitsivat kaikki *korkeammat* ominaisuutensa hylättäviksi!

– Kun Nero ja Caracalla hallitsivat, syntyi paradoksi: alhainen ihminen on *arvokkaampi* kuin tuo valtias! Ja esiin murtautui *jumalan kuva,* joka oli mahdollisimman kaukana mahtavimpien kuvasta – jumala ristillä!

– Roomalaiset ovat syypäitä Euroopan *tähän asti suurimpaan onnettomuuteen,* tuo *ylettömyyden* kansa – he ovat kohottaneet äärimmäisyydet valtaan samoin kuin *äärimmäiset paradoksit,* kuten juuri »jumalan ristillä».

– Ensimmäiseksi on opittava erotus: kreikkalaisten *puolesta,* roomalaisia *vastaan* – *sitä* minä sanon *antiikin sivistykseksi.*

37

Onko meistä tullut moraalisempia. – Kuten odotettavissa oli, minun käsitettäni »hyvän ja pahan tuolla puolen» vastaan on moraalisen tyhmistymisen *hurjuus,* jota Saksassa tunnetusti pidetään varsinaisena moraalina, heittäytynyt koko painollaan: siitä voisin kertoa sieviä tarinoita. Ennen kaikkea minua kehotettiin miettimään, että oma aikamme on »kiistatta etevin» siveellisessä arvostelussa ja että olemme tässä suhteessa todella *edistyneet:* joku Cesare Borgia ei muka olisikaan *meihin* verrattuna »korkeampi ihminen», eräänlainen *yli-ihminen,* kuten minä olen sanonut. Muuan sveitsiläinen Bund-lehden toimittaja meni niin pitkälle, että vaikkakin ilmaisi kunnioittavansa tällaista rohkeutta, »ymmärsi» teokseni tarkoituksen siten, että olin ottanut asiakseni kaikkien säädyllisten tunteiden hävittämisen. Kiitos kaunis! – Vastaukseksi rohkenen esittää kysymyksen, *onko meistä todella tullut moraalisempia.* Se, että kaikki uskovat siten, on jo muistutus sitä vastaan... Me nykyihmiset, jotka olemme kovin herkkiä, haavoittuvaisia ja sadoin tavoin huomaavaisia, todella kuvittelemme, että tämä meidän edustamamme kaunoinen inhimillisyys, tämä *saavuttamamme* yksimielisyys sääliväisyydessä, auttavaisuudessa, vastavuoroisessa luottamuksessa, on myönteistä kehitystä ja että sen nojalla olemme kaukana renessanssi-ihmisten yläpuolella. Mutta niin on ajatellut jokainen aikakausi, niin on ollut *pakko* ajatella. Varmaa on, että emme saa palata renessanssin aikaiseen olotilaan, emme edes kuvitelmissamme: hermomme eivät kestäisi sellaista todellisuutta, lihaksistamme puhumattakaan. Mutta tämä kyvyttömyys ei todista mistään edistyksestä vaan vain toisesta, myöhäisemmästä rakenteesta, heikommasta, hennommasta, haavoittuvammasta, josta syntyy

välttämättömästi *huomaavaisempi* moraali. Jos kuvittelemme mielessämme pois hentoutemme ja myöhäisyytemme, fysiologisen ikääntymisemme, niin »inhimillistymisen» moraalimmekin menettää heti arvonsa – sinänsä millään moraalilla ei ole arvoa – : se olisi meille jopa häpeäksi. Kannattaa toisaalta uskoa, että me nykyihmiset ja meidän paksulti pehmustettu humaanisuutemme, joka ei halua kompastua yhteenkään kiveen, naurattaisi Cesare Borgian aikalaiset koomisuudessaan kuoliaiksi. Olemme tosiaan tahattomasti määrättömän hullunkurisia moderneine »hyveinemme». Vihamielisten ja epäluuloja herättävien vaistojen väheneminen – ja sehän onkin meidän »edistystämme» – tarkoittaa vain yleisen *elinvoiman* vähenemisen seurausta: vaatii sata kertaa enemmän vaivaa, enemmän varovaisuutta, toteuttaa näin riippuvaista, näin myöhäistä elämänlaatua. Silloin ihmiset auttavat toinen toistaan, silloin jokainen on tietyssä määrin sairas ja sairaanhoitaja. Sitä sanotaan sitten »hyveeksi» – : sellaisten ihmisten parissa, jotka tunsivat vielä toisenlaisen elämän, täydemmän, tuhlailevamman, ylitsekuohuvamman, olisi sitä kutsuttu toisin, kenties »raukkamaisuudeksi», »säälittävyydeksi», »vanhanpiian moraaliksi»... Tapojemme lempeytyminen – tämä on minun väittämäni, sanottakoon vaikkapa minun *uudistukseni* – on rappion seurausta; tapojen kovuus ja pelottavuus voi päinvastoin olla seurausta elämän ylenpalttisuudesta. Silloin saa näet uskaltaa paljon, vaatia paljon ja myös *tuhlata* paljon. Mikä ennen oli elämän maustetta, olisi meille *myrkkyä...* Välinpitämättömyyteen – sekin on voiman eräs muoto – olemme myös liian vanhoja, liian myöhäisiä: meidän myötätuntomoraalimme, josta minä olen ensimmäisenä varoittanut, se mitä voitaisiin nimittää *l'impressionisme moral*, on lisäilmaus fysiologisesta liikaärtyvyydestä, joka on ominainen kaikelle dekadentille. Se liike, joka on yrittänyt

esiintyä tieteellisenä Schopenhauerin *säälimoraaliin* nojautuen – onneton yritys! – on moraalin varsinainen dekadenssiliike, sellaisena se on syvästi sukua kristilliselle moraalille. Väkevät aikakaudet, *ylevät* kulttuurit näkevät säälissä, »lähimmäisenrakkaudessa», epäitsekkyydessä ja itsetunnon puutteessa jotakin halveksittavaa. – Aikakausia tulee mitata niiden *positiivisten voimien* mukaan – ja silloin tuo renessanssin tuhlaileva ja kohtalokas aika näyttäytyy viimeisenä *suurena* aikana, ja me modernit, jotka tuskaisesti huolehdimme itsestämme ja harrastamme lähimmäisenrakkautta, jotka pidämme työtä hyveenä, samoin vaatimattomuutta, oikeudenmukaisuutta, tieteellisyyttä – olemme keräilijöitä, säästäväisiä, koneellisia – meidän aikamme on siihen verrattuna *heikko*... Meidän hyveemme riippuvat heikkouksistamme, ne *vaativat* niitä... »Tasa-arvo», joka on tosiasiassa tietynlaista tasapäistämistä, minkä »yhtäläisten oikeuksien» teoria vain ilmaisee, kuuluu oleellisesti rappioon: ihmisten ja säätyjen välinen kuilu, tyyppien moninaisuus, tahto olla oma itsensä, kohottautua erilleen – se mitä minä nimitän etäisyyden paatokseksi, on ominainen kaikille *voimakkaille* aikakausille. Ääripäiden jännitys, jänneväli supistuu nykyään jatkuvasti, – äärimmäisyydet itse kutistuvat samanlaisiksi... Kaikki poliittiset teoriamme *ja* valtiolliset perustuslakimme, »Saksan valtakunta» mukaanlukien, ovat seurauksia, välttämättömiä seurauksia rappiosta; dekadenssin tiedostamaton vaikutus on päässyt yksittäisten tieteiden ihanteisiin asti vallitsevaksi. Minun moitteeni Englannin ja Ranskan koko yhteiskuntatiedettä vastaan on, että se tuntee kokemuksesta vain yhteiskunnan rappiomuodostumat ja pitää täysin viattomasti omia rappiovaistojaan sosiologisen arvonmäärityksen *normina. Aleneva* elämä, kaiken organisoivan eli siis erottavan, kuiluja avaavan, ylä- ja alapuolelle järjestelevän voiman väheneminen muotoutuu nyky-

päivän sosiologiassa *ihanteeksi*... Meidän sosialistimme ovat dekadentteja, mutta sitä on myös herra Herbert Spencer, – hän näkee altruismin voitossa jotakin toivottavaa!...

38

Minun käsitykseni vapaudesta. – Toisinaan asian arvo ei määräydy sen mukaan, mitä sillä saadaan aikaan, vaan sen, mitä siitä joudutaan maksamaan, – miten *kalliiksi* se meille käy. Annan esimerkin. Liberaalit instituutiot lakkaavat heti olemasta liberaaleja, kun ne on saavutettu: myöhemmin ei ole pahempaa ja perusteellisempaa vapauden vahingoittajaa kuin liberaalit instituutiot. Tiedetäänhän, *mitä* ne saavat aikaan: ne nakertavat vallantahtoa, ne ovat moraaliksi korotettua vuorten ja laaksojen tasoittamista, ne tekevät pieneksi, raukkamaiseksi ja nautinnonhaluiseksi, – niiden myötä laumaeläin voittaa kerran toisensa jälkeen. Liberalismi: selväkielellä *laumaeläimellistäminen*... Niin kauan kuin samaisten instituutioiden puolesta vielä taistellaan, ne synnyttävät täysin toisenlaisia vaikutuksia: silloin ne todella suosivat vapautta väkevällä tavalla. Tarkemmin katsottuna sota saa nämä vaikutukset aikaan, joka sotana suo jatkuvuutta *epävapaille* vaistoille. Ja sota kasvattaa vapauteen. Sillä mitä vapaus on? Että ihmisellä on tahto vastuullisuuteen. Että hän säilyttää etäisyyden, joka erottaa meidät toisistamme. Että hän käy välinpitämättömämmäksi vaivaa, kovuutta, luopumusta, jopa elämää kohtaan. Että hän on valmis uhraamaan asialleen ihmisiä, itsensä mukaanlukien. Vapaus tarkoittaa sitä, että sotaiset ja voitonhaluiset vaistot hallitsevat muita vaistoja, esimerkiksi niin sanottua »on-

nea». *Vapautunut* ihminen, sitäkin suuremmalla syyllä vapautunut *henki,* talloo jalkoihinsa sen halveksittavan hyvinvoinnin, josta näkevät unta rihkamakauppiaat, kristityt, lehmät, naiset, englantilaiset ynnä muut demokraatit. Vapaa ihminen on *soturi.* – Minkä mukaan mitataan vapautta, niin yksilöissä kuin kansoissakin? Sen vastuksen mukaan, joka on voitettava, sen vaivan perusteella, jonka maksaa pysyä *yläpuolella.* Korkeinta vapaiden ihmisten tyyppiä pitäisi etsiä sieltä, missä alituiseen voitetaan ankarin vastus: viiden askelen päässä tyranniasta, likeltä orjuuden vaaran kynnystä. Tämä pitää psykologisesti paikkansa, jos tässä ymmärretään »tyrannilla» armottomia ja pelottavia vaistoja, jotka vaativat itselleen maksimimäärän auktoriteettia ja kuria – kaunein tyyppi oli Julius Caesar – ; tämä pitää myös poliittisesti paikkansa, kuljettakoon vain historian halki. Kansat, jotka ovat olleet minkään arvoisia, *ovat hankkineet* itselleen arvoa, eivät sitä milloinkaan ole saaneet liberaalien instituutioiden vallitessa: suuri vaara teki niistä jotakin kunnioituksen arvoista, vaara, joka vasta opettaa meille meidän apukeinomme, hyveemme, puolustusvälineemme ja aseemme, *meidän henkemme,* – joka *pakottaa* meidät olemaan voimakkaita... *Ensimmäinen* perusväittämä: voimakkuuteen tarvitaan pakko; muuten ei voimakkaaksi tulla koskaan. – Nuo suuret väkevän, väkevimmän ihmislajin kasvihuoneet, mitä koskaan on ollut, Rooman ja Venetsian tyyppiset aristokraattiset yhteisöt, käsittivät vapauden juuri siinä merkityksessä, jossa minä tuon sanan käsitän: jonakin, mitä ihmisellä on ja *ei ole,* jota ihminen *tahtoo,* jonka hän *valloittaa omakseen...*

39

Modernisuuden kritiikkiä. – Meidän instituutiomme eivät enää kelpaa mihinkään: siitä ollaan yhtä mieltä. Mutta se ei johdu niistä vaan *meistä.* Kun olemme menettäneet kaikki vaistot, joista instituutiot kasvavat esiin, menetämme ylipäätään instituutiot, sillä *me* emme enää kelpaa niille. Demokratismi on aina ollut organisoivan voiman rappiomuoto: jo teoksessani »Inhimillistä, liian inhimillistä» I, s. 300 olen osoittanut nykyisen demokratian sekä sen puolinaisuudet, kuten »Saksan valtakunnan» *valtion rappiomuodoksi.* Instituutioihin tarvitaan tietynlaatuinen tahto, vaisto, imperatiivi, jotka ovat epäliberaaleja aina julmuuteen asti: tahto perinteeseen, auktoriteettiin, vastuullisuuteen vuosisatojen ajaksi, sukupolviketjujen *solidaarisuuteen* etu- ja takaperin *in infinitum.* Jos tämä tahto on olemassa, syntyy jotakin Rooman imperiumin tapaista: tai Venäjä, *ainoa* valtio, jolla nykyään on ruumiissaan kestävyyttä, jolla on varaa odottaa, joka voi vielä luvata jotakin, – Venäjä, joka on vastakkaiskäsite surkeille eurooppalaisille pikkuvaltioille ja hermostumiselle, joka on kohonnut kriittiseen pisteeseen Saksan Reichin perustamisen myötä... Länsimailla ei ole enää niitä vaistoja, joista instituutiot versovat, joista versoo *tulevaisuus:* mikään ei ehkä ole niin raskaasti sen »modernin hengen» vastaista kuin tämä. Eletään tätä päivää varten, eletään hyvin nopeasti – eletään hyvin vastuuttomasti: juuri tätä sanotaan »vapaudeksi». Sitä, mikä tekee instituutioista oikeita instituutioita, halveksitaan, vihataan ja torjutaan: luullaan, että olemme vaarassa joutua uuteen orjuuteen, milloin vain lausutaankin sana »auktoriteetti». Näin pitkälle menee dekadenssi poliitikkojemme ja puolueidemme arvovaistoissa: *he pitävät vaistomaisesti parempana* sitä, mikä hajottaa, mikä joudut-

taa loppua... Todisteeksi käy nykyajan avioliitto. Modernista avioliitosta on selvästi kadonnut kaikkinainen järki: tämä ei kuitenkaan todista avioliittoa vaan modernisuutta vastaan. Avioliiton järkevyys oli siinä, että mies oli juridisesti yksin vastuussa: siten avioliitolla oli painopiste, kun se nykyään ontuu molempia jalkojaan. Avioliiton järkevyys oli siinä, että se oli periaatteessa purkamaton: siten se sai korostuksen, joka kaikui yli sattumanvaraisten tunteiden, kiihkon ja hetkellisyyden, joka *sai äänensä kuuluviin.* Samoin se oli siinä, että perheet olivat vastuussa puolisoiden valinnasta. Suosimalla yhä enemmän *rakkausavioliittoja* on eliminoitu juuri avioliiton peruste, se mikä vasta *tekee* siitä instituution. Instituutiota ei ikinä perusteta yksilötason oikullisuuden varaan, avioliittoa *ei,* kuten sanottu, perusteta »rakkauden» varaan, – se perustetaan seksuaaliselle tarpeelle, omistustarpeelle (nainen ja lapsi omaisuutena), *hallitsemistarpeelle,* joka jatkuvasti organisoi pienintä hallitusmuodostelmaa, perhettä, joka *tarvitsee* lapsia ja perillisiä säilyttääkseen saavutetun voimamäärän, vaikutusvallan, vaurauden myös fysiologisesti, valmistaakseen pitkän tähtäyksen tehtäviä, vaistomaista solidaarisuutta vuosisatojen välille. Avioliitto instituutiona käsittää itsessään jo suurimman, kestävimmän organisaatiomuodon myöntämisen: ellei yhteiskunta itse voi kokonaisuutena *varmistaa tulevaisuuttaan* etäisimpiin sukupolviin asti, ei avioliitossa ole ylipäätään mitään mieltä. – Nykyinen avioliitto on *menettänyt* mielekkyytensä, – siksi se hävitetään. –

40

Työväenkysymys. –Tyhmyys, pohjimmaltaan vaistojen rappeutuminen, joka nykyään aiheuttaa *kaikki* tyhmyydet,

on syynä siihen, että on olemassa työväenkysymys. Eräitä asioita *ei kysellä:* vaiston ensimmäinen imperatiivi. – En laisinkaan käsitä, mitä virkaa eurooppalaisella työläisellä on sen jälkeen, kun hänestä on ensin tehty kysymys. Hän tuntee asemansa aivan liian hyväksi, jottei pikkuhiljaa kyselisi aina enemmän, aina röyhkeämmin. Hänellähän on sentään suuri joukko puolellaan. Se toivo on kokonaan mennyttä, että näistä olisi muodostunut vaatimaton ja tyytyväinen ihmislaji, eräänlainen kiinalainen: ja tässä olisi ollut järkeä, se olisi ollut miltei välttämätöntä. Mitä on tehty? – Kaikki, jotta sen edellytykset tukahtuisivat jo idullaan, – ne vaistot, joiden ansiosta työläinen olisi mahdollinen, olisi *itselleen* mahdollinen, on vastuuttomasti ja ajattelemattomasti tuhottu maan tasalle. Työläiselle on annettu oikeus asepalvelukseen, yhdistymisvapaus, poliittinen äänioikeus: onko sitten ihme, että työläinen pitää nykyään elämäänsä onnettomuutena (moraalisesti ilmaistuna *epäoikeudenmukaisena* –)? Mutta mitä halutaan? Kysyn vielä kerran. Jos halutaan päämäärä, on tahdottava myös keinot: jos halutaan orjia, niin narri on se, joka heistä herroja koulii. –

41

»Vapaus, jollaista *en* tarkoita...» – Nykyisenlaisina aikoina on vain kohtalokasta joutua vaistojensa varaan. Nämä vaistot ovat ristiriitaisia, häiritsevät toisiaan, joskus jopa tuhoavat; johan olen määrittänyt *modernisuuden* sisäiseksi fysiologiseksi ristiriidaksi. Koulutuksen järkevyys vaatisi, että rautaisessa paineessa edes yksi näistä vaistosysteemeistä *halvaannutettaisiin,* jotta toinen pääsisi valtaan, vahvistuisi, kehittyisi valtiaaksi. Nykyään yksilö olisi ensin tehtävä mahdolliseksi *karsimalla* hänet:

mahdollisella tarkoitan *eheää*... Tapahtuu päinvastoin: vaatimuksen riippumattomuudesta, vapaasta kehityksestä, *laisser aller'sta* esittävät pontevimmin juuri ne, joille mikään rajoitus ei olisi liian *ankara* – tämä pätee *in politicis*, tämä pätee taiteessa. Mutta tämä on dekadenssin oire: meidän moderni »vapaus»-käsitteemme on taas yksi osoitus vaistojen rappiosta. –

42

Missä tarvitaan uskoa. – Mikään ei ole moralisteilla ja pyhimyksillä harvinaisempaa kuin rehellisyys; ehkä he väittävät päinvastaista, ehkä jopa itse *uskovat*. Kun nimittäin jokin usko on hyödyllisempi, tehokkaampi, vakuuttavampi kuin *tietoinen* tekopyhyys, käy tekopyhyys vaistonvaraisesti *viattomuudeksi*: ensimmäinen lauselma suurten pyhimysten ymmärtämiseksi. Myös filosofeilla, toisenlaatuisilla pyhimyksillä, koko heidän alansa vaatii, että he suvaitsevat vain tiettyjä totuuksia: nimittäin sellaisia, jotka hankkivat heidän ammattikunnalleen *julkisen* siunauksen, – Kantin tapaan ilmaistuna, *käytännöllisen* järjen totuuksia. He tietävät, mitä heidän *pitää* todistaa, siinä he ovat käytännöllisiä, – he tuntevat toisensa siitä, että ovat yhtä mieltä »totuuksista». – »Ei pidä valehdella» – selvemmin sanottuna: *varokaa*, hyvä herra filosofi, lausumasta totuutta...

43

Konservatiivin korvaan kuiskattua. – Mitä ei ennen tiedetty, mikä nyt tiedetään, voitaisiin tietää – , *kääntymi-*

nen tulosuuntaan, paluu missä mielessä ja määrässä hyvänsä on täysin mahdoton. Me fyysiseen luontoon perehtyneet sen ainakin tiedämme. Mutta papit ja moralistit ovat uskoneet siihen, – he ovat *tahtoneet* palauttaa, *ruuvata* ihmiskunnan takaisin johonkin aikaisempaan hyveen asteeseen. Moraali on aina ollut Prokrusteen vuode. Tässä suhteessa poliitikotkin ovat jäljitelleet hyveen saarnaajia: on vieläkin puolueita, jotka unelmoivat päämääräkseen kaikkien asioiden *rapumaisen* käynnin. Mutta kenenkään vallassa ei ole ryhtyä ravuksi. Ei auta: eteenpäin on *pakko* kulkea, toisin sanoen *askel askelelta pitemmälle* dekadenssiin (– tässä *minun* määritelmäni modernille »edistykselle»...) Tätä kehitystä voidaan *hidastaa* ja hidastamalla padota ja kasata rappiota, tehdä siitä rajumpi ja *äkkinäisempi:* enempää ei voida tehdä. –

44

Minun käsitykseni neroudesta. – Suurmiehet ovat suurten aikojen tavoin räjähdysaineita, joihin on kertynyt valtaisa voima; heidän edellytyksenään on aina, historiallisesti ja fysiologisesti, että heitä varten on koottu, kerätty, säästetty ja talletettu, – ettei pitkään aikaan ole tapahtunut räjähdystä. Jos jännitys on kasvanut massassa liian suureksi, riittää sattumanvaraisinkin kiihoke kutsumaan »nerouden», »teon», suuren kohtalon maailmaan. Mitä väliä silloin on ympäristöllä, aikakaudella, »ajan hengellä», »yleisellä mielipiteellä»! – Ajateltakoon vaikka Napoleonin tapausta. Kumousajan Ranska, ja vieläkin enemmän vallankumousta edeltänyt, olisi synnyttänyt täysin päinvastaisen tyypin kuin Napoleon. Ja koska Napoleon oli *toisenlainen,* vahvemman, pitemmän sivilisaation perillinen kuin se, joka Ranskassa hajosi taivaan tuuliin,

hänestä tuli siellä valtias, hän yksin *oli* siellä valtias. Suuret ihmiset ovat välttämättömiä, heidän ilmestymisaikansa on sattumanvarainen; se että heistä miltei aina tulee aikakautensa valtiaita, johtuu vain siitä, että he ovat vahvempia, vanhempia, että heitä varten on koottu kauemmin. Neron ja hänen aikakautensa välillä vallitsee samanlainen suhde kuin vahvan ja heikon, samaten kuin vanhan ja nuoren: aikakausi on suhteessa aina paljon nuorempi, ohuempi, vajaavaltaisempi, epävarmempi, lapsellisempi. – Se seikka, että Ranskassa tästä ollaan nykyään *aivan toista mieltä* (niin Saksassakin, mutta viis siitä), se, että siellä ympäristöteoria, oikea neurootikkoteoria on käynyt pyhäksi ja miltei tieteelliseksi ja siihen uskotaan jopa fysiologipiireissä, se »ei tuoksu hyvältä», se herättää murheellisia ajatuksia. – Englannissakaan asiaa ei toisin ymmärretä, mutta siitä ei kukaan piittaa. Englantilaisella on vain kaksi mahdollista tapaa suhtautua neroon ja »suurmieheen»: joko *demokraattisesti* Bucklen tapaan tai *uskonnollisesti* Carlylen tapaan. – Suuriin ihmisiin ja aikakausiin liittyy erittäin suuri *vaara;* kaikkinainen veltostuminen, steriiliys seuraa heidän kannoillaan. Suuri ihminen on loppu; suuri aika, esimerkiksi renessanssi, on loppu. Nero – työssä ja toimessa – on välttämättömästi tuhlari: hänen suuruuttaan on, *että hän luovuttaa pois itseään...* Itsesäilytysvaisto on kuin naulaan ripustettu; valtaisa esiinvirtaavien voimien paine epää häneltä kaiken sellaisen varovaisuuden ja huolellisuuden. Sitä sanotaan »uhrautumiseksi»; siksi ylistetään hänen »sankaruuttaan», hänen piittaamattomuuttaan omasta edustaan, hänen antaumustaan idealle, suurelle asialle, isänmaalle: kaikki tyynni väärinkäsityksiä... Hän virtaa esiin, virtaa yli, hän kuluttaa itseään, hän ei säästele itseään, – fataalisesti, kohtalokkaasti, tahattomasti, aivan kuin joen tulviminen yli äyräidensä on tahatonta. Mutta koska tällaisia räjähdysaineita saadaan kiittää

paljosta, heille on suotu myös paljon vastineeksi, esimerkiksi eräänlainen *korkeampi moraali*... Sellaistahan on ihmisten kiitollisuus: he ymmärtävät hyväntekijöitään *väärin*. –

45

Rikollinen ja mitä häneen liittyy. – Rikollistyyppi on vahvan ihmisen tyyppi epäsuotuisissa oloissa, sairaaksi tehty vahva ihminen. Häneltä puuttuu kesytön korpi, tietty vapaampi ja vaarallisempi luonto ja elämänmuoto, jossa kaikki se mikä on vahvan ihmisen vaistossa hyökkäys- ja puolustusasetta *pääsee oikeuksiinsa*. Yhteiskunta on julistanut pannaan hänen *hyveensä;* hänen eloisimmat viettinsä sekoittuvat pian masentaviin affekteihin, epäilykseen, pelkoon, kunniattomuuteen. Mutta tämähän on miltei fysiologisen rappion *resepti*. Joka joutuu tekemään salassa sitä minkä osaa parhaiten ja mitä tekisi mieluiten, pitkään jännittäen, varovaisesti, kavalasti, käy aneemiseksi; ja koska hän korjaa vaistojensa satona vain vaaroja, vainoa, ankeaa *kohtaloa,* hänen tunteensa kääntyvät samaisia vaistoja vastaan – hän kokee ne kiroukseksi. Juuri yhteiskunta, meidän kesy, keskinkertainen, kuohittu yhteiskuntamme on se, jossa luonnonläheinen ihminen, joka tulee vuorilta tai meriltä seikkailemasta, rappeutuu väkisinkin rikolliseksi. Tai melkein väkisin: sillä eräissä tapauksissa tällainen ihminen osoittautuu yhteisöä vahvemmaksi: korsikalainen Napoleon on kuuluisin tapaus. Tässä ongelmassa on ratkaisevan tärkeä Dostojevskin todistus – Dostojevskin, ainoan psykologin, jolta minulla sivumennen sanoen on ollut jotakin opittavaa: hän kuuluu elämäni hienoimpiin onnensattumiin, vieläkin suuremmalla syyllä kuin Stendhalin

löytäminen. Tämä *syvä* ihminen, joka oli kymmenkertaisesti oikeassa vähätellessään pinnallisia saksalaisia, koki siperialaiset kuritushuonevangit, joiden parissa hän asui kauan – he olivat yksinomaan pahimpia rikollisia, joilla ei ollut enää paluuta yhteiskuntaan – aivan eri tavalla kuin oli odottanut; heidät oli veistetty parhaasta, kovimmasta ja arvokkaimmasta puusta, mitä Venäjänmaalla yleensä kasvaa. Yleistäkäämme rikollisen tapaus: kuvitelkaamme luonteita, joilta syystä tai toisesta puuttuu yleinen hyväksyntä, jotka tietävät ettei heitä pidetä hyväntekijöinä eikä hyödyllisinä, – tuo *tshandala*-tunne, ettei ihminen ole samanarvoinen, vaan hänet sysätään syrjään arvottomana, saastuttavana. Kaikilla tällaisilla luonteilla on ajatuksissaan ja teoissaan kellariloukon värit; heissä kaikki käy kalvakkaammaksi kuin niissä, joihin päivänvalo osuu. Mutta miltei kaikki olemassaolon muodot, joita me nyt kunnioitamme, ovat ennen eläneet tässä puolittaisessa haudan ilmapiirissä: tieteellinen luonne, taiteilija, nero, vapaa henki, näyttelijä, kauppias, suuri keksijä... Niin kauan kuin *pappia* pidettiin ylimpänä tyyppinä, *jokainen* arvokas ihmislaji menetti arvonsa... Tulee vielä aika – sen lupaan – jolloin pappia pidetään *alhaisimpana, meidän tshandalanamme,* valheellisimpana, säädyttömimpänä ihmislajina... Kiinnitän huomiota siihen, kuinka vielä nyt, lempeimpien tapojen vallitessa mitä kuunaan on maan päällä, ainakin Euroopassa ollut, kaikkinainen syrjäytyminen, kaikkinainen pitkä, aivan liian pitkä *pinnanalaisuus,* kaikkinainen epätavallinen, läpitunkematon elämisen muoto vie meidät lähemmäs sitä tyyppiä, jonka täydellisin edustaja rikollinen on. Kaikilla hengen uudistajilla on jonkin aikaa synkeä ja kohtalokas tshandalan merkki otsassaan: *ei* siksi että heidät sellaisiksi koetaan, vaan siksi että he itse tuntevat sen pelottavan rotkon, joka erottaa heidät kaikesta peritystä ja kunnioitetusta. Melkein jokainen nero tuntee yhtenä kehi-

tysvaiheenaan »catilinamaisen elämän», vihan, koston ja kapinan tunteen kaikkea sitä vastaan, mikä jo on, mikä ei enää *kehity*... Catilina – *jokaisen* Caesarin esimuoto. –

46

Vaill' äärt' on piiri tää. – Filosofin vaikeneminen voi osoittaa sielun ylevyyttä; kun hän puhuu ristiin, se voi olla rakkautta; tietäväisessä on mahdollista sellainen kohteliaisuus, joka valehtelee. Varsin hienosti on sanottu: *Il est indigne des grands cœurs de répandre le trouble qu'ils ressentent:* tähän on vain lisättävä, että sielunsuuruutta voi olla sekin, ettei pelkää *arvottomimpia asioita.* Rakastava nainen uhraa kunniansa; »rakastava» tiedemies uhraa ehkä ihmisyytensä; rakastavasta jumalasta tuli juutalainen...

47

Kauneus ei ole sattumaa. – Myöskin rodun tai suvun kauneus, sen hienostuneisuus ja hyvyys käytöstavoissa on hankittu työllä: neron tavoin sekin on lopputulos sukupolvien kerääntyneestä työstä. On täytynyt uhrata paljon hyvälle maulle, sen tähden on täytynyt tehdä paljon ja jättää tekemättä – Ranskan 1600-luku on kummassakin ihailtava –, maun on täytynyt olla periaatteena valittaessa yhteisöä, asuinpaikkaa, vaatetusta ja seksuaalista tyydytystä; kauneutta on täytynyt pitää tärkeämpänä kuin etuja, tapoja, mielipiteitä ja mukavuudenrakkautta. Ylin ohjenuora: itseäänkään ei saa katsoa läpi sormien. – Hyvät asiat ovat suunnattoman kalliita: ja niihin pätee aina

se laki, että se, *jolla ne on,* on eri henkilö kuin se, *joka ne hankkii.* Kaikki hyvä on perintöä: mitä ei ole peritty, on epätäydellistä, alkua... Ateenassa Ciceron aikoihin, joka sitä hämmästeleekin, miehet ja nuorukaiset olivat paljon kauniimpia kuin naiset: mutta millaista työtä ja vaivaa kauneuden palveluksessa miessukupuoli olikaan vaatinut itseltään vuosisatojen ajan! – Metodiikkaa ei näet pidä tässä ymmärtää väärin: pelkkä tunteiden ja ajatusten kouliminen on miltei yhtä tyhjän kanssa (– tässä piilee suuri väärinkäsitys saksalaisessa koulutuksessa, joka on täysin illusorinen): *keho* on ensin muokattava alttiiksi. Merkittävien valiotapojen ankara noudattaminen, päätös elää vain sellaisten ihmisten parissa, jotka eivät päästä itseään »retkahtamaan», riittää täysin merkittäväksi ja valioksi tulemiseen: parissa kolmessa sukupolvessa kaikki on jo *sisäistetty.* Kansan ja ihmiskunnan kohtalon kannalta on ratkaisevaa, että kulttuuri aloitetaan *oikeasta kohdasta* – ei »sielusta» (jollainen on ollut pappien ja papinpuolikkaiden kohtalokas taikausko): oikea paikka on keho, käytöstavat, ruokavalio, fysiologia, *kaikki muu* seuraa siitä... Sen tähden kreikkalaiset säilyivät historian ensimmäisenä *kulttuuritapauksena* – he tiesivät ja *tekivät* sen, mikä oli tarpeen; kristinusko, joka halveksi kehoa, on ollut tähän asti ihmiskunnan suurin onnettomuus. –

48

Edistys kuten minä sen ymmärrän. – Minäkin puhun »paluusta luontoon», joskaan se ei oikeastaan ole paluu, vaan *nousu* – nousu korkeaan, vapaaseen, jopa pelottavaan luontoon ja luonnollisuuteen, sellaiseen, joka leikkii, *saa* leikkiä suurilla tehtävillä... *Vertausta* käyttäen: Napoleon oli »paluuta luontoon», kuten minä sen käsi-

tän (esimerkiksi *in rebus tacticis,* ja vielä enemmänkin, kuten sotilaat tietävät, strategian alalla). – Entä Rousseau – mihin *hän* oikeastaan halusi palata? Rousseau, tämä ensimmäinen moderni ihminen, idealisti ja *canaille* samassa persoonassa; joka tarvitsi moraalista »arvoa» kestääkseen omaa olemustaan, joka oli sairas hillittömästä turhamaisuudesta ja hillittömästä itsensä halveksunnasta. Tämäkin keskonen, joka leiriytyi uuden ajan kynnykselle, halusi »paluuta luontoon» – vielä kerran kysyttäköön, mihin Rousseau halusi palata. –Vihaan Rousseauta vielä *vallankumouksessa:* se on maailmanhistoriallinen ilmaus tälle idealistin ja *canaillen* kaksinaisuudelle. Verinen farssi, jollaisena tämä kumous toteutui, sen »epämoraalisuus» ei minua juuri liikuta: minä inhoan Rousseaun *moraalisuutta* – niin sanottuja vallankumouksen »totuuksia», joiden kautta se vieläkin vaikuttaa ja houkuttelee puolelleen kaiken lattean ja keskinkertaisen. Oppi tasa-arvosta!... Mutta vaarallisempaa myrkkyä ei ole: sillä se tosin *näyttää* itsensä oikeudenmukaisuuden saarnaamalta, kun se todellisuudessa on oikeudenmukaisuuden *loppu...* »Samanarvoisille samanlaista, eriarvoisille erilaista» – *se* olisi todellista oikeudenmukaisuuden puhetta: sekä se mitä siitä seuraa: »Eriarvoisesta ei koskaan saa tehdä samanlaista.» – Se, että tämä tasa-arvokäsitys toteutettiin niin raa'asti ja verisesti, soi tälle »modernille idealle» *par excellence* eräänlaisen tulenhehkuisen sädekehän, niin että vallankumous on *näytelmänä* vietellyt puolelleen jaloimpiakin sieluja. Tämä ei kuitenkaan ole mikään syy kunnioittaa sitä enää rahtuakaan. – Näen vain yhden, joka koki sen siten kuin se kuuluu kokea, *inhoten* – hän oli Goethe.

49

Goethe. – Ei saksalainen tapahtuma vaan eurooppalainen: suurenmoinen yritys sivuuttaa 1700-luku palaamalla luontoon, *nousemalla* renessanssin luonnollisuuteen asti, eräänlainen tämän vuosisadan itsensävoittaminen. – Hänellä oli itsessään sen vahvimmat vaistot: herkkätuntoisuus, luonnonpalvonta, antihistoriallisuus, idealistisuus, epätodellisuus ja kumouksellisuus (– viimemainittu vain eräänä epätodellisen muotona). Hän otti avukseen historian, luonnontieteen, antiikin sekä jopa Spinozan, ennen muuta käytännön toiminnan; hän ympäröi itsensä vain suljetuin horisontein, hän ei vieraantunut elämästä vaan heittäytyi siihen; hän ei arastellut vaan otti mahdollisimman paljon kantaakseen, tehdäkseen, omaksuakseen. Hän halusi nimenomaan *kokonaisuutta;* hän taisteli järjen, aistien, tunteiden, tahdon erillisyyttä vastaan (– jota Kant saarnasi kauhistuttavan skolastisesti, Goethen vastakohta); hän kouli itsensä kokonaisuutta varten, hän *loi* itsensä... Keskellä epätodellisesti suuntautunutta aikakautta Goethe oli vakaumuksellinen realisti: hänhän sanoi kyllä kaikelle, mikä vain oli hänelle sukua, – hänellä ei ollut suurempaa elämystä kuin tuo *ens realissimum* nimeltä Napoleon. Goethe suunnitteli vahvan, perusteellisesti sivistyneen, kaikissa käytännön asioissa etevän, itseään hallitsevan, itseään kunnioittavan ihmisen, joka saa suoda itselleen luonnollisuuden koko määrän ja rikkauden, joka on riittävän vahva tähän vapauteen; suvaitsevaisen ihmisen, mutta ei heikkoudesta vaan voimasta, koska hän osaa hyödyntää edukseen senkin, mihin keskivertoluonne sortuisi; ihmisen, jolta mitään ei ole enää kielletty, paitsi ehkä *heikkous,* olkoon se sitten nimeltään pahe taikka hyve... Tällainen *vapautunut* henki suhtautuu kaikkeen iloisen

ja luottavaisen fatalistisesti, *uskoen* että vain yksittäinen voidaan torjua mutta että Kokonaisuudessa kaikki lunastaa ja myöntää itsensä – *hän ei enää sano ›ei›*... Mutta tällainen usko on korkein mahdollinen: olen antanut sille *Dionysoksen* nimen. –

50

Voitaisiin sanoa, että tietyssä mielessä 1800-luku on *myös* pyrkinyt kaikkeen siihen, mihin Goethe on pyrkinyt ihmisenä: ymmärryksen ja hyväksymisen universaalisuuteen, kaiken luoksensa päästämiseen, uhkarohkeaan realismiin, kaiken tosiasiallisen kunnioittamiseen. Mistä johtuu, että yhteistulos ei ole Goethe vaan kaaos, eksyminen, väsymisen vaisto, joka käytännössä pyrkii jatkuvasti *takertumaan 1700-lukuun?* (– Esimerkiksi tunteiden romantiikkana, altruismina, ylitunteellisuutena, maun naismaisuutena, sosialismina politiikassa). Eikö 1800-luku, ainakin loppuvuosikymmeninään, olekin vain vahvistunut, *raaistunut* 1700-luku, toisin sanoen *dekadenssi*-vuosisata? Niin että Goethe olisi ollut paitsi Saksalle vaan myös koko Euroopalle vain välikohtaus, kaunis turhuus? – Mutta suuret ihmiset ymmärretään väärin, jos heitä tarkastellaan vain yleisen hyödyn surkeasta perspektiivistä. Se, ettei heitä voida hyödyntää, *kuuluu kenties sinänsä suuruuteen...*

51

Goethe on viimeinen saksalainen, jota minä kunnioitan: hän olisi kokenut kolme asiaa samalla tavoin kuin minä

– olemme myös yhtä mieltä »rististä»... Usein minulta kysytään, miksi yleensä kirjoitan *saksaksi:* missään minua ei lueta huonommin kuin isänmaassa. Mutta kenpä viime kädessä tietää, *haluanko* edes, että minua luetaan nyt? – Luoda sellaista, mihin oma aikamme koettelee hampaitaan turhaan; pyrkiä muodon ja *substanssin* puolesta pienoiseen kuolemattomuuteen – koskaan en ole ollut niin kaino, että olisin vaatinut itseltäni vähemmän. Aforismi, mietelmä, joiden alalla minä olen ensimmäinen saksalainen mestari, ovat »ikuisuuden» muotoja; minun kunnianhimonani on lausua kymmenessä virkkeessä se, minkä muut sanovat kokonaisessa kirjassa, – se, mitä muut *eivät* sano kokonaisessa kirjassa...

Olen suonut ihmiskunnalle syvällisimmän kirjan, mikä sillä on: *Zarathustrani.* Pian annan sille itsenäisimmän teokseni. –

Mistä minun on kiittäminen antiikin kansoja

1

Lopuksi sana siitä maailmasta, johon olen hakenut sisäänpääsyä, johon olen ehkä löytänyt uuden pääsytien – antiikin maailmasta. Makuni, joka lienee suvaitsevaisen maun vastakohta, on tässäkin kaukana siitä, että sanoisi kokonaisvaltaisesti kyllä: se ei yleensä mielellään sano kyllä, mieluummin ei, mieluiten ei mitään... Tämä koskee kokonaisia kulttuureja, tämä koskee kirjoja, – niin myös paikkakuntia ja seutuja. Pohjimmaltaan vain hyvin pieni määrä antiikin kirjoja merkitsee elämässäni jotakin; eikä kuuluisimpia ole niiden joukossa. Tyylitajuni, joka aisti epigrammin tyylilajiksi, heräsi miltei heti, kun jouduin kosketuksiin Sallustiuksen kanssa. En ole unohtanut kunnioitetun opettajani Corssenin hämmästystä, kun hän joutui antamaan huonoimmalle latinistilleen parhaan arvosanan, – olin yhdellä iskulla valmis. Tiivistä, ankaraa tekstiä, jonka perustana oli mahdollisimman paljon substanssia, kylmä viha »kaunosanoja» ja myös »kaunotunteita» kohtaan – siitä tunnistin itseni. Aina *Zarathustraani* asti voidaan minun tyylissäni havaita hyvin vakava pyrkimys *roomalaiseen* esitystapaan, *aere perennius'iin,* mitä tyyliin tulee. – Samoin minun kävi kohdatessani ensi kerran Horatiuksen. Tähän mennessä en ole ihastunut mihinkään runoilijaan samassa määrin kuin alusta alkaen Horatiuksen oodeihin. Eräissä kielissä sitä, mikä täällä on saavutettu, ei sovi edes *tahtoa.* Tämä sanojen mosaiikki, jossa jokainen sana virtaa esiin soin-

tina, paikkana ja käsitteenä oikealle, vasemmalle ja yli kokonaisuuden, tämä merkkien minimaalinen laajuus ja määrä, tämä siten saavutettu merkkien maksimaalinen voima – tämä kaikki on roomalaista ja jos minua halutaan uskoa, *ylhäistä par excellence.* Koko muu runous käy sitävastoin joksikin liian rahvaanomaiseksi – pelkäksi tunteiden lörpöttelyksi...

2

Kreikkalaisia en voi kiittää mistään yhtä väkevistä vaikutelmista; ja suoraan sanoen he eivät *voi* merkitä meille samaa kuin roomalaiset. Kreikkalaisilta ei *opita* – heidän laatunsa on liian vierasta, se on myös liian juoksevaa vaikuttaakseen imperatiivisesti, »klassisesti». Kenetpä kreikkalainen olisi koskaan opettanut kirjoittamaan! Kuka taas olisi siihen oppinut *ilman* roomalaisia!... Älköön esitettäkö vastalauseeksi Platonia. Suhteessa Platoniin olen perusteellinen skeptikko enkä ole koskaan pystynyt hyväksymään *taiteilija* Platonin ihailua, jota harrastetaan tiedemiespiireissä. Loppujen lopuksi minulla on tässä hienostuneimmat antiikin ajan makutuomarit puolellani. Minusta näyttää, että Platon vispaa kaikki tyylimuodot yhteen, siten hän on eräs *ensimmäinen* tyylin dekadentti: hänellä on omallatunnollaan jotakin samanlaista kuin kyynikoilla, jotka keksivät *satyra menippean.* Jotta platoninen dialogi, tämä raivostuttavan omahyväinen ja lapsellinen dialektiikan laji, voisi viehättää, ei lukija ole koskaan saanut perehtyä hyviin ranskalaisiin kirjailijoihin – kuten Fontenelleen. Platon on pitkästyttävä. – Lopulta Platoniin kohdistuva epäluuloni ulottuu syvälle: minusta hän on niin harhautunut kaikista helleenin perusvaistoista, niin moralisoitunut, niin esikris-

tillinen – hän pitää jo käsitettä »hyvä» kaikkein ylimpänä – , että koko Platon-ilmiöstä käytän kovaa sanaa »korkeampi petos» tai jos sitä on mukavampi kuulla, idealismi – mieluummin kuin mitään muuta. On saatu maksaa kallis hinta siitä, että tämä ateenalainen kävi koulua egyptiläisten luona (– tai Egyptin juutalaisten?...) Kristinuskon raskaassa onnettomuudessa Platon on se »idealiksi» mainittu kaksimielisyys ja houkutus, joka teki mahdolliseksi sen, että antiikin jalommat luonteet käsittivät itsensä väärin ja astuivat *sillalle*, joka johti »ristille»... Ja kuinka runsaasti Platonia piileekään vielä käsitteessä »kirkko», sen rakenteessa, systeemissä ja käytännössä! – Minun virkistykseni, minun mieltymykseni, minun *parannuskeinoni* kaikesta platonisuudesta on aina ollut *Thukydides*. Thukydides ja kenties Machiavellin *Ruhtinas* ovat minulle läheisimpiä johtuen ehdottomasta tahdosta olla sortumatta petokseen ja nähdä järki *todellisuudessa*, – ei »järjessä», vielä vähemmän »moraalissa»... Tuosta kurjasta kreikkalaisten kaunomaalailusta ihanteeksi, jonka keralla »klassisen koulutuksen saanut» nuorukainen astuu elämään, ei mikään paranna niin perusteellisesti kuin Thukydides. Häntä on tutkittava rivi riviltä ja luettava hänen taka-ajatuksiaan yhtä selvästi kuin hänen sanojaan: harvoilla ajattelijoilla on ollut niin runsaasti taka-ajatuksia. Hänessä ilmenee täydellisimmin *sofistikulttuuri*, toisin sanoen *realistikulttuuri:* tämä mittaamattoman arvokas suuntaus sokraattisten koulukuntien kaikkialla esiin purkautuvan moraali- ja ihannehuijauksen keskellä. Kreikkalainen filosofia kreikkalaisen vaiston dekadenssina; Thukydides tuon vahvan, ankaran, kovan asiallisuuden suurena summana, sen viimeisenä ilmenemänä, mikä oli ollut vanhempien helleenien vaistoissa. *Rohkeus* todellisuuden edessä erottaa viime kädessä toisistaan sellaiset luonteet kuin Thukydideen ja Platonin: Platon on heikko raukka todellisuuden edessä – *niin-*

pä hän pakenee ihanteeseen; Thukydides hallitsee *itsensä* – siispä hänellä ovat myös asiat hallussaan...

3

Sisäinen psykologini varjeli minua vainuamasta kreikkalaisissa »kaunosieluja», »kultaisia keskiteitä» ja muita täydellisyyksiä, ihailemasta heidän rauhallisuuttaan suuruudessa, ihanteellista mielenlaatuaan, korkeaa yksinkertaisuuttaan – tätä »korkeaa yksinkertaisuutta», joka on päälle päätteeksi *niaiserie allemande.* Näin heidän väkevimmän vaistonsa, vallantahdon, näin heidän väräjävän tämän vietin kahlitsemattomasta voimasta, – näin heidän kaikkien instituutioidensa kasvavan esiin suojatoimista, joiden tarkoituksena oli varjella heitä heidän sisäiseltä *räjähdysaineeltaan.* Valtaisa sisäinen jännite purkautui sitten pelottavana ja häikäilemättömänä vihamielisyytenä ulospäin: kaupunkiyhteisöt raatelivat toisiaan, jotta itsekunkin asukkaat saisivat toisiltaan rauhan. Voimakkuus oli välttämätöntä: vaara oli lähellä –, se vaani kaikkialla. Uljaan notkea ruumiillisuus, hillitön realismi ja immoralismi, joka on helleenille ominainen, oli *välttämättömyys,* ei »luonto». Se oli vasta seuraus, alusta asti sitä ei ollut olemassa. Ja juhlien ja taiteiden tarkoitus oli vain tuntea itsensä *ylemmäksi, osoittautua* ylemmäksi: ne ovat välikappaleita itsensä ylistämiseksi, joskus myös pelottamiseksi... Ja sitten kreikkalaisia arvostellaan saksalaiseen tapaan heidän filosofiensa perusteella, yritetään löytää sokraattisten koulukuntien poroporvarillisuudesta avain siihen, mikä on pohjimmaltaan helleenistä!... Filosofithan ovat kreikkalaisen kulttuurin dekadentteja, vastakkaisliike vanhaa, ylhäistä makua vastaan (– agonaalia vaistoa, *polis'ta,* rodun arvoa, syntype-

rän arvovaltaa vastaan). Sokraattisia hyveitä saarnattiin *siksi että* kreikkalaiset olivat menettäneet ne: he olivat kaikki tyynni herkkiä, pelokkaita, epävakaita, koomikoita, ja heillä oli liikaakin syitä sallia saarnata itselleen moraalia. Ei niin, että siitä olisi ollut jotakin apua: mutta suuret sanat ja asenteet sopivat niin hyvin dekadenteille...

4

Minä olin ensimmäinen joka, voidakseni ymmärtää vanhempaa, vielä runsasta ja jopa ylitsevuotavaa helleenistä vaistoa, suhtauduin vakavasti tuohon ihmeelliseen ilmiöön, joka kantaa Dionysoksen nimeä: se voidaan selittää yksinomaan *voiman liikamäärän* perusteella. Se, joka on omistautunut kreikkalaisten tutkimiselle, kuten tuo heidän kulttuurinsa syvällisin nykyään elävä tuntija, baselilainen Jacob Burckhardt, tiesi heti, että asia oli tärkeä: Burckhardt lisäsi teokseensa *Die Kultur der Griechen* oman kappaleen äskenmainitusta ilmiöstä. Tämän vastakohta löytyy saksalaisten filologien miltei hupaisasta vaistojen köyhyydestä, kun he joutuvat dionyysisyyden läheisyyteen. Varsinkin maineikas Lobeck, joka kirjan välissä kuivatun toukan varmuudella ryömi tähän salaperäisten tilojen maailmaan ja uskotteli itselleen olevansa tieteellinen inhottavasta kevytmielisyydestään ja lapsellisuudestaan huolimatta, – Lobeck on suurta oppineisuutta esittäen antanut ymmärtää, etteivät nämä kaikki kuriositeetit oikeastaan merkitse mitään. Kukaties papit ovat ilmoittaneet näiden orgioiden osanottajille jotakin arvokkaanpuoleista, kuten vaikka että viini ilahduttaa, että ihminen voi toisinaan elää hedelmiä syömällä, että kasvit alkavat kukkia keväällä ja kuihtuvat syksyllä. Mitä

tulee tuohon orgiastisten rituaalien, symbolien ja myyttien outoon rikkauteen, joka kirjaimellisesti rehottaa antiikin maailmassa, Lobeck saa aiheen ryhtyä vielä hivenen verran henkevämmäksi. »Kreikkalaisilla», hän sanoo (Aglaophamus I, 672), »ei ollut muuta tekemistä, joten he nauroivat, hyppivät, riehuivat, tai koska ihminen sitäkin joskus haluaa, he istuutuivat itkemään ja valittamaan. Myöhemmin ilmaantui *muita* paikalle, ja he yrittivät keksiä jonkin syyn tällaiseen silmiinpistävään käytökseen; ja näin syntyi tapojen selitykseksi lukemattomia juhlatarinoita ja myyttejä. Toisaalta uskottiin, että noina juhlapäivinä esiintyvä *hulluttelu* kuului myös välttämättä juhlintaan ja säilytettiin se välttämättömänä osana jumalpalvontaa.» – Tämä on halveksittavaa höpötystä, eikä Lobeckiin voi hetkeäkään suhtautua vakavasti. Aivan toisenlainen vaikutus syntyy, kun tutkimme »kreikkalaisen» käsitettä, jonka Winckelmann ja Goethe muodostivat itselleen ja havaitsemme heidän ideansa yhteensopimattomaksi sen elementin kanssa, josta dionyysinen taide kasvaa esiin – *orgiasmin*. Epäilemättä Goethe olisi sulkenut periaatteellisesti pois kaiken tämänlaatuisen kreikkalaisen sielun mahdollisuuksista. *Siispä Goethe ei ymmärtänyt kreikkalaisia.* Sillä vasta dionyysisissä mysteereissä, dionyysisen tilan psykologiassa ilmenee helleenisen vaiston perustodellisuus – sen »elämäntahto». *Mitä* helleeni takasi itselleen näillä mysteereillä? *Ikuisen* elämän, elämän ikuisen paluun; menneisyydessä luvatun ja pyhitetyn tulevaisuuden; voitokkaan elämänmyöntämisen kuoleman ja muutoksen ylitse; *todellisen* elämän kokonaisvaltaisena elämän jatkumisena siittämisen, seksuaalisuuden salaisuuksien kautta. Siksi kreikkalaisille *sukupuolisymboli* oli kunnioitettu vertauskuva itsessään, todellinen syvämerkitys, joka piili koko antiikin hurskaudessa. Kaikki siittämisen, raskauden, syntymän yksityiskohdat herättivät mitä korkeimpia ja juhlavim-

pia tunteita. Mysteeriopissa on *tuska* julistettu pyhäksi: »synnytystuskat» pyhittävät kivun yleensä, – kaikki kehkeytyminen ja kasvaminen, kaikki mikä takaa tulevaisuuden *vaatii* tuskaa... Jotta olisi ikuista luomisen iloa, jotta elämäntahto myöntäisi itsensä ikuisesti, on *pakosta* oltava myös ikuisesti »synnytystuskia»... Tätä kaikkea merkitsee sana Dionysos; korkeampaa symboliikkaa en tunne kuin tämän *kreikkalaisen*, dionyysisen. Siinä on koettu uskonnollisesti syvimmäksi elämänvaistoksi se, joka johtaa elämän tulevaisuuteen, elämän ikuisuuteen – itse elämään vievä tie, siittäminen, *pyhäksi* tieksi... Vasta kristinusko, joka tunsi perinpohjaista kaunaa elämää kohtaan, likasi seksuaalisuuden: se heitti *sontaa* meidän elämämme alun ja edellytyksen päälle...

5

Orgiasmin psykologia ylitsekuohuvana elämän ja voiman tunteena, jonka piirissä tuskakin vaikuttaa virkistävästi, soi minulle avaimen *traagisen* tunteen ymmärtämiseen, jonka sekä Aristoteles että varsinkin meidän pessimistimme ovat käsittäneet väärin. Tragedia ei pysty todistamaan yhtään mitään helleenien pessimismistä Schopenhauerin merkityksessä, vaan se päinvastoin on ratkaiseva vastaväite ja *todiste* samaista pessimismiä *vastaan*. Elämän myöntämistä sen oudoimmissa ja ankarimmissakin ongelmissa, elämäntahtoa, joka uhraa iloisesti korkeimmat tyyppinsä omalle ehtymättömyydelleen – sitä minä olen sanonut dionyysiseksi, sen minä keksin sillaksi *traagisen* runoilijan psykologiaan. *Ei* siksi, että päästäisiin irti kauhusta ja säälistä, jotta puhdistauduttaisiin vaarallisesta affektista purkamalla se väkivaltaisesti – kuten Aristoteles asian ymmärsi – : vaan jotta ylitettäisiin kau-

hu ja sääli ja *oltaisiin itse* kehkeytymisen ikuinen ilo, – ilo joka käsittää myös *tuhoamisen ilon*... Ja tässä kajoan jälleen kohtaan, josta aikoinani lähdin liikkeelle – teokseni *Tragedian synty* oli minun ensimmäinen kaikkien arvojen uudelleenarviointini: sen kautta asetun jälleen sille maaperälle, josta tahtoni, *kykyni* kasvaa esiin – minä, filosofi Dionysoksen viimeinen oppilas, – minä, ikuisen paluun opettaja...

Vasara puhuu

»Miksi niin kova? – lausui keittiöhiili kerran timantille: emmekö sitten ole lähisukulaisia?»

Miksi niin pehmeä? Oi veljeni, näin minä teiltä kysyn: ettekö sitten ole – minun veljiäni?

Miksi niin pehmeitä, niin taipuvia, niin peräänantavia? Miksi sydämessänne on niin paljon kieltoa, kiistämistä? Niin vähän kohtaloa katseessanne?

Ja ellette tahdo olla kohtaloita ja armottomia: miten voisitte joskus minun kerallani – voittaa?

Ja ellei kovuutenne tahdo salamoida, leikata ja viiltää: miten voisitte joskus minun kerallani – luoda?

Sillä kaikki luovat ovat kovia. Ja autuudelta täytyy teistä tuntua saadessanne painaa kätenne vuosituhansiin kuin vahaan... autuudelta saadessanne kirjoittaa vuosituhanten tahtoon kuin metalliin, – metallia kovempina, metallia jalompina. Vain täysin kova on kaikkein jaloin.

Tämän uuden laintaulun, oi veljeni, minä asetan teidän yllenne: tulkaa koviksi! – –

Näin puhui Zarathustra, s. 237 [1. painos]

Epäjumalten hämärä

Miten vasaralla filosofoidaan

(Nietzschen kuvaus kirjan synnystä ja rakenteesta teoksesta Ecce Homo)

1

Tämä alle 150-sivuinen kirja, sävyltään iloinen ja kohtalokas, naurava demoni – , teos, joka syntyi niin lyhyessä ajassa, etten kehtaa mainita päivien lukumäärää, on yleisesti ottaen kirjojen joukossa poikkeus: ei ole mitään sisällökkäämpää, itsenäisempää, kumoavampaa, – häijympää. Jos halutaan lyhyesti käsitys siitä, miten kaikki oli päälaellaan edessäni, sopii aloittaa tästä kirjoituksesta. Se, mitä nimiösivulla sanotaan *epäjumalaksi,* on aivan yksinkertaisesti sama, mitä tähän asti on sanottu totuudeksi. *Epäjumalten hämärä* – toisin sanoen: vanhat totuudet kulkevat kohti loppuaan.

2

Sellaista todellisuutta, »ideaalisuutta» ei ole, mihin tässä kirjassa ei olisi kajottu (– kajottu: mikä varovainen eufemismi!...) Eikä vain *ikuisiin* epäjumaliin, vaan kaikkein nuorimpiin, siis vanhuudenheikoimpiin. Esimerkiksi »moderneihin ideoihin». Navakka tuuli puhaltaa puiden lomitse, ja kaikkialle putoilee hedelmiä – totuuksia. Siinä näkyy aivan liian rikkaan syksyn tuhlaus: me kompas-

tumme totuuksiin, tallomme jopa joitakin kuoliaiksi, – niitä on liikaa... Mutta ne, joita saamme käsiimme, eivät enää ole kyseenalaisia, ne ovat ratkaisuja. Vasta minulla on kädessäni »totuuksien» mittapuu, vasta minä *voin* ratkaista. Ikään kuin minussa olisi kasvanut *toinen tajunta*, kuin minussa olisi »tahto» sytyttänyt valon valaisemaan sitä viistoa polkua, jota pitkin se on tähän asti kulkenut... *Viisto* polku – sitä sanottiin tieksi »totuuteen»... Kaikki »synkät vietit» ovat ohi, juuri *hyvä* ihminen oli kaikkein vähiten tietoinen oikeasta tiestä... Ja vakavasti puhuen, ennen minua kukaan ei tuntenut oikeaa tietä, *ylöspäin johtavaa:* vasta minusta lähtien on taas toiveita, tehtäviä, suuntaa-antavia kulttuurin teitä – *minä olen niiden iloinen airut...* Juuri siksi olen myös kohtalo. – –

3

Välittömästi saatuani valmiiksi yllämainitun teoksen ja hukkaamatta päivääkään tartuin valtaisaan Uudelleenarvioinnin *[Die Umwerthung aller Werthe;* ensimmäinen ja ainoa osa tunnetaan paremmin nimellä *Antikristus,* suom. huom.] tehtävään suvereenia ylpeyttä tuntien, johon ei mitään voi verrata, joka hetki varmana kuolemattomuudestani, piirtäen merkki merkiltä kohtalon varmuudella vaskitauluihin. Esipuhe syntyi syyskuun kolmantena 1888: kun aamulla sen kirjoitettuani astuin ulkoilmaan, löysin edestäni kauneimman päivän, minkä ylä-Engadin on koskaan minulle suonut – läpikuultavan, värejä hehkuvan, kaikki vastakkaisuudet, kaikki jään ja etelän välimuodot sisältävän. – Vasta 20. syyskuuta lähdin Sils-Mariasta tulvan viivästyttämänä, ja olin kaikkein viimeinen vieras tällä ihanalla paikkakunnalla, jolle kiitollisuuteni tahtoo lahjoittaa kuolemattoman nimen.

Matkalla sattui kommelluksia ja jouduin jopa hengenvaaraan tulvan peittämässä Comossa, jonne ehdin vasta yömyöhällä. 21. päivän iltapäivällä saavuin Torinoon, *ainoalle järkevälle* asuinpaikalleni, jossa tästedes oleskelen. Vuokrasin uudelleen saman asunnon, joka minulla oli ollut keväällä, Via Carlo Alberto 6, III, vastapäätä mahtavaa Palazzo Carignanoa, jossa Vittorio Emanuele on syntynyt, josta avautuu näköala Piazza Carlo Albertolle ja sieltä vielä kukkuloille asti. Empimättä ja tuokiotakaan tuhlaamatta ryhdyin jälleen työhön: teoksen viimeinen neljännes oli vielä edessäpäin. 30. syyskuuta suuri voitto, seitsemäs päivä; jumalan joutilaisuutta Po-joen rannalla. Samana päivänä kirjoitin vielä esipuheen *Epäjumalten hämärään,* jonka painoarkkien korjaaminen oli ollut syyskuussa viihdettäni. – Sellaista syksyä en ole koskaan kokenut enkä pitänyt mitään vastaavaa edes mahdollisena maan päällä, – ikuiseksi ajateltu Claude Lorrain, joka päivä samaa rajatonta täydellisyyttä. –

Jälkilauseen motto

Tunnistamme itsemme monesta luonnonmaisemasta miellyttävää väristystä tuntien; se on kaksoisolento-ilmiöistä kaunein. – Kuinka onnellinen lieneekään se, joka kokee tuon juuri täällä, tässä alituisessa lokakuun ilmassa, tässä veitikkamaisen onnellisessa tuulten leikissä aamusta iltaan, tässä puhtaimmassa kirkkaudessa ja lauhkeimmassa viileydessä, koko tämän ylätasangon uhmakkaan vakavassa kumpu-, järvi- ja metsäluonteessa, joka on rohkeasti leiriytynyt pelottavan ikilumen viereen, täällä, missä Italia ja Suomi ovat solmineet liiton ja jossa näyttää olevan luonnon kaikkien hopeisten värisävyjen tyyssija: – kuinka onnellinen se, joka voi sanoa: »Luonnossa on varmasti paljon suurempaa ja kauniimpaa, mutta *tämä* on minulle läheinen ja tuttu, veriheimolainen, vieläpä enemmänkin.»

F. Nietzsche: *Inhimillistä, liian inhimillistä II: Vaeltaja ja hänen varjonsa* §338 (1879)

Aforismi viittaa Sils-Marian maisemiin, jotka filosofi näki viimeisen kerran kirjoittaessaan *Epäjumalten hämärää.*

Jälkilause

Nietzschen filosofia in nuce

Vuosi 1888 oli Friedrich Nietzschen tuotteliain. Yksistään vuoden jälkipuoliskolla 43-vuotias filosofi kirjoitti usein kuumeisella kiireellä noin viisi teosta: *Antikristus, Ecce Homo, Nietzsche contra Wagner, Tapaus Wagner* sekä nyt julkaistava *Epäjumalten hämärä.* Käsikirjoitus valmistui Sils-Mariassa syyskuun yhdeksäntenä, ja kirjapaino toimitti lämpimäiskappaleet marraskuun lopulla.

Teos oli viimeinen, jonka Nietzsche itse näki painettuna. Salakavalasti edennyt sairaus luhisti hänet Torinon kadulle tammikuun 3. päivänä 1889. Yhdeksäntenä päivänä Franz Overbeck nouti hänet pois. Virallisen tulkinnan mukaan hänen ainoa myöhempi hengentuotteensa oli seuraavan vuoden elokuussa kyhätty tuhruinen kirjelippu sisarelle:

> *Hauska kuulla, Lama-kulta, että sinun kirjeesi sinulle, pikku elukkani, voi hyvin – sinua tervehtii sydämellisesti, cordialement, confrère frère Friedrich Nietzsche 13.8.1890 Naumburg a/Saale* (Lama oli Elisabeth Nietzschen lempinimi, jota sisarukset olivat lapsuudesta asti käyttäneet.)

Epäjumalten hämärä tuli aikataulun mukaan kirjakauppoihin keväällä 1889, mutta *Antikristus* oli vielä painokäsikirjoituksen asteella, ja se ilmestyi vasta Fritz Koegelin toimittamissa kootuissa teoksissa 1894–5. Täpärämmin kävi *Ecce Homon,* joka oli jo valtaosaltaan ladottu. Elisabeth Förster-Nietzsche ja Peter Gast pyysivät tekstin pois

kustantamolta viime tingassa. Jos *Ecce Homo* olisi ilmestynyt jo 1889, se olisi epäilemättä aiheuttanut skandaalin. Kirja sisälsi sivun verran rankinta mahdollista solvausta Nietzschen äitiä ja sisarta kohtaan, eikä edesmenneen Richard Wagnerin avioelämäkään jäänyt rauhaan. Äiti ja sisar olettivat polttaneensa tämän liuskan (vaikka sisar muuten uskollisesti tallettikin kaikki veljensä kirjoitukset), mutta sen kopio löytyi 1969 Peter Gastin jäämistöstä. Insel-kustantamo julkaisi *Ecce Homon* 1908 ja vuodesta 1911 alkaen se on ollut jatkuvasti saatavilla. Ilmeisesti jää ikuiseksi arvoitukseksi, miten 1951 vain englanniksi ilmestynyt *My Sister and I* (joka yleensä suoralta kädeltä kuitataan väärennökseksi) voi sisältää samansuuntaisia viittauksia kuin *Eccen* hylätyt kohdat.

Teoksen alkuperäiseksi nimeksi Nietzsche kaavaili *Psykologin joutilaisuutta (Müssiggang eines Psychologen);* hän oli juuri saanut valmiiksi *Antikristuksen* ja koki *Ecce Homon* mukaan eräänlaista seitsemättä päivää ja jumalan joutilaisuutta Po-joen rannalla. Tämä selittää eräät muuten oudot viittaukset kirjan esipuheessa. Nietzschen ystävä ja uskottu, oikolukija ja sihteeri Peter Gast (Nietzschen antama salanimi; alun perin hän oli musiikkitieteilijä ja säveltäjä Heinrich Köselitz) kirjoitti tällöin filosofille: »Voi, minä pyydän, jos vain epäpätevä ihminen saa pyytää: loistokkaampi, komeampi nimi!» Pyyntö toteutui; Nietzsche itse myönsi uuden nimen olevan »ilkeys Wagneria kohtaan» (parodia *Nibelungin sormus* -tetralogian viimeisestä oopperasta *Jumalten hämärä, Götterdämmerung).* Alaotsikossa esiintyvä »vasara» ymmärretään usein väärin: esipuheessa ilmoitetaan sen olevan ääniraudan korvike, jolla koputellaan eri epäjumalia (tähänastisia korkeimpia arvoja) ja kuunnellaan, miten onttoja ne ovat.

Epäjumalten hämärän ensimmäinen painos ilmestyi siis myyntiin jo 1889, mutta menekki oli yhtä huono

kuin muillakin Nietzschen teoksilla, joita kutakin oli myyty runsaat sata kappaletta. Eräs syy nihkeään vastaanottoon saattoi olla Nietzschen vaeltajanluonne; hänen useimmat filosofiset teoksensa ovat syntyneet Pohjois-Italian ja Sveitsin rajamailla, eikä saksankielisissä maissa ollut tekijästä juuri minkäänlaista mielikuvaa. Toisaalta filosofi itse katsoi, että hänen tekstinsä valikoivat lukijansa – eli että hän ei oikeastaan halunnutkaan »kannattajakuntaa». Kaikki tämä käy yksiin hänen aristokraattisen radikalisminsa kanssa, jota on joskus nimitetty myös anarko-psykologiseksi koulukunnaksi. Muita anarkopsykologeja ovat olleet Max Stirner *(Yksilö ja hänen omansa)* sekä Dostojevski.

Toinen painos, josta tämä suomennos on pääosin suoritettu (uuden kriittisen laitoksen ohella), ilmestyi toukokuussa 1893. Peter Gast oli ryhtynyt yhteistyöhön Nietzschen äidin ja kustantaja Naumannin kanssa, ja hänen tarkoituksenaan oli julkaista laaja sarja teoksia, joista tämä kuitenkin jäi viimeiseksi. Elisabeth Förster-Nietzsche palasi nimittäin Paraguaysta, taloudellisen perikadon partaalla olevasta Nueva Germania -siirtokunnasta ja oli valmiiksi synkkänä: hänen aviomiehensä Bernhard Förster oli tehnyt itsemurhan, eikä tietoisuus veljen parantumattomasta mielisairaudesta auttanut asiaa. Ensi töikseen hän lopetti teossarjan julkaisemisen (Elisabeth Gastille: »Kukas teidät nimitti toimittajaksi?») Gast oli kieltämättä syyllistynyt omavaltaisuuksiin: kappaleeseen *Aforismeja ja nuolia* hän oli laatinut joka lauselmalle lyhyen otsikon, esim. aforismiin »Kaikki totuus on yksinkertaista...» hän lisäsi nimikkeen: »Sigillum veri!» Arthur Schopenhauerin mukaan. Tästä käännöksestä nämä lisäykset on päätetty jättää pois.

Varsinaiset kootut teokset käynnistyivät Nietzsche-arkiston johdolla 1894, ja vuosisadan loppuun toimittajina olivat lähinnä Fritz Koegel ja Arthur Seidl, myöhem-

min myös August ja Ernst Horneffer. Vuoden 1900 paikkeilla Gast palasi arkiston palvelukseen: vain hän osasi lukea Nietzschen myöhäistä käsialaa. Malliesimerkiksi sopii Walter Kaufmannin Weimarista saama valokopio, jonka hän julkaisi *The Will to Power* -käännöksessään (1967) ja kommentoi, että »tätä on äärimmäisen vaikea tulkita» ja arveli, ettei siitä aforismia synny. Kyseessä oli kuitenkin Wagnerin musiikkia koskeva täydellinen aforismi, jonka Gast oli onnistunut tulkitsemaan painoasuun jo 1904 *(Grossoktav* osa 14, myös Baeumlerin valikoimassa *Die Unschuld des Werdens* 1931.) Koegel muuten sepitti niin ikään omiaan koostamalla jäämistöniteisiin sellaisia kirjoja, joita Nietzschen kynästä ei ollut koskaan lähtenyt, ja osat 9–12 piti vetää pois kirjakaupoista ja korvata Gastin ja Elisabeth Förster-Nietzschen toimittamilla versioilla. Tämän teossarjan toinen painos ilmestyi suureksi osaksi Krönerin kustantamana, ja suorastaan klassisen maineen on saanut Krönerin taskupainos, jonka 1930–1931 uudistetut niteet ovat jatkuvasti myynnissä.

Toinen täydellisyyteen pyrkivä laitos oli ns. *Musarion-Ausgabe* 1920-luvulta (toim. Richard Oehler ja Friedrich Würzbach), mutta sen teksti oli nuoruuden kirjoitelmia lukuunottamatta peräisin *Grossoktavista.* Todella kunnianhimoisen projektin käynnisti Nietzsche-arkisto yhteistyössä müncheniläisen Beckin kustantamon kanssa: ns. *Historiallis-kriittisen kokonaislaitoksen* ensimmäiset viisi nidettä (1934–1940) kattavat ajan vuoteen 1869 asti eli eivät sisällä vielä edes *Tragedian syntyä.* Näiden kirjojen ohella ilmestyi neljä nidettä kirjeitä vuoteen 1942 asti. Toimittaja toisensa jälkeen sai kutsun asepalvelukseen, ja kuoliniskuna tälle suurisuuntaiselle projektille voidaan pitää sitä, kun sarjan päätoimittaja Karl Schlechta antoi musiikkitieteilijä Gustav Lenzewskille tehtäväksi toimittaa Nietzschen jälkeenjääneet sävellykset. Kahden paksun

kirjan verran kaiverrusoriginaaleja ja muutama alkuperäiskäsikirjoituskin lähetettiin Leipzigiin Schottin nuottipainoon – ja vuonna 1945 kaikki tuhoutuivat liittoutuneiden pommituksessa.

Käsikirjoitukset olivat nyt tavoittamattomissa, ja Schlechta julkaisi »suppeat kootut» 1956 lähinnä painettujen lähteiden nojalla; jälkeenjääneiden muistiinpanojen osalta hän julkaisi vain *Vallantahto*-koosteeseen kuuluvat aforismit vanhassa Hans-Joachim Metten laatimassa arkistojärjestyksessä. (Tästä versiosta Walter Kaufmannilla riitti irvailemista; mutta nyt kun vertailu on mahdollista, Schlechtan tekstin yhtäpitävyys kriittisen laitoksen kanssa on ällistyttävä.)

Puolittain sattumalta käynnistyi 1960-luvun taitteessa tapahtumasarja, jonka seurauksena italialaiset Giorgio Colli ja Mazzino Montinari kääntyivät Weimarin Goethe-Schiller -arkiston puoleen, ja silloisessa DDR:ssä sijainneen laitoksen johtaja Karl-Heinz Hahn osoitti uskomatonta ystävällisyyttä ja tarjosi käsikirjoitukset vapaasti käytettäviksi. Ensimmäinen nide *Kriittistä kokonaispainosta* ilmestyi Berliinissä 1967, noin 30 nidettä julkaistiin ennen Collin ja Montinarin kuolemaa, eikä sarja ole vieläkään valmis nuoruudenteosten osalta. Pehmeäkantisessa *»Studienausgabessa»* kirjallisen jäämistön osuus on yli puolet tekstistä, ja vasta nyt tuo ns. *Nachlass* avautuu koko monumentaalisuudessaan. Vuonna 1976 Curt Paul Janz toteutti kesken jääneen nuottiprojektinkin: Sveitsin musiikkitieteellinen seura ja Bärenreiter-kustantamo julkaisivat Nietzschen harvinaista lahjakkuutta todistavat sävellykset.

Tässä yhteydessä lienee syytä selventää eräitä seikkoja, joita on viime aikoina esitetty Nietzschen »hirviömäisestä» sisaresta. Ilman Elisabethia noin 5000 painosivua käsittävä jäämistö olisi luultavasti tuhoutunut. Nietzschen äiti Franziska piti kyllä sairaasta pojastaan

esimerkillistä huolta, mutta hän oli silti pastorin leski ja hurskas uskovainen. Ei ole luultavaa, että hän olisi säilyttänyt ainakaan koko jäämistöä. Elisabeth tiesi mitä teki, kun hän siirsi omistusoikeuden kokonaan itselleen 1896. Jo vuosia aikaisemmin filosofi oli itse harkinnut vakavasti eräiden muistiinpanovihkojensa hävittämistä, mutta Elisabethin onnistui pelastaa ne.

Mitä tulee Elisabethin »väärennöksiin», on kyllä totta, että Karl Schlechta kiinnitti jo 1934 huomiota siihen, että arkiston hallussa ei ollut kaikkien kirjeiden originaaleja vaan ainoastaan käsin kirjoitetut kopiot (Urabschrift). Kun hän pyysi Elisabethilta alkuperäiskappaleita, hänelle osoitettiin varsin tylysti ovea. Niinpä hän päätti keskittyä riidattomiin teksteihin, ja sisaren kuoltua 1935 kirjeet olivat viimein tutkittavissa. Elisabeth oli hankkinut itselleen aiheettoman huonon omantunnon retusoimalla arviolta kymmenen kirjeen vastaanottajatiedot; lähinnä äidille osoitettuja kirjeitä oli peukaloitu ja vaihdettu tilalle vastaanottajaksi Elisabeth. Tarkoitus lienee ollut antaa käsitys, että sisarusten välit olivat aina mitä parhaimmat. Itse teksteihin ei ollut kajottu, filosofisesta jäämistöstä puhumattakaan. Nietzschen sisaren »rötökset» ovat häviävän pieniä hänen ansioihinsa verrattuina.

Eräissä yhteyksissä Nietzsche itse kehotti aloittamaan teostensa lukemisen juuri *Epäjumalten hämärästä* selittäen, että se sisälsi hänen filosofiansa pähkinänkuoressa. Näin onkin asianlaita; Alfred Baeumlerin mukaan Nietzschen myöhäisfilosofiaa on mahdoton ymmärtää ilman tätä teosta; ja hänen mukaansa se muodostaa lisäksi johdatuksen *Antikristukseen.* Nämä kaksi kirjaa ovatkin samantapaisia sillä erotuksella, että *Antikristus* keskittyy yhteen ongelmaan, papilliseen luonteeseen sekä kristinuskon kehitykseen, kun taas *Epäjumalten hämärä* koputtelee psykologin vasarallaan valtavaa määrää filosofisia kysymyksiä. Nietzsche julkaisi ylipäätään niu-

kasti käsityksiään tieto-opista, ontologiasta ym. vastaavasta, mutta *Epäjumalten hämärä* on tässä suhteessa poikkeus.

Teos noudattaa varsin erikoislaatuista symmetriaa. Alun perin esipuheeksi oli aiottu kappale *Mitä saksalaisilta puuttuu,* mutta sen tilalle tuli vain lyhyt johdanto.

Luultavaa on, että *Aforismeja ja nuolia* -kappale on kooste Nietzschen aiemmin sepittämistä mietelmistä. Viimeinen aforismi toistuu *Antikristuksen* ensimmäisessä numerossa. Varsinkin nämä lyhyet toteamukset sisältävät runsaasti vihjauksia saksalaisiin lauluihin ja sananparsiin, ja tältä osin viittaamme selityksiin.

Ensimmäinen varsinainen pääkappale käsittelee Nietzschen ominta aluetta, kreikkalaisuutta; samaan teemaan kirja myös päättyy. Tällä alalla hän oli aikansa johtavia asiantuntijoita. Jo niin sanottu jäähyväiskirjoitus, 60-sivuinen latinankielinen essee, jonka hän laati lähtiessään Schulpfortan sisäoppilaitoksesta 1864, käsitteli kreikkalaista elegikkoa Theognis Megaralaista. Tämä tutkielma on säilynyt, ja se sisältää paljon muutakin kuin ulkoa opittua tietoa. Jo 19-vuotiaana Nietzsche oivalsi Theogniin aristokraattisen olemuksen vastakohdaksi kansan »plebeijisyydelle». Hänen kenties tunnetuin filologinen kirjoituksensa ilmestyi useassa osassa *Rheinisches Museum* -lehdessä nimellä *Diogenes Laertioksen lähteet,* ja antiikin filosofeja tutkittaessa se on edelleen ohittamaton perusteos. Hänet nimitettiin Baselin yliopiston klassisen filologian professoriksi, vaikka hän ei ollut väitellyt tohtoriksi; tämä oli rikkoa hänen välinsä mm. orientalisti Paul Deussenin kanssa. Myöhemmin hänet vihittiin kunniatohtoriksi lähinnä juuri Laertios-tutkielman perusteella.

Jo filosofisessa esikoisessaan *Tragedian synty musiikin hengessä* (1872) hän esitti useita ennenkuulumattomia havaintoja kreikkalaisesta kulttuurista; harva oli

ymmärtänyt Platonia rappioilmiöksi. Samaten hän oli kenties ensimmäinen, joka romutti idealisoidun kuvan kreikkalaisesta yhteiskunnasta ja liitti siihen välttämättömänä ainesosana julmuuden. Kirjan lopussa vanha ateenalainen huomauttaakin: »...kuinka paljon tämä kansa onkaan saanut kärsiä saavuttaakseen tällaisen kauneuden!»

Seuraavat kappaleet sisältävät perinteisen filosofian kritiikkiä. Nietzschen varsinainen lempiaihe eli moraali on selkeästi mukana, mutta nyt hän käsittelee myös perinteisiä filosofisia ongelmia, muiden muassa tahdonvapautta ja kosmista kokonaisnäkemystä. Kappaleet *Moraali luonnonvastaisuutena, Neljä suurta erehdystä* sekä *Ihmiskunnan parantajat* muodostavat parhaan mahdollisen johdatuksen hänen *Antikristukseensa.*

Nietzsche on vastakohtien ja ristiriitaisuuksien filosofi. Kirjan alkupuolella hän ilmoittaa sanovansa kyllä kaikelle, loppupuolella taasen hän sanoo makunsa olevan lähinnä suvaitsematon. Ensisijainen avain tällaisten näennäisten ristiriitojen ymmärtämiseen on antiteesin ja antipodisuuden käsite. Juuri *Epäjumalten hämärää* on pidetty rankasti saksalaisvastaisena teoksena eikä aivan syyttä. Kuitenkin, kuten Alfred Baeumler toteaa, hänen lopullisena tarkoituksenaan oli saksalaisten henkinen kasvattaminen – Nietzschen kritiikki on yleensä aina laadultaan rakentavaa. Lisäksi häntä voidaan pitää eräänlaisena lateraalisen ajattelun edelläkävijänä: hän esittää useita eri näkökantoja, jotka saattavat olla keskenään täysin sovittamattomia, ja antaa lukijan itsensä pohtia, miksi näin voisi ajatella tai miksi näin EI voisi ajatella.

Välirikko Wagnerin kanssa johtui useistakin syistä, mutta luultavasti lopullisen iskun antoi Wagner itse, joka esitti Nietzschen lääkärille, että tämän migreeni saattoi johtua liiallisesta masturboinnista. Tavalla tai toisella loukkaus kantautui asianomaisen itsensä korviin. Virallisem-

pia syitä oli muun muassa Wagnerin kallistuminen kristillisiin aiheisiin teksteissään *(»Heldenthum und Christenthum»!)* ja sävellyksissään; ja Nietzschen mielestä etenkin *Parsifal* oli puhdasta ultramontanismia, paavillisuutta valepuvussa.

Streifzüge eines Unzeitgemässen, Aikaansa sopeutumattoman vaelluksia, on kirjan laajin osa ja muodostaa noin puolet sen pituudesta. *Der Unzeitgemässe* on eräs Nietzschen perustermi; hänen varhaisempiin teoksiinsa kuuluu neliosainen *Unzeitgemässe Betrachtungen;* nimi on käännetty englanniksi mm. *Unmodern Observations* tai *Thoughts out of Season.* Streifzug tarkoittaa lähinnä retkeä (kuten partiolaisten), ja se puolestaan on käännetty eri kielille nimillä *expeditions, skirmishes* (Kaufmann, kukapa muu!), *divagation* (ransk.) ja *nabjegi* (ven.) (Pietarilainen Suvorin julkaisi Polilovin käännöksen *»Sumerki idolov»* jo 1906; 1993 painetun Snezhinskajan version nimeksi tuli *»Sumerki kumirov».)*

Kappale käsittää 51 eripituista numeroa Senecasta Goetheen. Joukossa on muutamia mietelmiä, jotka nykyään tulkittaisiin vähintäänkin »poliittiseksi väärinajatteluksi». On vain pidettävä mielessä se, että tuohon aikaan näitä aiheita käsitteli joka toinen filosofi, ja Nietzsche pyrki tietoisesti ärsyttämään. Kirja oli »suuri sodanjulistus», mikä viittasi siihen, että hän odotti vilkasta polemiikkia, joka valitettavasti jäi toteutumatta. Aristokraattisen radikalismin ääri-ilmaukset tuovat mieleen Zarathustran suulla lausutun huomautuksen: »Minä rakastan ihmisiä». Siis jälleen kerran tapaamme Nietzschen kasvattajan roolissaan.

Teos päättyy symmetrisesti kuten alkoikin, antiikin ihailuun. Ei kuitenkaan vailla kritiikkiä; tuskin missään julkaistussa kirjassaan Nietzsche näin selvästi ilmoittaa pitävänsä roomalaisia tärkeämpinä esikuvina kuin kreikkalaisia.

Numeron 36 jälkeen on lisätty samaa aihetta täydentävää jäämistöaineistoa. Ensimmäinen katkelma on *Epäjumalten hämärään* aiottu sivu, jonka Nietzsche veti viime hetkessä pois oikovedoksesta. Kaksi muuta ovat peräisin hänen muistivihkoistaan, ja etenkin jälkimmäinen pohdiskelee roomalaisten ja kreikkalaisten välistä suhdetta samaan tapaan kuin *Epäjumalten hämärän* viimeinen kappale.

Kirja päättyy nimellä *Vasara puhuu* julkaistuun sitaattiin teoksesta *Näin puhui Zarathustra.* Mainittakoon, että Nietzsche ajatteli jatkuvasti Zarathustraa vain kolmiosaisena ja eräässä vaiheessa hän jopa pyrki keräämään takaisin jakamansa neljännet osat, joita oli yhteensäkin painettu vain 40 kappaletta. Hän nimittäin katsoi, ettei neljännen osan aika ollut vielä tullut. Ensi kerran se ilmestyi Gastin toimittamassa laitoksessa 1891.

Kaiken kaikkiaan *Epäjumalten hämärä* on kaleidoskooppi, joka suo ainutlaatuisen katsauksen Nietzschen myöhäisfilosofiaan. Hän oli itse sitä mieltä, että hänen sävellyksensä täydensivät tekstiä, joka »jää aina vajavaiseksi, kuten sanojen tapana on» (kirjeluonnos kapellimestari Felix Mottlille). Teoksesta kuultaa *Ermanarich*-sinfonian sankarillisen synkeä tunnelma sekä *Uudenvuodenyön* demonisesti viuhuva viulu, joka ennakoi Shostakovitshia, ja kaikki seestyy viimein juhlavasti astelevaksi *Hymniksi elämälle.* Suotta ei Nietzsche säveltänyt juuri ystävättärensä Lou Salomén runoa, sillä helsinkiläiskaunottaren ajatusmaailma oli hyvin lähellä hänen omaansa:

Gewiß, so liebt ein Freund den Freund,
wie ich dich liebe, räthselvolles Leben!
Ob ich gejauchzt in dir, geweint, ob du mir Leid,
ob du mir Lust gegeben,
ich liebe dich mit deinem Glück und Harme,
und wenn du mich vernichten mußt,

entreiße ich mich schmerzvoll deinem Arme,
wie Freund sich reißt von Freundes Brust.
Mit ganzer Kraft umfass' ich dich.
Laß deine Flamme meinen Geist entzünden
und in der Gluth des Kampfes,
mich die Räthsellösung deines Wesens finden!
Jahrtausende zu denken und zu leben
wirf deinen Inhalt voll hinein!
Hast du kein Glück mehr übrig mir zu geben,
wohlan! noch hast du deine Pein...

[Proosakäännös:

Niin varmasti ystävä rakastaa ystävää kuin minä sinua, arvoituksellinen elämä! Jos olenkin vuoksesi valittanut ja itkenyt, jos olet minulle kärsimystä tahi iloa suonut, rakastan sinua, onneasi ja murhettasi, ja kun joudut minut tuhoamaan, riuhtaisen itseni yhtä tuskaisesti kädestäsi, kuin ystävä itsensä ystävän rinnalta riuhtaisee. Kaikin voimin syleilen sinua. Sytyttäköön liekkisi henkeni ja taistelun tuoksinassa auttakoon se minua löytämään ratkaisun olemuksesi arvoitukseen. Vuosituhanten ajattelua ja elämää varten paljasta koko sisältösi. Ellei sinulla enää riitä minulle onnea annettavaksi, niin olkoon! Onhan sinulla vielä tuskasi...]

Markku Saarinen

Selityksiä

Aere perennius: vaskea ikuisempi (Horatius III, 30, 1).

Agon: kamppailu, ottelu; agonaalinen: kamppailu-, taistelu-.

Ajattelijoiden kansa: Saksalaisia nimitti runoilijoiden ja ajattelijoiden kansaksi ensi kerran Karl Musäus kansansatukokoelmassaan 1782.

Amor intellectualis dei: älyllinen rakkaus jumalaan.

Antecedentia: edeltävät, edeltäjät.

Arjalainen: Intialaisten ja iranilaisten nimitys itsestään; sanskr. ârya, ir. airya ›jalosyntyinen›, alun perin sana lienee merkinnyt toveria tai ystävää; vrt. toisaalta Nietzschen kirje johtavalle antisemiitille Th. Fritschille: »...se, että kiusalliset diletantit puuttuvat keskusteluun ihmisten ja rotujen *arvosta,* vetoavat ›auktoriteetteihin›, joita jokainen valistunut henki halveksii kylmästi... että he alituiseen mielettömästi vääristävät ja puolustelevat epämääräisiä käsitteitä ›germaaninen›, ›seemiläinen›, ›arjalainen›, ›kristillinen› ja ›saksalainen› – siihen kaikkeen voisin pitemmän päälle suuttua tosissani... Ja lopuksi, miltä arvelette minusta tuntuvan, kun antisemiitti lausuu nimen Zarathustra?» Nietzschen viha kaikkinaisia kuppikuntia kohtaan oli rajaton.

Aut liberi aut libri: joko lapsia tai kirjoja.

Bon sens: terve järki.

Cant: (engl.) tekopyhyys

Causa sui: oman itsensä syy.

Cornaro: Lodovico Cornaro, venetsialainen ylimys: Discorsi della vita sobria 1558.

Crede experto: Usko asiantuntijaa.

Daimonion: hyvä tai paha henki; ks. Platon: Sokrateen puolustuspuhe 31d.

De rigueur: ehdoton, välttämätön.

Dionysos, Ariadne...: Repliikki liittynee Nietzschen suunnittelemaan näytelmään *Naxos,* mutta ei sisälly säilyneisiin luonnoksiin.

Dostojevski: Nietzsche luki ranskaksi ainakin teokset *Muistelmia kuolleesta talosta* ja *Kellariloukko. Karamazovin veljeksistä* hän lienee nähnyt näyttämösovituksen.

Ecce homo: Pilatus: »Katso ihmistä!» (Joh. 19:5); voidaan myös kääntää »Katsokaa, millainen ihminen! Kas tässä teille ihminen!» (Kr. Ide, ho anthrôpos!) Nietzsche antoi omaelämäkerralliselle kuvaukselleen saman nimen; osaksi juuri ›rienaavan› otsikon vuoksi teos uskallettiin julkaista vasta 1908, kootuissa teoksissa 1911.

Ens realissimum: todellisin olio (skolastisessa metafysiikassa jumala).

Etsi nollia: Vaikute saatu Goncourtien päiväkirjasta: »He etsivät nollaa arvonsa kymmenkertaistamiseksi.»

Evangile des humbles: vähäpätöisten, nöyrien evankeliumi.

Galanterie: seurapiirikohteliaisuus, liehittely.

Goethe ja Schiller: He olivat ystäviä jälkimmäisen kuolemaan asti. Nietzsche kenties vastustaa Schillerin pyrkimystä ennaltamäärättyyn ihanteeseen (lähinnä teoksessa »Naiivista ja sentimentaalisesta runoudesta»). Eduard von Hartmann oli Schopenhauerin tapaan pessimisti, mutta yrittää nähdä historian kulussa lainmukaisuuden toisin kuin Nietzsche.

Goethe ja risti: Viittaa Venetsialaisepigrammiin n:o 66, jossa Goethe ilmoittaa inhoavansa neljää asiaa: tupakansavua, luteita, valkosipulia ja ristiä.

Goncourt-veljekset: »...myönnän, että luen mieluummin Hugoa kuin Homerosta.»

Heenokin kirja: Noin 200-luvulta peräisin oleva heprealainen apokryfi, joka on säilynyt etiopian ja slavonin kielellä. Nietzsche luki Renanin *Jeesuksen elämästä* kohdan: »Heenokin kirja sisältää vielä väkevämpiä kirouksia kuin evankeliumit maallisuutta, rikkaita ja mahtavia vastaan.»

Helootit: Doorilaisten alistama Kreikan vanha kantaväestö; varsinkin Spartassa orjina.

Hengen aristokratismi: Tässä tarkoittaa Renanin käsitettä; mutta jälkeenjääneissä muistiinpanoissa (Wille zur Macht 942): »On vain synnynnäistä, veren aatelia [...] Missä puhutaan ›hengen aristokraateista›, ei yleensä puutu syitä salata jotakin; se on tunnetusti kunnianhimoisten juutalaisten lem-

pisanonta. Henki nimittäin ei yksin aateloi; vaan tarvitaan ensin jotakin, mikä aateloi hengen. Mitä sitten tarvitaan? Verta.»

Horrendum pudendum: hirvittävä hävettävä, myös hirvittävä häpy.

Iäti-naisellinen: Ewig-Weiblich... Goethen Faust II:n lopussa oleva Chorus Mysticus.

Il est indigne...: Ei ole suurten sydänten arvoista levitellä kokemaansa sisäistä rauhattomuutta.

Il faut tuer les passions: Kiihkeät tunteet on tapettava.

Imitatio Christi: oik. De Imitatione Christi (Kristuksen seuraamisesta), kirj. Tuomas Kempiläinen 1420-luvulla.

Imperatiivi: Viitataan lähinnä Kantin kategoriseen imperatiiviin: »Toimi niin, että sinun menettelytapasi kelpaisi aina myös yleiseksi laiksi.»

L'impressionisme moral: moraalinen alttius.

In impuris naturalibus: Epäpuhtaassa luonnollisuudessa. Muunnos Tuomas Akvinolaisen ilmauksesta *»in puris naturalibus»*.

In infinitum: äärettömiin. (Tav. ad infinitum).

In politicis: poliittisissa asioissa.

In psychologicis: psykologiaan liittyvissä asioissa.

In rebus tacticis: taktisissa asioissa.

Incipit Zarathustra: Zarathustra (Z:n aikakausi) alkaa. Nietzsche käyttää runsaasti keskipäivään liittyviä vertauksia: »suuri keskipäivä» on olotila nykyisen ihmisen ja yli-ihmisen välillä.

Increscunt animi...: »Kasvavat sielut, varttuvi haavasta kunto» (Furius Antias, roomalainen annalisti 100-l. eKr.; säilynyt Aulus Gelliuksen teoksessa Attikan öitä [18. 11. 4.])

Intelligiibeli luonne: Kantin mukaan subjektilla on luonne eli syysuhdelaki, joka jakautuu empiiriseen luonteeseen (osoittaa subjektin ilmiönä luonnonlakien mukaisesti) ja intelligiibeliin luonteeseen (ajallisesti riippumaton tekojen aiheuttaja). Kant yrittää täten yhdistää vapauden ja luonnon eli todistaa ihmisen kyvyn siveellisiin tekoihin. Nietzsche oli eri mieltä...

Je me verrai...: »Katson itseäni, luen itseäni, hurmioidun ja sanon: ›Onko mahdollista, että minä olen ollut noin henkevä?›»

Jo kahdeksantoista vuoden ajan: Saksan valtakunta perustettiin 1871.

Joutilaisuus...: Teoksen työnimi oli *Psykologin joutilaisuutta (Müssiggang eines Psychologen);* Peter Gastin kirje 27.9.88: »Voi, minä pyydän, jos vain epäpätevä ihminen saa pyytää: komeampi, loistokkaampi nimi!» Nietzsche suostuu vastauksessaan ja sanoo uuden nimen olevan *»ilkeys Wagneria kohtaan»* (joka oli säveltänyt oopperan *Götterdämmerung (Jumalhämärä, Jumaltentuho).*

Joutilaisuus II: *Psykologin joutilaisuus* -nimi selittyy sillä, että Nietzsche oli juuri saanut valmiiksi *Antikristuksen,* jonka oli määrä aloittaa teossarja *Kaikkien arvojen uudelleenarviointi;* nide jäi kuitenkin ainoaksi. Filosofi koki niin voimakasta täyttymyksen tunnetta, että *Ecce Homossaan* hän toteaa olotilakseen: »Seitsemäs päivä, jumalan joutilaisuutta Po-joen rantamilla.»

Jumalakin lauleskelee: Ernst Moritz Arndtin laulu *»Des Deutschen Vaterland»:* »Soweit die deutsche Zunge klingt und Gott im Himmel Lieder singt»; Nietzsche tulkitsi Gott-sanan vitsikkäästi nominatiiviksi datiivin asemesta.

Kaikki totuus on yksinkertaista: vrt. Schopenhauer: »Simplex sigillum veri.» Tämän aforismin otsikoksi Peter Gast rustasi 1893 omavaltaisesti »Sigillum veri!»

Kaikkien aikojen viisaimmat: vrt. Goethe, Kophtisches Lied.

Kasuistiikka: hiustenhalkominen, sanakikkailu.

Kaunotyyli: Winckelmannin nimitys eräälle Kreikan taiteen kaudelle.

Käenpiian notkeus: Muinaisessa Kreikassa havaittiin tämän linnun kaulan notkeus ja uskottiin sillä olevan taikavoimia.

Königsbergiläinen: Immanuel Kantin kotikaupunki oli Königsberg (nykyinen Kaliningrad), jossa hän vietti käytännöllisesti koko ikänsä.

L'art pour l'art: Taidetta taiteen vuoksi. Esiintynyt Victor Cousinilla ja Théophile Gautierilla; sitten muodostui oikeaksi muotisanonnaksi.

La noblesse: jalous, ylevyys.

La science: tiede.

La Trappe: Ranskalaisen sistersiläisluostarin nimi; tästä sana trappistimunkki. Trappistit noudattavat ehdotonta vaikenemista, kasvisruokavaliota yms.

Lactea ubertas: maidon runsaus.

Laisser aller: »Antaa mennä», 1800-luvun liberaalin talouspolitiikan asioihin puuttumattomuus.

Libertin: vapaahenkinen, vapaa-ajattelija, vapaamielinen.

Libertinage: vapaamielisyys, hillittömyys.

Liszt ja Sorminäppäryyden...: *Die Schule der Geläufigkeit* on Karl Czernyn kuuluisa etydikokoelma, jota itse Lisztkin aikoinaan soitti.

Manun lait: *Mânava dharmashâstra* eli *Manusmrti,* 2685 anustubh-runomittaista sutraa käsittävä muinaisintialainen lakikokoelma n. 200-100-luvulta eKr.; Nietzschen käyttämä versio: Louis Jacolliot, *Les législateurs religieux.* Manou-Moïse-Mahomet. Hänen opiskelutoverinsa Paul Deussen tiettävästi käänsi hänelle eräitä tekstejä suoraan sanskritista.

Monstrum in fronte...: Hirviö kasvoiltaan, hirviö hengeltään.

Motiivi: Nietzsche tekee erotuksen motiivin, syyn, kiihokkeen ja perusteen välillä; taustalla Schopenhauerin teos *Riittävän perusteen lauselman nelinkertaisesta juuresta.*

Ne heidän olkohon!...: Viimeinen rivi Lutherin virrestä »Jumala ompi linnamme». Nietzsche tarkoittaa kuitenkin Saksan valtakuntaa.

Oliona itsessään ja ilmiönä: Jälleen viittaus Kantin käsitteisiin *Ding an sich* ja *Phänomen* (kr. noumenon/phainomenon); virkamieheen sovellettuna tarkoittaisi tavoittamattomaan virkamiesihanteeseen pyrkimistä.

On ihmeen kaunis kuva tää: Taminon aaria Mozartin *»Taikahuilusta»;* kyseessä on yön kuningattaren tytärtä Paminaa esittävä medaljonki tai vastaava.

On ne peut penser...: Ihminen voi ajatella ja kirjoittaa vain istualtaan.

Orgiasmi: ekstaattinen hillittömyys keinona tavoittaa jumalallinen todellisuus.

Pahoilla ihmisillä ei ole lauluja: »Böse Menschen haben keine Lieder», sananparreksi muodostunut katkelma J. G. Seumen runosta *»Die Gesänge»*.

Panem et Circen: Juvenaliksen satiirissa [10, 81] esiintyy lentäväksi lauseeksi muodostunut *Panem et circenses,* ›leipää ja sirkushuveja›. Nietzsche sanoo kuitenkin *Circen,* joka on latinaistunut akkusatiivimuoto nimestä Kirke. Kirkehän muistetaan ennen kaikkea Odysseuksen kiusanhenkenä.

Partie honteuse: häpeällinen osa; myös sukupuolielin.

Petits faits: pikkuseikkoja.

Port-Royal: Ranskalainen sistersiläisluostari; yleistyi tarkoittamaan kokonaista jansenististä, jesuiittoja vastustavaa koulukuntaa; tärkein edustaja ehkä Pascal.

Proprium: ominaislaatu.

Pulchrum est paucorum hominum: Kaunis kuuluu harvoille (Horatius, satiiri [I, 9.44.])

Puhdas hullu, hulluus: Richard Wagnerin *Parsifalissa* käyttämä käsite, joka tarkoittaa alun perin yksinkertaista puhdassydämistä; Nietzsche sai oopperan libretton Wagnerilta ja totesi sen sisältävän ›liikaa verta›. Tässä yhteydessä hän tulkitsee sanat »der reine Thor» sananmukaisesti.

Pur, vert: puhdas, vihreä (raaka).

Rappio: Nietzsche käyttää varsin harvoin saksalaista sanaa *Verfall;* tavallisimmin hän kirjoittaa décadence – siis poikkeuksetta ranskalaisessa kirjoitusasussa.

Reineke Fuchs: Viittaa Goethen samannimiseen runoeepokseen 1794, jossa kavala kettu puolustelee itseään dialektisesti eläinten oikeudenkäynnissä.

Ruskeaverikkö: David Straussin jälkeenjääneistä runoista (julk. Zeller, nide 12). Runo on todella oodi oluelle.

Sand, George: Goncourtien päiväkirjasta: *»Rouva Sand, märehtivä sfinksi, Apis-lehmä»*.

Säckingenin moraali...: Muunnos Joseph Viktor von Scheffelin runoelmasta *Der Trompeter von Säckingen;* viittaa ehkä myös Nesslerin samanaiheiseen oopperaan.

Sokrateen rumuudesta: Cicero, Tusculan. IV 37, 80.

Sub specie aeterni: ikuisuuden näkökannalta.

Takaoven filosofia: Toinen, joka arvosteli Kantia samasta syystä, oli Ernst Haeckel, joka erotti toisistaan Kant ykkösen ja Kant kakkosen. Ykkönen oli *Puhtaan järjen kritiikin* kirjoittaja, joka antinomioillaan osoitti, ettei jumalan olemassaoloa voi todistaa; kakkonen kirjoitti *Käytännöllisen järjen kritiikin,* joka piti jumalaa »välttämättömänä olentona».

Tamquam re bene gesta: kuin hyvin onnistuneesta tilaisuudesta.

Ut desint vires, tamen...: Vaikka puuttuvat voimat, on himo kiitettävä. Alun perin Ovidiuksella (Ex Ponto III 4, 79) on ›voluntas›=tahto.

Vapaat henget: Nietzschellä sana tarkoittaa toisinaan vain vapaa-ajattelijoita, ateisteja, myös nihilistejä, skeptikoita jne. (kuten teoksessa *Moraalin alkuperästä)* mutta pääasiassa tavoiteltavaa olotilaa (»me vapaat henget», kuten teoksessa *Antikristus).*

Vapaus, jota en tarkoita: Muunnos Max von Schenkendorfin laulusta *»Freiheit, die ich meine».*